RÛHU'L BEYÂN TEFSÎRİ 10

YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ

SEKİZİNCİ BASKI

MUHTASAR

RÛHU'L-BEYÂN TEFSÎRİ

İsmail Hakkı Bursevî

İhtisar Eden: Muhammed Ali Sabûnî

ONUNCU CİLD

DAMLA YAYINEVİ

Damla Yayınevi No: 211

Rûh'ul-Beyân Tefsîri Cilt: 10

DAMLA YAYINEVİ®

Prof. K. İsmail Gürkan Cad. No: 6
Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: 0.212. 514 28 28 (pbx)
526 21 99
Faks: 0.212.528 24 01

ISBN 975-381-117-9

Yayın Hakkı: © Copyright DamlaYayınevi Ltd. Şti. **Dizi - Montaj:** Damla Yayınevi
Baskı - Cilt: Erkam Matbaası, Başakşehir - İstanbul 2012 / 7.
www.damlayayinevi.com.tr

TERCÜME HEYETİ

Abdullah ÖZ - Çatalca Müftüsü
Ali Rıza TEMEL - Haseki Eğitim Merkezi Öğretim Üyesi
Cüneyt GÖKÇE - Urfa İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
Halit SEVİMLİ - Emekli İmam-Hatip
Harun ÜNAL - İmam-Hatip
Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin TUNÇBİLEK - Urfa İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
Dr. Hüseyin KAYAPINAR - Haseki Eğitim Merkezi Öğretim Üyesi
İbrahim TÜFEKÇİ - Haseki Eğitim Merkezi Öğretim Üyesi
İlyas KARSLI - Rize İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
Muharrem ÖNDER - Mütercim
Mustafa AYDIN - Mütercim
Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU - Tefsir Doktoru ve Süleymaniye Camii İmamı
Yahya ALKIN - Haseki Eğitim Merkezi Öğretim Üyesi

TERCÜME KONTROL

Dr. Durak PUSMAZ - Haseki Eğitim Merkezi Müdürü
Dr. Hüseyin KAYAPINAR - Haseki Eğitim Merkezi Öğretim Üyesi

İNDEKS

Behlül Düzenli

REDAKSİYON

Mehmet DOĞRU

EDİTÖR VE SON KONTROL

Mehmet DOĞRU - Emekli Eminönü Müftüsü

HAT

Kapak Hattı: Hüseyin KUTLU
Hilâlli Besmele: Abdülkadir SAYNAÇ
Kur'ân-ı Kerîm Hattı: Hafız Osman

ĞÂŞİYE SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 26 âyettir.

Bu sûre İbrahim TÜFEKÇİ tarafından tercüme edilmiştir.

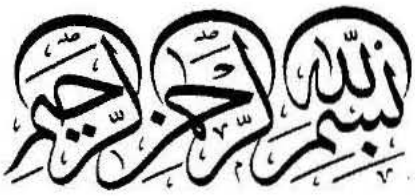

هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾
عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ﴿٥﴾
لَّيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ ﴿٦﴾ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن
جُوعٍ ﴿٧﴾

1. Ğâşiyenin haberi sana geldi mi?

2. O gün birtakım yüzler zelildir.

3. Çalışmış (boşuna) yorulmuştur.

4. (Bu kimseler) son derece kızgın bir ateşe girerler.

5. (Onlara) son derece sıcak bir kaynaktan içirilir.

6. Onlar için "darî'" dikeninden başka bir yiyecek yoktur.

7. O ise ne semirtir, ne de açlığı giderir.

1. «Ğâşiyenin haberi sana geldi mi?» Yani, ey Muhammed! Ğâşiyenin haberi sana geldi.

Ebu'ssuûd rahimehullah der ki: "Âyet-i kerimede yer alan soru edatı ile bu ifadenin içerisinde yer alan haberler dolayısıyla hayret uyandırmak ve bunlara kulak verilmesi için teşvik amacı güdülmüştür. Yine aynı soru ile bu âyetlerde yer alan ifadelerin gerek o anda mevcut olanlar ve gerekse daha sonra dünyaya gelecek kişiler olsunlar insanların dilden dile birbirlerine nakletmelerine ve aklı başında olan kimselerin bunları almak için birbirleriyle yarışmalarına değer sözlerden olduğuna işaret kastedilmiştir."

Âyet metninde yer alan "*el-ğâşiye*" kelimesi, olanca şiddetiyle insanları kuşatacak olan büyük bir musîbet demektir ki, bu da kıyamettir. Nitekim Yüce Allah Ankebût sûresinde buna şu şekilde işaret buyurur: "*O günde azap onları hem üstlerinden, hem ayaklarının altından saracak...*" (Ankebût: 55) el-Ğâşiye kelimesiyle aynı kökten olan ğaşiye fiili; örtmek, kaplamak anlamınadır. Arapçada herhangi bir şeyi her tarafından kuşatan ve kaplayan şeye, aynı kökten türeme "*ğâşî*" denir.

2. «O gün birtakım yüzler zelildir.» Yani, bu büyük musîbet insanları her taraflarından kuşattığı o gün, birtakım yüzler zelildir. Âyet-i kerimede yer alan "*hâşia*" kelimesinin mastarı olan "*huşû*", boyun eğmek, mütevazi bir durumda kalmak demektir. Bütün bu kelimelerle insanın başına gelen zillet, rüsvaylık ve değersizlik anlamları kinaye yoluyla ifade olunmaktadır.

3. «Çalışmış (boşuna) yorulmuştur.» Âyet-i kerimedeki "*nâsıba*" kelimesinin mastarı olan "*nasab*", yorgunluk anlamına gelir. "*Nâsıba*" ise, yorgun anlamınadır. Buna göre âyet-i kerimenin manası şöyle olur: O gün birtakım yüzler zelildir, yorulup bitkin düşeceği çetin işler yapacaktır. Çünkü bu kimseler dünyada iken Allah rızası için amel yapmayıp böbürlenmişlerdir. Buna ceza olarak Yüce Allah onları çok ağır ve çetin işlerde çalıştıracaktır. Bu işler: "*Sonra da boyu yetmiş arşın olan bir zincirle oraya sokun.*" (Hâkka: 32) âyet-i kerimesinde ifade buyurulduğu üzere zincir çekmek, ağır halkaları taşımak, cehennem ateşine girmek, cehennem ateşinin tepelerine çıkmak ve çukurlarına inmektir.

Âlimlerden birisi der ki: "Zâhiren huşûda bulunmak ve insanın bedenini yorması kişiyi Allah'a yaklaştırmaz. İnsanı ancak Allah korkusuyla içinden duyacak olduğu huşû O'na yaklaştırır. Böyle bir huşû, kişiyi Allah'ın emirlerine karşı her türlü muhalefetten alıkoyar. Ruhbanlar, filozoflar ve kâfir, bidatçı

ve sapık olan benzerleri sadece ve sadece soğuk demire çekiç sallamaktadırlar ve nefislerini hevâ ve heveslerinin peşinde koşarak yormaktadırlar."

4. «(Bu kimseler) son derece kızgın bir ateşe girerler» ve o ateşin elemini tadarlar. Burada yer alan "*hâmiye*", son derece kızgın anlamınadır. Bu ateş, üç bin sene önce tutuşturulmuş olduğundan kapkara kararmıştır. Sahih hadislerde yer aldığı üzere söz konusu ateş siyah ve kapkara bir ateştir. es Secâvendî'ye göre "*hâmiye*" demek, kızgınlığı devam eden demektir. Ona göre bu kelimeyi bu şekilde tefsir etmelidir. Yoksa ateş zaten yakıcı ve kızgın olan nesneden başka bir şey değildir.

5. Susuzluktan ve yanıp tutuştuklarından dolayı uzun bir süreden beri yardım dilemelerinin ardından, **«(onlara) son derece sıcak bir kaynaktan içirilir.»** Bu suyu onlara Yüce Allah ya da O'nun emretmesi üzerine melekler içirirler. Buradaki kaynak son derece kaynar bir su ihtiva eder. Çünkü bu kaynak, cehennem ateşi yaratıldı yaratılalı bununla kaynatılmaktadır ve o derece kaynar hale gelmiştir ki, bu kaynaktan bir damlası dünyadaki dağlardan herhangi birinin üzerine damlasa o dağı eritirdi. Cehennemliklerin yüzlerine yaklaştırıldığında yüzlerindeki etler dökülecektir ve bunu içtiklerinde bağırsaklarını parçalayacaktır. Nitekim Yüce Allah Rahmân sûresinde buna şöyle işaret buyurur: "*Onlar cehennemle kaynar su arasında dolaşır, dururlar.*" (Rahmân: 44) Rahmân suresinin bu 44. âyetin metninde yer alan "*ân*" kelimesi, kızgınlığı ve harareti son dereceye varan demektir.

6. «Onlar için 'darî" dikeninden başka bir yiyecek yoktur.» Bu ifade, kâfirlerin cehennemde ne içeceklerinin beyanından sonra yiyeceklerini açıklamaktadır. "*Darî*", develerin yemiş olduğu diken anlamınadır. Develer bu dikeni yaş iken yerler. Kuruduğunda ise ondan kaçarlar. Artık diken öldürücü bir zehir haline gelmiştir. Arapların böyle bir dikene "*darî*" diye isim vermeleri, insanın bedenini zayıflatmasından ve cılızlaştırmasından dolayıdır. Arapçada "daraa'r-racülü" denir ki, mânâsı filanca zayıfladı ve zelil düştü, demektir.

İbn Abbas (r.anhümâ) ise, *darî*'i şöyle açıklıyor: "*Darî*', dikene benzer acı ağaçların öz suyundan daha acı, leşten daha pis kokulu ve ateşten daha yakıcı bir nesnedir."

7. «O ise ne semirtir, ne de açlığı giderir.» Bu dikenin dünya yiyecekleri gibi insanı şişmanlatmak ve doyurmak özelliği yoktur. *Darî*' öyle bir nesnedir ki, kâfirler zaruret içinde oldukları için onu yemek mecburiyetinde kalırlar.

Rivayete göre Allah Teâlâ kâfirlere açlık verecektir. Öyle bir derecede açlık verecektir ki, kâfirler *darî'*i yeme zorunda kalacaklardır ve bunu yediklerinde de hararetleneceklerdir. Hararetlendikleri için de kızgın kaynaktan içmek zorunda kalacaklardır. İçtikleri bu kızgın su yüzlerini haşlayacak, bağırsaklarını paramparça edecektir.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾
فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ
جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾
وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

8. Yüzler vardır o gün güzeldir.
9. Çalıştığından dolayı hoşnuttur,
10. Yüksek bir cennettedirler,
11. Orada boş bir söz işitmezler.
12. Orada devamlı akan bir pınar,
13. Orada yüksek tahtlar,
14. (Önlerine) konmuş kadehler,
15. Sıra sıra dizilmiş yastıklar,
16. Yayılıp serilmiş halılar vardır.

8. «Yüzler vardır o gün güzeldir.» Ayın on dördü gibi parlaktır, güzeldir ve gülümsemektedir. Âyette yer alan "*nâime*" kelimesini "güzel" şeklinde tefsir ettiğimiz gibi, "yüzler vardır o gün nimetlenmektedir," şeklinde anlamak da mümkündür. Yani yüzler vardır o gün cismânî ve ruhânî nimetlerle nimetlenecektir. Bu yüzler mü'minlerin yüzleridir ve bu nimetle kastolunan hakîkî nimettir.

9. «Çalıştığından» dünyada iken yapmış olduğu amelinden **«dolayı»**

amelinin semeresini müşahade ettiği ve güzel akıbetini gördüğü için **«hoşnuttur.»** Bu âyetin başındaki lam harfi cerri, "ta'lîl" (sebep bildirme lâmı) şeklinde anlamak da mümkündür. Bu taktirde âyetin mânâsı; Allah'a itaat uğrunda çaba sarfettiği için hoşnuttur, amelinin sevabına ve karşılığına razıdır, demek olur. Buradaki çaba ve çalışma mefhumuna nefsi kemale erdirmek için yapılan riyâzâtlar ve her türlü mücadeleler dahildir.

10. «Yüksek bir cennettedirler.» Onlar yüksek bir mahalde bulunan cennettedirler. Çünkü cennetler yedi semanın üstündedirler. Nitekim cehennemler de yedi yerin altındadırlar. Öte yandan cennetler de kendi içinde derece derecedirler. Bazıları diğerlerinden daha üstündür. Cennetteki bir dereceyle diğerinin arasındaki mesafe, gökyüzü ile yeryüzü arasındaki mesafe kadardır. Dolayısıyla bu yükseklik mekan açısından olmuş olur. Âyetteki bu "yükseklik" mefhûmu, mekan açısından olabileceği gibi, değer ve şeref açısından yükseklik ve üstünlük de olabilir. Bu taktirde yükseklik cennetteki sunulacak olan nimetlerin mükemmel nimetler olduklarını vurgulamak için getirilmiş olur.

11. «Orada», bu yüksek cennette **«boş bir söz»** itibar edilmeyecek değersiz bir söz **«işitmezler.»** Buradaki hitap buna lâyık olan herkesedir. Cennetliklerden itibar edilmeyecek boş bir sözün duyulmamasının nedeni, onların zikir ile ve Hakkın hitabını dinlemekle meşgul olmalarından dolayıdır. İşte bu nedenle sen onların meclislerinde ancak ilâhî marifetleri ve rahmânî hikmetleri duyabilirsin. Aklı başında akıllı kişilerin durumu da zaten budur.

Bir hadis-i şerifte şu ifadeler yer almaktadır: "*Cennetlikler cennette yiyip içerler. Fakat tükürmezler, idrara çıkmazlar, büyük abdest ihtiyacı duymazlar ve burunlarını sümkürmezler.* (Bu ifadeleri duyan bazı sahabeler) sorarlar: Pekâlâ yedikleri yiyecekler ne olacaktır? Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: *Misk gibi kokan ter olup çıkacaktır. Onlara tıpkı sizlere nefes alıp vermeniz ilham olunduğu gibi Allah'ı tesbih etmeleri ve O'na hamd etmeleri ilham olunacaktır.*" [1]

Âhiretin bu durumuna karşılık dünyanın ve dünyadaki insanların meclislerine gelince bunlar boş sözlerden hâlî olmazlar. Bu nedenle Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: "*Herhangi bir kimse bir yerde insanlarla birlikte oturur da orada lakırdı çok olursa oradan kalkmadan önce, 'Ya Rabbî! Seni tes-*

1- Hadisi Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde, Müslim ve Ebû Dâvud, Cabir'den merfû olarak rivayet etmişlerdir. Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 1/381.

bih ederim, Sana hamdederim, Senden başka ilâh olmadığına şahitlik ederim, Senden mağfiret dilerim ve sana tevbe ederim,' derse o meclisinde söylemiş olduğu sözlerden dolayı bağışlanır." [2] Buradaki bağışlanmak, kişinin o mecliste gıybet gibi insan hakkına taalluk eden herhangi bir günah işlememesi şartıyladır.

12. «Orada devamlı akan bir pınar» vardır. Kişi akıtmayı istediği zaman akan, suyu kesilmeyen birçok pınarlar vardır. Bunlar sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Bu sudan içen kimse, artık sonsuza dek bir daha susamaz ve içenin kalbinden kin, aldatma, haset, düşmanlık ve buğuz gider.

13. «Orada» üzerine oturacakları **«yüksek tahtlar»** vardır. Uzun bacakları üzerine havada yükseltilmiş tahtlar vardır. Bu tahtların tavanlarının yüksek olmalarından maksat, havada çok yüksek bir yer işgal ettiklerini ifade etmektir. Bir mü'min bu tahtın üzerine oturduğu zaman Rabbinin cennette kendisine vermiş olduğu büyük nimeti ve muazzam mülkü görebilecektir. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Bu tahtların yüksekliği gökyüzü ile yeryüzü arasındaki mesafe gibi olup beş yüz yıllık bir yürüyüş uzaklığındadır."* [3] Rivayete göre Allah'ın dostu olan kul, bu tahta oturmaya geldiğinde taht oturması için eğilir, üzerine oturduğunda da yükselir.

14. «(Önlerine) konmuş kadehler» vardır. Bu kadehlerden içerler. Âyet metninde yer alan *"ekvâb"*, ibrik gibi kulpu, memesi olmayan kap demektir. Bunu eline alan kimse, istediği tarafını ağzına getirerek içebilir. Bu kadehler onların önlerine konulmuş, hazır edilmiştir. Artık kendileri kadeh getirilmesi için çağrıda bulunmaya muhtaç olmazlar.

15. «Sıra sıra dizilmiş yastıklar» vardır. Onlar istirahat etmek için bu yastıklara yaslanırlar. Böylesi yastıklar tıpkı ileri gelen insanların evlerinde görüldüğü gibi ardarda dizilmişlerdir. Mü'min cennette oturmayı istediğinde bunlardan birisinin üzerine oturur, ötekine yaslanır ve başuçlarında yakut ve mercan gibi büluğ çağına yaklaşmış kızlar durur.

16. Bir zînet ve nimet olmak üzere tahtlar üzerine **«yayılıp serilmiş»** son derece güzel ve lüks **«halılar vardır.»** Bu ifade, ünsiyet ve kutsallık halısı üzerinde ruhlarının ne kadar rahat, gönüllerinin ne derece huzurlu ve kalp-

2- Hadisi Tirmizî, *Sünen*'inde 3429 no'da rivayet etmiştir. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 4/277.

3- Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiş, Tirmizî, hasen hadis olduğunu söylemiştir. Beyhakî hadisi Ebû Saîd el-Hurî'den merfû olarak *baas (öldükten sonra dirilme)* bölümünde rivayet etmiştir. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/157.

lerinin ne kadar sevinçli olduğuna işaret etmektedir.

أَفَلَا يَنظُرُونَ
إِلَى ٱلْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾
وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى ٱلْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

17-20. Devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?

17-20. «Devenin nasıl yaratıldığına,» bakmazlar mı? Âyetin başındaki hemze, onların, devenin yaratılışına bakmadıklarını ifade etmek ve onları azarlamak içindir. Buna göre âyet-i kerimenin mânâsı şudur: Onlar, öldükten sonra dirilmeyi ve bunun ardından olacakları inkâr edip bütün bunların Yüce Allah'ın kudretinden meydana gelebileceğini uzak görüyorlar ve gözlerinin önüne dikilen ve her an kullanıp çalıştırdıkları deveye ibret gözüyle bakmazlar mı? Devenin nasıl da eşsiz bir biçimde yaratıldığına bakmıyorlar mı? Cüssesinin azametine, kuvvetinin şiddetine ve sırtına ağır yük vurulduktan sonra ayağa kalkmak, ağır yükleri diyardan diyara götürmek gibi vücudunun hayret uyandırıcı yapısına, açlığa ve susuzluğa dayanma gücüne, hatta en az on gün ve daha fazla susuzluğa dayanabilmesine, aza kanaat edebilmesine, diken, ağaç gibi diğer hayvanların hemen hemen yiyemeyecek oldukları şeylerden ne bulursa onları yiyebilmesine ve bütün bunlarla birlikte yürü deyince yürüyüp, dur deyince durarak, yere çök deyince çöküp, kalk deyince kalkarak insana itaat etmesine, insanın kendisini dilediği şekilde kullanabilmesine büyük küçük herkesin bu hayvanlardan oluşan kervanı çekip götürebilmesine ibret gözüyle bakmazlar mı?

Yüce Allah'ın bu âyet-i kerimede, deveden daha iri yapılı olmasına rağ-

men fili zikretmemesinin sebebi, filin Arap topraklarında yaşıyor olmaması ve dolayısıyla Arapların bu hayvanı tanımamaları ve normal olarak file yük vurulmaması, sütünün sağılmaması ve deve gibi zararsız olduğundan emin olunmaması sebebiyledir.

Âlimlerden birisi der ki: "Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'inde cenneti ve orada verilecek olan yüksek mertebeleri ve boyu şu kadar yükseklikte olacak tahtları zikredince bu âyetleri duyan kişiler: 'Boyumuz kısa olduğuna göre acaba bu tahtlara nasıl çıkıp oturabileceğiz? İnsan bir evin damına bile merdivensiz çıkamadığına göre bu yüksek tahtlara nasıl çıkabilir?' dediler. Müşrikler de bu ifadeler karşısında hayretlerini ifade ettiler. İşte bunun üzerine Yüce Allah, ibret almaları ve Allah Teâlâ'nın her şeye kadir olduğunu bilmeleri için kendilerine devenin durumunu hatırlattı."

Gece ve gündüz, her an müşahade ettikleri **«göğün»** direksiz ve herhangi bir şeye irtibatsız olarak uçsuz ve bucaksız bir şekilde **«nasıl yükseltildiğine,»** yörelerine konakladığınız, suyundan ve ağaçlarından yararlandığınız **«dağların»** kolay bir biçimde **«nasıl dikildiğine,»** bakmazlar mı? dağlar o derece sağlam dikilmiş ki, ne sağa sola meylediyor ve ne de sarsılıyorlar.

Ebu'l-Leys bu âyete şöyle mânâ vermiştir: "Yeryüzünün çakılmış kazıkları olarak dağların nasıl dikildiğine bakmazlar mı?"

«Yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?» Üzerinde yürüdükleri, gezip dolaştıkları yeryüzünün nasıl yayıldığına ve üzerinde yaşayan mahlûkatın menfaatının gerektirdiği biçimde suyun yüzünde nasıl yayıldığına bakmazlar mı?

Dünyanın küre biçiminde yuvarlak olmadığı ve düz olduğu yolundaki çıkarılacak kanaate şöyle cevap verilmiştir: Eğer küre son derece büyük olursa bu kürenin her parçası satıh gibi düz olur ve böyle bir satıha "yayılmak" fiilini kullanmak yanlış olmaz. Küreden küreye fark vardır. Tıpkı güvercin yumurtasıyla deve kuşu yumurtası arasında fark olduğu gibi.

Bu açıklamalara göre âyetin mânâsı şöyle olmaktadır: Öldükten sonra dirilmenin ve mahşere gelmenin gerçek olduğuna delil olan bu yaratıkların nasıl yaratıldıklarına ibret gözüyle bakmaz mısınız? Bu hayvanların yaratılış biçimleri onları yaratanın kudret, kuvvet ve hikmet gibi kemal sıfatlarıyla muttasıf ve âcizlik, zayıflık ve cehalet gibi noksan sıfatlardan münezzeh olduğuna işaret etmektedir. İşte bu yaratıklara ibret gözüyle bakıp da içinde bu-

bundukları inkâr ve kabul etmeme tutumlarından dönmezler mi? Senin yapmış olduğun uyarıyı dinleyip imana gelerek ve itaat ederek Yüce Allah'a kavuşmaya hazırlık yapmazlar mı?

Âyet-i kerimede "*deve*", "*gökyüzü*" ile; "*dağlar*"da, "*yeryüzü*" ile birarada zikredilmiştir. Çünkü âyet-i kerime, hüküm çıkarma ve delil getirme sadedinde nazil olmuştur. Araplar burada sayılan nesnelerle diğerlerinden daha fazla içiçe ve yüzyüze bulunuyorlardı. İşte bu sebeple Allah Teâlâ sözü edilen nesneleri birlikte ve bir arada zikretmiştir.

İmam Gazalî rahimehullah der ki: "Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede deveyi özellikle zikretmiştir. Çünkü deve mânâ itibariyle kendisi ile birlikte zikredilen nesnelerle uyumludur. Yukarıdan gölgeleyen gökyüzü, yüklerle yüklenmiş yeryüzü ve çeşitli ağırlıklar taşıyan dağlar tıpkı üzerlerine yük vurulmuş deve gibidirler. Bulutlar tatlı su yüklüdürler. Develer ise, ağır ağır yükleri taşırken yeryüzü de dağları yüklenmiştir. Bu nesnelerden her biri O'nun emrine amadedir. Bu âyetteki kelimelerin sıralanışı ve tertibi ne kadar güzel, ne kadar uyumlu ve düzenlidir. Bu, tıpkı bir cümlede yazı yazan kâtip, kalem, kırtasiye ve mürekkep kelimesinin birarada bulunması gibidir."

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾
إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾
إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

21. Sen hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın.

22. Sen onların üzerinde bir zorba değilsin.

23-24. Ancak yüzçevirip, inkâr edene gelince işte öylesini Allah en büyük azap ile cezalandırır.

25. Şüphesiz onların dönüşü sadece Bizedir.

26. Sonra onların sorguya çekilmesi de sadece Bize aittir.

21. «Sen hatırlat,» sadece hatırlatmakla yetin. Onların ibret nazarıyla bakmamaları ve öğüt almamaları ile ilgilenme. **«Sen ancak bir hatırlatıcısın.»** Bu cümle, az önce geçen *"hatırlat"* emrinin sebebini ifade etmektedir. Sen ancak bir hatırlatıcısın, yani tebliğ edicisin. Hidayet ve başarıya ulaştırmak sadece Yüce Allah'a aittir.

22. «Sen onların üzerinde bir zorba değilsin.» Sen onları istediğine icbar edecek bir zorba değilsin. Nitekim Yüce Allah aynı manayı ifade etmek üzere Kaf sûresinde şöyle buyurur: "*Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin.*" (Kaf: 45) Kıraat imamlarının ekserisi bu sûredeki yukarıdaki âyeti "*sâd*" harfiyle "*musaytır*" şeklinde okumuşlardır. Kelimenin asıl kökü dikkate alınarak "*sîn*" harfiyle "*musaytır*" şeklinde de okunmuştur. Gerek "*sîn*" ile ve gerekse "*sâd*" ile yazılsın "*musaytır*" kelimesi, herhangi bir şeyi kontrol etmek, durumunu gözetlemek ve amelini yazmak üzere o şey üzerinde hakimiyet kurmak demektir.

23-24. «Ancak» haktan **«yüzçevirip, inkâr edene»** ve inkâr üzere sabit olana ya da inkârını açıkça ortaya koyana veya imandan yüzçevirip Kur'an'ı inkâr edene **«gelince işte öylesini Allah en büyük azap ile »** cehennem azabı ile ki, cehennemin azabı şiddetlidir, dibi çok derindir, kamçıları demirdendir. İşte böyle bir azap ile **«cezalandırır.»**

Fethu'r-Rahmân'da şu ifadeler yer almaktadır: "*En büyük azap*" cehennem azabıdır, "en küçüğü" ise kâfirlerin dünyada görmüş oldukları açlık, esir düşme ve katlolunma şeklindeki azaplardır. Bu âyet-i kerime, kâfirlerin en büyük azaptan önce dünyada ve berzah âleminde görecek oldukları azabın, o günkü azabın yanında küçük olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Secde sûresindeki: "*En büyük azaptan önce, onlara mutlaka en yakın azaptan tattıra*cağız." (Secde: 21) âyet-i kerimesi de buna işaret etmektedir. Çünkü buradaki "*en yakın azap*" tan murat, en küçük azap olan dünya azabıdır, yoksa berzah âlemindeki azap değildir. Çünkü Yüce Allah aynı âyet-i kerimede şöyle buyuruyor: "*Olur ki (imana) dönerler.*" (Secde: 21) Çünkü dönme, berzah âleminde değil, dünya hayatında geçerlidir. Ölümden sonra ise, en büyük azapla kastedilen, ahiret azabıdır. Nitekim: "*O, en büyük ateşe girecektir*"

(A'lâ: 12) âyet-i kerimesi buna işaret etmektedir.

25. «Şüphesiz onların dönüşü sadece Bizedir.» Âyet-i kerimede yer alan "*iyâb*", dönüş anlamınadır. Buna göre âyetin mânâsı, şüphesiz ölmek ve bundan sonra dirilmek suretiyle onların dönüşleri Bizedir, ne müstakil olarak ve ne de bize ortak olmak suretiyle başkasına değildir. Nitekim Yüce Allah: "*...Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner.*" (Şûrâ: 53) buyurmaktadır. Sûremizdeki bu âyet-i kerime şiddetli bir korkutma ihtiva etmektedir. Çünkü âsi ve bunda ısrarlı olan kulun son derece gazaplı olan mâlikine dönmesi, son derece zor ve bir o kadar da çetindir.

26. «Sonra onların» mahşerde **«sorguya çekilmesi de sadece Bize aittir.»** Yoksa Bizden başkasına değildir ve Biz gerek niyetleri ve gerekse amellerine dair bir çekirdek filizi ve zarı kadar bile olsa her şeyden onları hesaba çekeriz.

el-Bakalî (rahimehullah) der ki: "Yüce Allah tehditten sonra kendisini onların dönüp varacak oldukları yer kılmak ve onları sorguya çekmeyi kendi üstüne almak suretiyle insanlara nasıl da fazilet vermektedir. O halde insanların bu iki faziletle birlikte yaşamaları her iki dünyada da hoş bir hayat sürmeleri ve bu iki hitap ile ferahtan ve sevinçten uçmaları gerekir."

Hz. Ömer der ki: "Hesaba çekilmeden önce kendi kendinizi hesaba çekiniz. Yüce Allah'a en büyük takdim için amellerinizin tartılmasından önce siz onları tartınız. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: '*(Ey insanlar!) O gün (hesap için Allah'a) arzolunacaksınız. Size ait hiçbir sır gizli kalmaz.*' (Hâkka: 18) Dünyada iken kendilerini hesaba çeken kimselerin ahirette hesapları hafif olur ve dünyada iken nefislerini tartan kimselerin ahirette terazileri ağır basar."

Hz. Ali'nin şöyle söylediği rivayet olunuyor: "Kaderinde elden kaçırmayacağı bir şeyi elde etmek kişiyi sevindirir, yine kaderinde asla elde edemeyeceği bir şeye ulaşamamak insanı üzer. Dünyada eline geçen şeye sakın çok sevinme. Yine dünyada kaybettiğin şeyin ardından da sakın üzülme. Sevincin yapmış olduğun iyi ameller dolayısıyla, üzüntün de kötü ameller yüzünden olsun. Bütün meşguliyetini ahiretine ve öldükten sonraya çevir."

Şöyle rivayet olmuştur: "Üç özellik kimde bulunursa imanı kemale ermiştir: Allah uğrunda kimsenin kınamasından korkmamak, yaptığı hiçbir amele riya karıştırmamak ve birisi dünya diğeri ahiretle ilgili iki seçenekle

karşılaştığında ahireti dünyaya tercih etmek." İşte akıllı kimseler için en güzel söz ve tebliğ budur.

Allah'ın yardımı ve tevfiki ile Ğâşiye Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

FECR SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 30 âyettir.

Bu sûre İbrahim TÜFEKÇİ tarafından tercüme edilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ
إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾

1. Andolsun fecre,

2. On geceye,

3. Hem çifte, hem teke,

4. Gelip geçtiği an geceye,

5. Bunlarda akıl sahibi için birer yemin (değeri) var mıdır?

1. «Andolsun fecre.» Yüce Allah'ın yarattığı insanlar içinde konuşmaları esnasında en çok yemin edenler Araplar olduğu için Kur'an-ı Kerim Arapların yemin etme âdetleri üzere gelmiştir. Burada Yüce Allah, doğu tarafından güneş ışınlarının ortaya çıkmış olduğu ilk an olan *"fecr"* e yemin etmektedir. Nitekim bir başka âyet-i kerimede de: "*Ağarmaya başladığında sabaha andolsun*" (Tekvîr: 18) şeklinde sabah vaktine yemin etmektedir. Çünkü sabah vaktinin girmesiyle güneş ışınları ortaya çıktığı için gece sona ermektedir ve insanlar, kuşlar ve diğer vahşî hayvanlar rızık aramak üzere yeryüzüne dağılıp yayılmaktadırlar. İşte bu durum, ölülerin dirilmek suretiyle

kabirlerinden kalkmalarına benzemektedir.

Bu âyet-i kerimede inceden inceye düşünen kimselere çok büyük ibretler vardır. Bazıları bu âyet-i kerimedeki üstüne yemin edilen fecrin arefe gününün fecri olduğunu söylemişlerdir. Çünkü o gün hacılar Arafat dağına yönelmektedirler. Bir hadis-i şerifte: "*Hac, Arafe (de vakfe) den ibarettir*" buyurulmuştur. [1] Bir başka görüşe göre buradaki fecirden maksat nahır (kurban bayramının birinci günü) günüdür. Çünkü bugün büyük bir gündür. Nahır günü, hacılar farz olan tavafı yaparlar, ihramdan çıkmak için traş olurlar ve şeytan taşlarlar. Rivâyete göre nahır günü, en büyük hac günüdür.

2. «On geceye» andolsun. Bu geceler Zilhicce ayının ilk on günüdür, ya da Ramazan ayının son on günüdür. Âyette, gece kelimesinin elif lamsız (belirsiz) getirilmesi geceye tazim içindir. Çünkü bu gece, başka gecelerde olmayan bazı faziletleri taşımaktadır. Bu nedenle Yüce Allah söz konusu gece üstüne yemin etmektedir. Sözünü ettiğimiz faziletler Zilhiccenin ilk on günü içerisindeki hac ibadetleriyle meşguliyet gibidir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: "'*Yüce Allah'ın katında Zilhiccenin ilk on gününde yapılan amellerden daha büyük ecirli ve daha bereketli bir gün yoktur.*' Bunun üzerine bir sahabi sorar: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Allah yolunda cihad eden de mi bu derecede sevap elde edemez?' Rasûlüllah (s.a.v.) cevap verir: '*Allah yolunda cihad eden de. Ancak kendi malı ve canıyla cihada çıkıp da bu cihaddan geri dönmeyen (yani şehit düşen) bundan müstesnadır.*'" [2] Bu hadis-i şerif gazaya çıkan kimsenin, evinden hareket ederken geri dönmemeye niyet etmesi gerektiğine işaret etmektedir. O bu niyetle cihada çıkar, Allah Teâlâ ise, dilediğini yapar. Ramazan ayının son on gecesinin neden şerefli olduğuna gelince, sebep olarak bu geceler içinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesinin varolduğunu söylemek yeterlidir.

3. «Hem çifte, hem teke» andolsun. Âyet metninde yer alan "*şef'a*" kelimesi, birşeyi kendisi gibi olan bir diğerine katmak demektir. Buna göre âyetin mânâsı bu gecelerin çiftine ve tekine, demek olur. Zahiren bakılacak olursa buradaki tek ve çift genel bir anlam ifade etmektedir. Çünkü kelimelerin başında bulunan elif ve lâm istiğrâk (genellik) ifade etmektedir. Buna göre âyetin mânâsı: Bütün her şeye tekine ve çiftine andolsun, demek olur. Çünkü her şey mutlaka ya çifttir, ya da tektir.

1- Hadisi Tirmizî, Nesâî ve Ebû Dâvud rivayet etmişlerdir. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 3/241.
2- Hadisi Tirmizî ve Ebû dâvud rivayet ederler. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 9/262.

er-Râğıb der ki: "Mahlukatın bütünü mürekkep (yalın ve tek olmayan çeşitli unsurlardan) olduğu için çifttir. Nitekim Yüce Allah buna işaret buyurmaktadır: *'Her şeyden de çift çift yarattık ki düşünüp öğüt alasınız.'* (Zâriyât: 49) *'Tek'* e gelince o, her yönden vahdet sahibi olan Allah Teâlâ'dır."

4. «Gelip geçtiği an geceye» andolsun. Buradaki *"gece"* kelimesi, cins ismidir. Arapçada *"es-serâ"* gece yürüyüşü demektir. *"Sürâ"* ise, gecenin büyük bir bölümünün geçip gitmesi anlamına gelir. Burada gecenin bunca özellikleri arasında *"gelip-geçme"* sinin ifade edilmesi, Yüce Allah'ın kudretinin kemaline ve nimetinin bolluğuna açıkça işaret etmesindendir. Çünkü sabah olunca, dünya ve âhiret saadetine vesile olan rızık aramak için bütün canlılara öldükten sonra (uykudan uyanınca) sanki yeniden hayat verilmiş olmaktadır.

5. «Bunlarda akıl sahibi için birer yemin (değeri) var mıdır?» Bu ifade, üzerine yemin edilen nesnelerin azametini ve aklı başında olan kimseler nezdinde büyüklüğünü ve bunların tazim edilmeye ve yüceltilmeye lâyık nesneler olduklarını ifade etmektedir. Ve yine bu âyet-i kerime, kendileri üzerine yemin edilen nesnelerin şerefli olduğunu, verilen haberin bu nesneler üzerine yemin edilerek pekiştirilmeye lâyık olduğunu vurgulamaktadır. Bu, tıpkı parlak bir delil zikreden bir kimsenin delilini anlattıktan sonra benim bu zikrettiklerimin delil olma değeri var mıdır, diye sormasına benzer. Buna göre âyet-i kerimenin mânâsı; üzerine yemin edilerek zikredilen bu şeylerin marifet nuruyla nurlanmış akıl sahipleri yanında ikna edici bir yemin özelliği var mıdır ki, aklı başında olan kimse bu nesnelerin tazim ve yüceltme amacıyla üzerlerine yemin edilmeye lâyık şeyler olduğu kanaatine varsın? Ya da bu şeyler üzerine yemin etmek akıl sahipleri için uygun bir yemin tarzı mıdır? Böylesi kimselerin itibar edecekleri makbul bir yemin çeşidi midir ki, böylece akıl sahibi yeminle pekiştirilen şeye inanabilsin? demek olur.

Âyet metninde yer alan *"hicr"* kelimesi, akıl demektir. Çünkü akıl, insanı uygun ve gerekli olmayan yerlerde bulunmaktan ve çelişkiye düşmekten kurtarır. Akla Arapçada âyetin tabiriyle *"hicr"* dendiği gibi, "nuhye" de denmektedir. Çünkü, akıl insanı engellemekte ve ona uygunsuz şeyleri yapmayı yasaklamaktadır.

Bilge kişilerden birisi şöyle der: "Aklın kalbe göre durumu, ruhun cesede karşı durumu gibidir. Aklı olmayan her kalp ölüdür ve böyle bir kalp hayvanların kalbi mesabesindedir. Bu âyet-i kerimede yeminle pekiştirilen gerçek ise, gizlidir ve bu gerçek kâfirlere mutlaka azap edileceği gerçeğidir."

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ

فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝٧ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا

فِي الْبِلَادِ ۝٨ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝٩ وَفِرْعَوْنَ

ذِي الْأَوْتَادِ ۝١٠ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝١١ فَأَكْثَرُوا فِيهَا

الْفَسَادَ ۝١٢ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝١٣ إِنَّ رَبَّكَ

لَبِالْمِرْصَادِ ۝١٤

6. Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine?

7. Direk sahibi İrem'e

8. Ki o, ülkelerde bir benzeri yaratılmayandı.

9. Ve vadide kayaları yontan Semûd'a.

10. Kazıklar sahibi Firavun'a

11. Ki onların hepsi ülkelerinde azgınlık ettiler.

12. Oralarda kötülüğü çoğalttılar.

13. Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı.

14. Çünkü Rabbin her an gözetlemededir.

6. «Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine?» Âyetin başındaki hemze, inkâr (olumsuzluk) ifade etmektedir. Bu, anlam itibariyle olumsuzluk gücündedir. Hemzeden sonra gelen *"lem"* edatı da olumsuzluk ifade ettiğine ve iki olumsuzdan bir olumlu çıkacağına göre âyetin mânâsı; ey Muhammed!

Gözünle apaçık görmüşçesine kesin bir bilgiyle Rabbinin Âd kavmine ve benzerlerine nasıl azap ettiğini görmedin mi? O halde Rabbin senin kavminin kafirlerine de azap edecektir. Çünkü onlar azaba sebep olan inkâr ve isyanda önceki kavimlerle aynı çizgidedirler. *"Âd kavmi"* kelimesiyle kastedilen, Hûd (a.s.)'un kavmidir. Bu kavim, babaları Âd'ın ismine nispetle bu ismi almışlardır. Kavmin önce geçen ilk kuşağına "Âdu'l-ûlâ" (ilk Âd kavmi) ve sonradan gelenlerine de "Âdu'l-ahîra" (sonradan gelen Âd kavmi) demişlerdir.

7. «Direk sahibi İrem'e» *"İrem"* kelimesi, Âd kelimesinden atf-ı beyandır. Âd kavminin evleri Uman ile Hadramevt arasındaki bölgede kurulu idi. Bu bölge kum tepelerinin bulunduğu çöl bir bölgeydi. Âyette yer alan *"zâtu'l-imâd"* tabiri iki mânâya gelmektedir:

Birincisi, direk sahibi İrem'e yani insanların boyları direklere benzetilmek suretiyle uzun boylu İrem'e demektir.

İkincisi ise, direk sahibi İrem yani çadır ve direk sahibi İrem demektir. Çünkü İrem halkı bedevî (göçebe) bir halk olup, nerede ot ve çayır varsa oraya gidip çadır kuran bir halktı. Rüzgârlar çıkıp da otlar kuruyunca tekrar evlerine geri dönerlerdi.

8. «Ki o, ülkelerde bir benzeri yaratılmayandı.» Yani gerek güç itibariyle ve gerek cüsselerinin büyüklüğü açısından kendileri gibi birileri yaratılmayan idi. Âd kavminden bir erkek büyük bir kaya parçasını alır, elinde götürür ve karşısındaki düşman topluluklarının üzerine atar hepsini helâk ederdi. Bu nedenle, âyetin deyimiyle: *"...Bizden daha kuvvetli kim var?.."* (Fussilet: 15) derlerdi.

9. «Ve vadide kayaları yontan Semûd'a.» *"Semûd"* kelimesi de daha önce geçen Âd kelimesine dayandırılmıştır. Semûd, meşhur bir kabiledir. Bu ismi, Cüdeys'in kardeşi olan dedeleri Semûd'dan almışlardır. Semûd halkı, arab-ı âribe idi. Hicaz ile Tebuk arasında bulunan el-Hicr'de ikamet ediyorlardı ve bu kavim de Âd kavmi gibi putlara tapıyorlardı. Semûd kavmi, Yüce Allah'ın: *"Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik..."* (Hûd: 61) âyetinde işaret ettiği üzere Sâlih Peygamberin kavmi idi.

Bizim ele aldığımız bu sûrenin bu âyet-i kerimesinde yer alan *"câbû"* kelimesinin mastarı olan *"cevb"*, Arapçada kesmek, yontmak anlamınadır. Buna göre âyetin mânâsı; vadide dağlardaki kayaları yontan ve oralarda kayaları yontmak suretiyle kendilerine ev yapan Semûd'a, demek olur. Onların ka-

yaları yontup kendilerine ev yaptıklarına bir başka âyet-i kerimede şöyle işaret olunmaktadır: "*Dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz.*" (Şuarâ: 149)

Rivayete göre dağları, kayaları ve mermerleri ilk oyan bu Semûd kavmi imiş. Semûd kavmi 1700 şehir kurmuş ve bunların tamamı kayalardan yontulmak suretiyle yapılmıştır.

10. «Kazıklar sahibi Firavun'a...» Buradaki Firavun, Hz. Musa (a.s.) zamanındaki Firavun'dur. Adı el-Velîd b. Mus'ab Kıptî'dir. Firavun ise, onun lakabıdır. Burada Yüce Allah'ın Firavun kelimesini birçok kişinin lakabı olduğu halde tekil olarak getirmesinin sebebi, tekebbür ve böbürlenmede tek olduğu ve işi, Rab ve ilâh olduğunu iddiaya kadar vardırdığı içindir. Firavun'un kazık sahibi olarak nitelenmesinin sebebi, askerlerinin ve bu askerlerin çadırlarının çokluğu sebebiyledir. Askerler konakladıkları yerlerde kendilerine çadır kuruyorlar ve tıpkı bugün kurulan çadırlar gibi bunları direklere ve uzun iplere bağlıyorlardı. *"Kazıklar sahibi"* denmesinin sebebi, Firavun'un askerlerinin çokluğu olabileceği gibi inanan kimselere kazıklar vasıtası ile işkence yapması da olabilir.

Nitekim *Keşfu'l-Esrâr*'da şöyle bir rivayet yer alır: "İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre Firavun'a *'kazıklar sahibi'* denmesinin sebebi şu olay idi: Firavun'un kızının saçlarını tarayan hizmetçi bir kadın vardı. Bu kadın, Allah'a iman ediyor, fakat imanını gizliyordu. Birgün Firavun'un kızının saçlarını tararken birden tarağı elinden düşüverir. Kadın: 'Allah'ı inkâr eden kahrolsun' der. Bunu duyan Firavun'un kızı: 'Senin, benim babamdan başka bir ilâhın mı var?' diye sorar. Hizmetçi kadın: 'Benim de, senin babanın'da, göklerin ve yeryüzünün de bir tek ilâhı vardır ve O'nun hiçbir şerîki yoktur' der. Bunun üzerine Firavun'un kızı ağlaya ağlaya babasının huzuruna girer. Firavun, neden ağladığını sorunca kızı: 'Senin sarayının bekçisinin karısı, senin, kendisinin, göklerin ve yerin ilâhının bir olduğunu ve hiçbir şerîki ve ortağı olmadığını iddia ediyor,' der. Bunun üzerine Firavun o kadına birisini gönderir ve huzuruna getirtir. Kadına kızının söylediklerinin doğru olup olmadığını sorar. Hizmetçi kadın, kızın doğru söylediğini ifade edince Firavun: 'Yazıklar olsun sana! İlâhını inkâr et,' der. Kadın: 'Bunu yapamam' deyince Firavun, kadının elini ve ayağını yere dikmiş olduğu dört kazığa bağlar ve ona: 'Allah'ı inkâr et, yoksa sana azap ederim' der. Kadın: 'Yapamam' deyince Firavun kadının kızını gözlerinin önünde keser. Fakat kadın Allah'ı inkâr etmez. Sonra da kadını keser. Yüce Allah da o kadını cennetine koyar.

Firavun, İsrailoğulları arasında en güzel kadınla evlenir. Bu kadının adı 'Asiye binti Müzâhim' dir. Âsiye Firavun'un, kızının saçını tarayan hizmetçi ve yaptığını görmüştür. 'Firavun'un yaptıklarına acaba nasıl sabredeceğim, ben Müslümanım, o kâfir,' deyip kendi kendine ne yapacağını düşünürken birden Firavun yanına gelir ve Âsiye'nin yakınına oturur. Âsiye: 'Ey Firavun! Sen mahlûkatın en kötüsü ve en iğrencisin. Zavallı kadının üzerine yürüdün ve onu katlettin' der. Firavun: 'Herhalde o kadındaki delilikten sende de var' deyince Âsiye: 'Bende delilik yok. Asıl deli olan göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunanların mâliki olan Allah'ı inkâr edendir. Allah her şeye kâdirdir,' der. Bu ifade üzerine Firavun Âsiye'yi de işkence yapmak üzere dört kazığa bağlar. Yüce Allah da Firavun'un kendisine yapacak olduğu işkenceden sıkıntı duymaması için Âsiye'nin önüne cennete giden bir kapı açar. İşte bu esnada Âsiye, âyetin ifadesiyle şöyle söyler: *'...Rabbim! Bana katında cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden koru...'* (Tahrîm: 11) Bu duâdan sonra Yüce Allah Âsiye'nin ruhunu kabzeder ve onu yüce cennete koyar."

11. «Ki onların hepsi ülkelerinde azgınlık ettiler.» Bu cümle, yukarıdan beri sayılan üç zümrenin üçünün de sıfatıdır. Buna göre âyet-i kerimenin mânâsı yukarıdan beri anlatılan her zümre, kendi ülkesinde azgınlık ettiler, haddi aştılar. Âd kavmi Yemende, Semûd kavmi Şam topraklarında, Kıptîler de Mısır'da azdılar demek olur.

12. «Oralarda» inkâr ederek ve diğer günahları işleyerek **«kötülüğü çoğalttılar.»** Yüce Allah'ın emrinden başka bir şeyle amel eden ve Allah'ın kullarını zulümle yöneten kimse fesatçıdır, Yüce Allah'ın kendine çizmiş olduğu sınırı aşmıştır.

Bu âyet-i kerime, zamanımızdaki devlet yöneticilerinin çoğu için şiddetli bir korkutma ihtiva etmektedir.

13. «Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı», şiddeti asla idrak edilemeyecek şiddetli bir azap **«yağdırdı.»** Bu azap, Âd kavmine estirilen rüzgâr, Semûd kavminin uğradığı korkunç çığlık ve Kıptîlerin Kızıl Deniz'de boğulmalarıdır.

"Yağdırdı" kelimesiyle kastedilen yukarıda zikri geçen herbir zümre üzerine işledikleri azgınlık ve fesadın ardından şiddetli bir azabın indirilmiş olmasıdır. Bu azabın *"kamçı"* şeklinde isimlendirilmesi ise, sözü geçen

kâfirlere âhirette hazırlanan azaba nisbetle tıpkı kılıç karşısında kamçı mesabesindedir.

Ebû Hayyân der ki: "Burada azap kelimesi, istiare sanatıyla kamçı kelimesiyle ifade olunmuştur. Çünkü kamçı kelimesi içinde, tekrar ve ardarda yapma mânâsı vardır. Oysa kılıç ve başka araçlar tekrar yapmayı gerektirmez. Nitekim şâir şöyle der:

"Gördün mü! Allah dinini nasıl etti izhar?
Yedi azap kamçısı, emrine karşı gelen küffâr!"

Azabın indirilmesinin *"yağdırdı"* fiili ile ifade edilmesi, onun çokluğuna, peşpeşe ve ardarda yapılacağına ve şiddetli bir biçimde verileceğine işaret etmektedir.

14. «Çünkü Rabbin her an gözetlemededir.» Bu ifade, daha önceki geçen ifadelerin sebebini belirtmekte ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın kavminin başına daha önce geçen ve hikâyeleri anlatılan kavimlerin başlarına gelen azabın aynısının geleceğine işaret etmektedir.

Âyet metninde yer alan *"mirsâd"* kelimesi, sözlükte gözetleme yapan kimselerin gözetleme için durdukları mekân anlamınadır. Buna göre âyetin mânâsı; senin Rabbin her an gelip geçenlerin gözetlendiği mekândadır, demek olur. Bu ifade Yüce Allah'ın âsîleri gözetlemesini temsîlî olarak vermektedir. Âsîler hiç kuşkusuz Yüce Allah'ın gözetlemesinden kaçamazlar. Kullarının amellerini gözetleyen ve çekirdek filizi veya zarı kadar bile olsa karşılığını veren birisi olarak Yüce Allah'ın hali, işlek bir yola oturup da canileri ele geçirmek ya da vergi almak için veya başka gayeyle orayı gözetleyen kimsenin durumuna benzetilmiştir. İnsanların örnekteki yoldan geçmemelerine çare yoktur. İşte bu iki benzetmeden sonra yol örneğinde kullanılan tabirler ve ifadeler Yüce Allah'ın gözetleme fiilini ifade etmek için kullanılmıştır.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ
وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ
عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ

الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾
وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا
جَمًّا ﴿٢٠﴾

15. İnsan var ya, Rabbi kendisini imtihan edip de ikramda bulunduğunda ve bol nimet verdiğinde: "Rabbim bana ikram etti" der.

16. Onu imtihan edip rızkını daralttığında ise: "Rabbim bana ihanet etti" der.

17. Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz.

18. Yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.

19. Haram, helâl demeden mirası yiyorsunuz.

20. Malı aşırı biçimde seviyorsunuz.

15. «İnsan var ya, Rabbi kendisini imtihan edip de» yani Rabbi insana zenginlik ve bolluk vermek suretiyle imtihan eden bir kişinin davrandığı gibi davranıp da **«ikramda bulunduğunda ve bol nimet verdiğinde:»** -Burada yer alan "*fâ*" tefsir fâ'sıdır. Çünkü ikramda bulunmak ve nimet vermek bizatihî imtihanın kendisidir. - **«'Rabbim bana ikram etti'»** ve beni lâyık olduğum biçimi ile mal ve makam vererek üstün kıldı **«der»** ve bu lütuflara ve nimetlere şükür mü edecek, yoksa inkâr mı edecek diye imtihan gayesiyle verildiğini hiç aklına getirmez. Bu âyet-i kerimenin, yukarıda az önce geçen "*Çünkü Rabbin her an gözetlemededir.*" (Fecr: 14) âyet-i kerimesiyle irtibatı vardır. Burada sanki şöyle denilmiş olmaktadır: Allah Teâlâ kullarının durumlarını gözetleyip dururken ve yaptıkları amellerin iyilik ise iyi, kötülük ise kötü karşılığını verme durumunda iken, insana gelince, bütün bunlar insanı ilgilendirmiyor. Onun bütün gözünü diktiği ve aklını verdiği dünyanın kendisi ve lezzetleridir.

es-Süheylî der ki: "Bu âyet-i kerimede yer alan *"insan"* kelimesinden

maksat, 'Utbe b. Rebîa' dır. Buna göre âyet-i kerimenin nazil olmasına sebep Utbe'dir. Bu âyette zikredilen sıfat, her ne kadar bütün insanlar için umumî ise de burada kastedilen Utbe'dir."

16. Rabbi **«onu imtihan edip»** son derece mükemmel hikmetlere dayalı olarak dilemesine göre **«rızkını daralttığında ise»** canı sıkılarak: **«'Rabbim bana ihanet etti'»**, beni fakir kılarak zelîl etti **«der»** ve hatırına gelmez ki, Yüce Allah'ın bu tasarrufu, sabır mı edecek, yoksa yakınacak mı diye kendisini imtihan etmek içindir. Bununla birlikte rızkın daraltılmasının, ihanetle hiçbir ilgisi yoktur. Bundan dolayı Yüce Allah bir önceki âyette geçen "*Rabbi ikramda bulunduğunda ve bol nimet verdiğinde*" ifadesinin karşılığı olarak burada da, Rabbi ona ihanet edip rızkını daralttığında buyurmuyor. Tam tersine rızkın daraltılması, her iki dünyada da sabreden fakir açısından önemsenmeye ve ikrama yol açabilir. Sabrın âhirette şerefli olmaya yol açacağı açık ve bellidir. Dünyada bu sonuca götürmesine gelince fakir olan insan, düşmanların tamahından salim olur. Buna karşılık rızık genişliği her iki dünyada bahşedilen nimete nankörlüğe yol açması dolayısıyla hüsrana sebep olabilir. Şu halde rızık darlığı Yüce Allah'a yakınlık vesilesi olur.

Âlimlerden birisi şöyle der: "Rızkın dar tutulması, nimete dalıp da o nimeti veren Yüce Allah'tan kopmaya yol açmadığı için insana bir ikram vesilesi olabilir. Ve böylece rızık darlığı, Yüce Allah'a yönelmeye, Allah'ın dışında herhangi bir şeye bağlanıp kalınmadığı için o yolda yürümeye vesile olabilir."

Hz. Ebû Hüreyre'den rivayet olunuyor: "*Suffa ashabından yetmiş kişi gördüm ki aralarında hiçbirinin üzerinde ridaları yoktu. Ya izar giymişlerdi, ya da elbise. Bu elbiseyi boyunlarına bağlamışlardı. Bunlar arasında elbisesi topukla diz kapağı arası bacağını yarısına kadar örtenler olduğu gibi, bazılarının topuklarının yarısına kadar ulaşıyordu ve bu insanlar avret mahalleri görülmesin diye elbiselerinin ucunu elleriyle topluyorlardı.*" Şimdi düşünmek gerekir. Acaba bu durum, Yüce Allah'ın seçkin kullarına karşı bir ihaneti midir? Mü'min ya şükredecektir, ya da sabredecektir. İman iki kısma ayrılır: Yarısı sabır, diğer yarısı şükürdür.

Büyüklerden birisi şöyle demiştir: "Bir kimse: *'Rabbim bana ihanet etti'* âyet-i kerimesini, Rabbim beni zelil ve önemsiz bir biçimde terketti, şeklinde tefsir ediyor. Oysa bu zavallı kişi bilmiyor ki, Rabbi rahmet ve şefkat nazarıyla kendisine bakmaktadır. Çünkü Rabbi kendisini ilâhî bir câzibeyle tabiî âlemden çekip ruhanî âleme götürmüştür. Nefsin dünyasından kalbin

âlemine, fark dünyasından cem âlemine, ayrılık dünyasından vuslat âlemine götürmüştür."

17. «Hayır!» Burada yer alan "*kellâ*" kelimesi, insanı böylesi sözler konuşmaktan menetmektedir.

İbn Abbas der ki: "Âyetin mânâsı: Ben insanoğlunu, nezdimde değerli olduğu için zenginlik vererek imtihan etmedim. Diğerini de nazarımda önemsiz olduğu için fakirlikle denemedim. Tam tersine bütün bunların sebebi sadece kaza ve kaderdir. "

«Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz.» Burada üçüncü tekil şahıs kipinden muhatap (ikinci çoğul şahıs) kipine geçilmesinin sebebi, onları azarlamak, vurgulamayı pekiştirmek, yaptıkları işin ne kadar çirkin olduğunu belirtmek içindir. Buna göre âyetin mânâsı; hayır sizlerin zikredilenden çok daha beter durumunuz vardır, mal sevdası uğrunda kendinizi şuursuzca öne attığınızı gösteren durumlarınız vardır. Çünkü Yüce Allah sizlere çok mal vererek ikramda bulunmuştur. Fakat siz nafaka, giyim kuşam ve benzeri hareketlerle yetime ikram etmek gibi sorumluluklarınızı yerine getirmiyorsunuz. Oysa Yüce Allah'a en sevimli ev, içerisinde yetime ikram olunan evdir, demek olur.

18. Yüce Allah'ın vermiş olduğu nimete şükür olarak **«yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.»** Yoksulu yedirmeye başkasını teşvik etmeyen kimsenin kendisi onu hiç yedirmez. Buna göre âyetin mânâsını şu şekilde tevil etmek mümtündür: Siz yoksulu yedirmiyorsunuz ve onu yedirmeye teşvik de etmiyorsunuz.

Bu âyet-i kerimede, cimrilik eden kimselere çok açık bir kınama vardır.

Mukâtil der ki: "Kudâme b. Maz'ûn yetimdi ve Umeyye b. Halef'in himayesinde bulunuyordu. Umeyye, Kudame'ye hakkını vermiyordu. İşte âyet bu yüzden nazil oldu."

19. «Haram, helâl demeden mirası yiyorsunuz.» Burada yer alan "*türâs*" kelimesi, ölüden intikal eden mal yani miras demektir. Yine âyette geçen "*lemm*" toplamak demektir. Buna göre mânâ, mirası helâl-haram demeden toplayıp yiyorsunuz, demek olur. Çünkü Araplar kadınlara ve çocuklara mirastan pay ayırmıyorlar, onların hisselerini kendileri yiyorlardı. Ya da mânâ; miras bırakan kimsenin helâl ve haram demeden toplamış olduğu mirası bile bile yiyorsunuz, demektir.

20. «Malı aşırı biçimde seviyorsunuz.» Malı hırsla, açgözlülükle ve üzerindeki hakları vermeksizin seviyorsunuz. Bu ifadeden maksat, onların sadece dünya hırsı taşıdıklarını, âhiretle ilgili hususlardan tamamen yüzçevirdiklerini beyan etmek suretiyle kınanmalarıdır. Âyet-i kerimede mal sevgisinin tabiî olduğuna, insanın tam olarak bundan kurtulmayacağına, ancak güçlü kimselerden olursa kendini kurtarabileceğine işaret vardır. Yüce Allah, mal sevgisi aşırıya kaçmadıkça bunun kınanan sevgi olmayacağına sanki işaret ediyor gibidir.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ ٱلْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَآءَ
رَبُّكَ وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِاْيٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ
يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ وَأَنَّىٰ لَهُ ٱلذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَٰلَيْتَنِى قَدَّمْتُ
لِحَيَاتِى ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ
أَحَدٌ ﴿٢٦﴾

21. Ama yeryüzü parça parça döküldüğü,

22. Rabbin (in kudretinin alâmetleri) geldiği, melekler de saf saf dizildiği zaman...

23. O gün cehennem getirilir, insan (yaptıklarını) birer birer hatırlar, (fakat) bu hatırlamanın ona ne faydası var?

24. (İşte o zaman insan:) "Keşke bu hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim" der.

25. Artık o gün, O'nun edeceği azabı kimse edemez.

26. O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.

21. «Ama yeryüzü parça parça döküldüğü» zaman... Âyet-i kerimede yer alan "*kellâ*" kelimesi, bu insanların yukarıda belirtilen fiilleri yapmamaları için kendilerine bir yasaklamayı ifade etmektedir. Yani insanın böyle dünya hırsı içinde olması, bütün düşüncesini dünyayı elde etmek ve dünya malını toplamak şeklinde odaklaştırması, helâl haram ayırmaması, topladığı dünyalıklardan, başkalarına ihsanda bulunmaması, hesap ve ceza gibi bir şeyin olmayacağı vehmine kapılması uygun değildir.

Âyet-i kerimede yer alan "*dek*", "*dak*" kelimesi ile müteradiftir. *Dek*, bir şeye vurmak ve onu ezmek demektir. Burada geçen ikinci "*dek*", birinciyi pekiştirmek amacıyla getirilmemiştir. Tam tersine bu ikincisi de başlı başına ayrı bir "*dek*" tir. Buna göre âyetin mânâsı, yeryüzü peşpeşe sallanıp birbirine vurduğu ve sonunda da döküldüğü, üzerinde bulunan ne varsa dağlar, binalar, köşkler ve saraylar yerinden kopup sarsıldığı ve havada uçuşan toz zerreleri haline geldiği zaman, demek olur.

22. «Rabbin (in kudretinin alâmetleri) geldiği» zaman... Âyette *"Rabbin geldiği zaman"* şeklinde olan ifade; Rabbinin kudretine delâlet eden âyetler ve kahrına işaret eden belirtiler zuhur ettiği zaman, demektir. İşte bu gerçek, dünya sultanlarından herhangi birisinin ortaya çıktığında zuhur eden heybeti ve siyaseti ile temsil edilmiş olmaktadır. Çünkü hükümdar huzura çıktığı zaman, vezirlerinin, kendine yakın olan diğer kişilerin ve askerlerin ortaya çıktıklarında zuhur etmeyen şeyler zuhur etmektedir. İşte bu motifler kullanılarak âyette de: "*Rabbin geldiği zaman*" ifadesi kullanılmıştır. İmam Ahmed bu âyet-i kerimeyi; Rabbinin emri ve kazası geldiği zaman, şeklinde tefsir eder. Bu durumda Rab kelimesinin başında insanlara korku vermek için muzaf olan kelime (O'nun emri ve kazası) hazfedilmiştir. [3]

«Melekler de saf saf dizildiği zaman...» Yani melekler saf tuttuklarında. Çünkü o gün bütün semaların melekleri inecek ve mertebelerine, makamlarına göre dünyada iken namaza duranların saf tuttukları gibi saf saf dizileceklerdir. Nitekim Yüce Allah buna şöyle işaret ediyor: "*Melekler onun (gö-*

3- Burada en uygun olanı âyetin Hafız İbn Kesîr'in de işaret ettiği gibi hakikati üzere anlaşılmasıdır. İbn Kesîr, *"Rabbin geldiği zaman"* ifadesinden sonra yani mahlukatı arasında hükmünü vermek üzere Rabbin geldiği zaman şeklinde bir açıklama getiriyor. Ona göre bu, insanların Hz. Âdem'in evlâtlarının mutlak efendisi olan Muhammed (s.a.v.)'den şefaat dilediklerinden sonra olacaktır. Bundan sonra Rab hükmünü vermek üzere gelecektir ve melekler de onun huzurunda gelip saf tutacaklardır. Bkz. *Muhtasar İbn Kesîr Tefsiri*, 3/638.
Not: İbn Kesîr'in izahı selef'in görüşü, müfessir İsmail Hakkı Bursevî'nin görüşü ise halef ulemasının görüşüdür. (Mütercim).

gün) etrafındadır." (Hâkka: 17) Bu melekler, yedi semanın sayısına uygun olarak yedi saf tutacaklardır.

23. «O gün cehennem getirilir.» Nitekim bu gerçeğe Nâziât sûresinde de işaret olunmaktadır: *"Ve görene cehennem açık bir şekilde gösterildiği zaman"* (Nâziât: 36) Yani cehennem yerinde durmakla birlikte insanlar görsün diye ortaya çıkarıldığı zaman demektir. İbn Mes'ud (r.a.) der ki: "Cehennem yetmiş bin meleğin yedeğinde çekilerek getirilir ve nihayet arşın solunda yer alır. Kızgındır ve ateşinin sesi, uğultusu duyulur." [4]

«İnsan (yaptıklarını) birer birer hatırlar,» yani insanoğlu yapmış olduğu kusurların eserlerini veya bizatihi kendilerini görünce bunları hatırlar. Ameller ölümden sonra dirilme esnasında ortaya çıkar. Her türlü iyi ve kötü ameller kendilerine uygun, güzel veya çirkin biçimde şekle bürünür. Âyeti bu şekilde anlamak mümkün olduğu gibi şöyle mânâ vermek de mümkündür: İnsan âhirette öğüt alıp da: *"...Keşke dünyaya geri döndürülseydik ve Rabbimizin âyetlerini yalanlamasaydık..."* (En'am: 27) dediği gün. Bu öğüt alma, insanın yapmış olduğu kusurlara karşı pişmanlığını gerektirmektedir. Pişmanlık, tevbe sayılır fakat vakti kaçırıldığı için o gün orada tevbe yoktur.

«(Fakat) bu hatırlamanın ona ne faydası var?» Bu cümle, parantez arası cümle olup duyulan bu pişmanlığın gerçekte bir öğüt alma olmayacağını, çünkü zamanında yapılmadığı için faydasız olduğunu vurgulamak amacıyla getirilmiştir. Buna göre; artık zamanı geçtiğinden bu hatırlamanın ona bir faydası olmayacak, demek olur.

24. «(İşte o zaman insan:) 'Keşke bu hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim,' der.» Yani insan, faydalı, sonsuz ve sürekli olan âhiret hayatı için keşke bugün faydalanacak olduğum sâlih ameller işleseydim diyecektir.

25. «Artık o gün,» yukarıdan beri anlatılan hallerin gerçekleşeceği ve sözlerin hayata geçeceği o gün **«O'nun edeceği azabı kimse edemez.»**

26. «O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.» Burada *"O"* zamirinden maksat, Yüce Allah'tır. *"Azap"* kelimesinden maksat da azap etmedir. Bu tıpkı "selâm" kelimesinin, "teslîm" (selâm verme) anlamına gelmesi gibidir. Bu açıklamaların ışığı altında âyet-i kerimenin mânâsı şöyle olur: O gün Al-

4- Sahîh-i Müslim'de Abdullah b. Mes'ud'un Rasûlüllah (s.a.v.)'den rivayet ettiği bir hadis yer alır: *"Cehennem getirilir. Yetmiş bin yuları vardır ve herbir yuları yetmiş bin melek tutmakta ve sürükleyip getirmektedirler."* Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 10/519.

lah'ın verecek olduğu azabı hiç kimse üstlenemez. Çünkü o gün bütün emir ve yetki, tamamen O'nun elindedir.

Ayni'l-Maânî'de bu âyete şu şekilde mânâ veriliyor: "Allah'ın âhirette verecek olduğu azap gibi dünyada hiç kimse azap edemez. "

يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ
رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

27. Ey huzura kavuşmuş insan!

28. Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön!

29. Kullarım arasına katıl!

30. Ve cennetime gir!

27. «Ey huzura kavuşmuş insan!» Yüce Allah nefs-i emmâre'nin uğrayacak olduğu bedbahtlığı belirttikten sonra burada da nefs-i mutmainne'nin elde edecek olduğu mutluluğu beyana başlıyor. Âyet metninde yer alan kelimenin mastarı olan *"itmi'nân"*, nefsin huzur duyması demektir. Bu da insan nefsinin gayelerin gayesine ulaşmasıyla yakînî marifeti ve şuhûd makamını elde etmesiyle olur. Nitekim Yüce Allah, Râd sûresinde buna şöyle işaret eder: *"Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur..."* (Râd: 28) Bu âyet-i kerime, gönül huzurunun ancak Yüce Allah'ı tanımakla ve O'na çok çok ibadet etmekle elde edileceğine işaret ediyor. İnsanın nefsi, Allah'ı zikretmek suretiyle *"itmi'nân"* makamına ulaştığı zaman insan, makâm-ı emîne varmış olur. Buna göre âyetin mânâsı şöyle oluyor: Yüce Allah mü'min kulunun hesabını gördükten ve sorguya çekilmesini tamamladıktan sonra ona bir ikram olarak: *"Ey huzura kavuşmuş insan!.."* diye hitap ediyor.

28. Sana verilen ebedî nimetten dolayı **«sen O'ndan hoşnut»** ve Allah katında **«O da senden hoşnut olarak Rabbine dön!»** Rabbinin sana vaadet-

miş olduğu ikrama ve elde edecek olduğun yakınlığa dön.

29. «Kullarım arasına katıl!» Bana özel olan sâlih kullarımın zümresine katıl.

30. «Ve» onlarla birlikte **«cennetime gir!»** Nitekim Neml sûresinde aynı mânâya şöyle işaret olunmaktadır: "*...Rahmetinle beni iyi kulların arasına kat.*" (Neml: 19) Allah'ın hâs kullarının zümresine dahil olmak, ruhanî bir mutluluk vesilesidir. Onlarla birlikte cennetlere girmek ve cennetlerin derecelerini elde etmek de cismanî bir mutluluktur.

Bazılarına göre bu âyet-i kerimede yer alan "*nefs*" kelimesinden maksat, ruhtur. Ve yukarıdaki ifade, ruha insan ölürken söylenir. Nitekim Abdullah b. Ömer (r.anhüma)'den bu mânâyı destekleyen şöyle bir rivayet gelmektedir: "*Mü'min olan kul vefaat edeceği zaman Allah Teâlâ iki melek ve çok değerli cennet hediyesi gönderir. Kulun ruhuna şöyle hitap olunur: 'Ey huzura kavuşmuş ruh! Çık. Ruha ve reyhana çık. Rabbin senden hoşnut olarak çık.' Bu hitaptan sonra kulun ruhu, insanın burnunda duyduğu en hoş misk kokusu gibi çıkar. Semanın etrafındaki melekler yeryüzünden hoş bir ruh geldi, hoş bir koku yükseldi derler ve bu ruh hangi kapıya gelirse derhal açılır. Herhangi bir meleğe rastlar rastlamaz melek kendisine selâm verir ve sonunda ruh Rabbine getirilir ve secdeye kapanır. Sonra Mîkâil'e denir ki: 'Bu ruhu al, mü'minlerin nefislerinin bulunduğu yere koy,' sonra emrolunur ve mü'minin kabri yetmiş arşın genişletilir ve orada kendisine reyhan kokusu verilir. Artık o kimse tıpkı bir gelin gibidir. Uyur ve kendisini ancak en sevdiği kimseden başkası uyandırmaz.*" [5]

Fecr Sûresi'nin tefsiri Allah'ın yardımı ve tevfîkıyle sona erdi.

5- Yukarıdaki ifadeler Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde tahrîc etmiş olduğu uzunca hadisin bir kısmıdır. Hadisi Hafız İbn Kesîr tefsirinde 2/297'de rivayet eder. Hadisin baş tarafı şu şekildedir: "*Mü'min olan kulun dünyadan ayrılma ve âhirete yönelme zamanı gelince kendisine semadan yüzleri güneş gibi bembeyaz melekler inerler. Beraberlerinde cennet kefenlerinden bir kefen, cennet hanûtundan (hoş koku) vardır. Nihayet gelip mü'min kulun gözünün görebileceği noktaya kadar varıp otururlar. Sonra ölüm meleği gelir ve kulun başucuna oturur. Ona der ki: Ey hoş olan nefis! Allah'ın mağfiretine ve hoşnutluğuna gitmek üzere çık. Ve ruh su kabının ağzından damlanın dökülmesi gibi bedenden çıkar ve onu ölüm meleği alır. Ancak beyaz yüzlü melekler bir an bile bu ruhu onun eline bırakmazlar ve derhal kendileri alıp söz konusu kefene ve hanûta sararlar. Mü'minin ruhundan yeryüzünde bulunan misk kokularının en hoşu gibi bir koku çıkar. Ve beyaz yüzlü melekler bu ruhu alıp semaya yükselirler. Orada karşılaşmış oldukları her melek topluluğu bu hoş koku neyin nesidir diye sorarlar...*" Hadisin bundan sonraki kısmı yukarıda metinde geçti. Hadisin tamamı için bkz. *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, 2/297.

BELED SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 20 âyettir.

Bu sûre İbrahim TÜFEKÇİ tarafından tercüme edilmiştir.

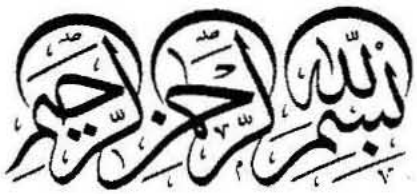

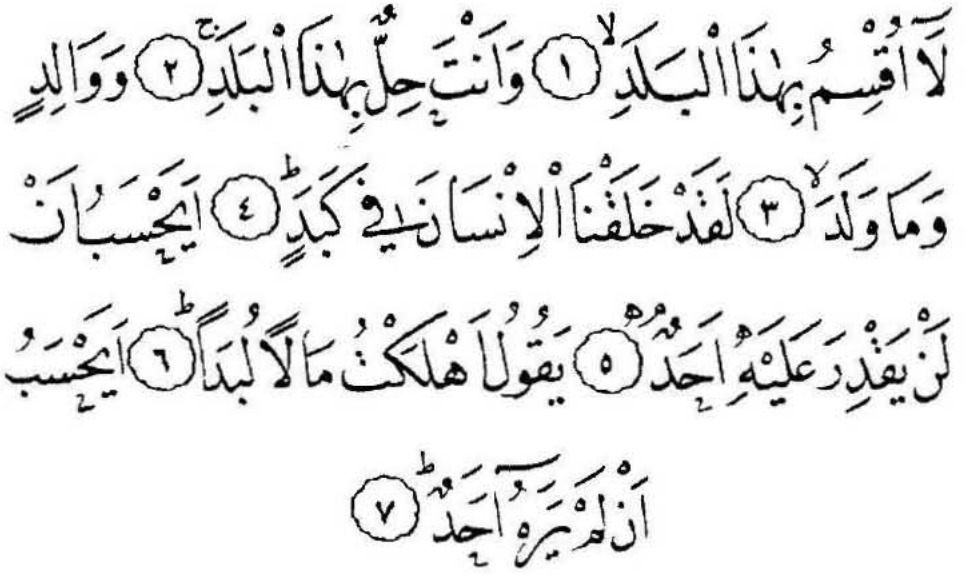

1-2. Bu beldeye yemin ederim ki sen bu beldedesin.

3. Babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim ki,

4. Biz insanı zorluklar içinde (olacak şekilde) yarattık.

5. İnsan, hiçkimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

6. "Pek çok mal harcadım" diyor.

7. Kimse onu görmedi mi sanıyor?

1-2. «Bu beldeye yemin ederim» yani bu haram beldenin, Mekke-i Mükerreme'nin üstüne yemin ederim. Âyetin başında yer alan *"lâ"*, sıladır. Bunun böyle olduğuna, Yüce Allah'ın Tîn sûresinde: *"Beledu'l-emîn"* üzerine yemin etmesi delildir. Bazı âlimlere göre *"lâ"*, yapılan yemini pekiştirmek için getirilmiştir. Nitekim Araplar böyle yeminlerini pekiştirmek için ifadelerinin başına *"lâ"* getirmektedirler. Meselâ: "Lâ vallâhi. Ben böyle bir şey yapmadım", "Lâ vallâhi. Mutlaka böyle yapacağım," ifadeleri buna birer örnektirler.

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah'ın Mekke-i Mükerreme üzerine yemin etmesinin sebebi, Mekke'nin faziletinden dolayıdır. Çünkü Allah Teâlâ orayı güvenli, haram bölge kılmıştır ve Mekke Rasûlüllah (s.a.v)'ın dünyaya geldiği yerdir. Rasûlüllah'ın babası İbrahim (a.s.)'in haremi ve yine Rasûlüllah'ın babası İsmail (a.s.)'in yetiştiği yerdir. Allah Teâlâ, Beyt-i Harâm'ı, doğuda ve batıdaki Müslümanlar için kıble kılmış, insanın ömrü boyunca işlediği günahların keffareti için Beytullah'ın hac edilmesi hükmünü getirmiş, semadaki "el-beytü'l-ma'mûr" u, Kâbe-i Muzzama'nın tam hizasında yaratmıştır.

«Ki sen bu beldedesin.» Bu ifade yukarıda üzerine yemin edilen *"belde"* den hâldir (sıfattır.) Âyet metninde yer alan *"ente"* (sen) kelimesi ile Rasûlüllah (s.a.v.)'a hitap olunmaktadır. Âyetin içinde yer alan *"el-hill"*, *"hulûl"* mastarından *"hâll"* manasınadır. Kelimenin türediği mastar, bir yere inmek, konaklamak anlamınadır. Bu açıklamaların ışığı altında âyetin manası şöyle olur: Bu beldeye (Mekke'ye) -ki sen ey Muhammed! Mekke'desin ve orada bulunmaktasın- yemin ederim ki... Yüce Allah mutlak olarak Mekke üstüne yemin etmiyor. Tam tersine Rasûlüllah (s.a.v.)'ın içinde bulunduğu Mekke'ye yemin ediyor ve böylece Mekke'nin içinde Peygamberi bulundurmakla daha da şeref kazandığına işaret olunuyor. Çünkü Mekke bizâtihî kendisi şerefliyken şimdi şerefli olan büyük Peygamberin gelip orada yerleşmesiyle daha da şeref kazanmaktadır.

Bu ifade ile Mekke halkına bir dokundurmada bulunulmaktadır. Çünkü Mekkeliler -cahillikleri nedeniyle- Âdem (a.s.)'in evlâtlarının en şereflisini içinde bulundurmakla daha da şeref kazandığı halde onu buradan çıkarmayı düşünüyorlardı.

3. «Babaya...» Buradaki *"baba"* dan maksat, İbrahim (a.s.)'dir. Baba kelimesinin âyet-i kerimede elif lamsız getirilmesi, onun şerefli bir baba olduğuna işaret olunmak içindir. **«Ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ede-**

rim ki...» Buradaki *"çocuk"* tan maksat, İsmail ve Muhammed (a.s.) Peygamberlerdir. Çünkü Hz. Muhammed'in nesebi, İsmail (a.s.) vasıtasıyla İbrahim (a.s.)'e ulaşmaktadır. Şu halde bu sûre, iki yerde Rasûlüllah (s.a.v.)'ın üstüne yemini ihtiva etmektedir.

Bu âyette yer alan *"baba"* kelimesiyle İbrahim (a.s.) kastedilmiştir demiştik. Bir başka görüşe göre bundan maksat, Âdem (a.s.) olabilir. *"Baba"* kelimesiyle Âdem (a.s.) kastedilirse, *"ondan meydana gelen çocuk,"* Âdem (a.s.)'in zürriyyeti olur. Yeminin cevabına daha uygun düşen de bu şekilde takdirde bulunmaktır.

Bazılarına göre burada yer alan *"baba"*, Rasûlüllah (s.a.v.)'dır. *"Ondan meydana gelen çocuk"* ise Rasûlüllah (s.a.v.)'ın ümmetidir. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Ben sizlere babanız yerindeyim ve sizlere dininizi bildirmekteyim."*[1] Nitekim Allah Teâlâ da Rasûlüllah (s.a.v.)'a mü'minlerin babası ismini vermiştir. Çünkü Yüce Allah Ahzâb sûresinde şöyle buyurur: *"Peygamber mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri onların analarıdır..."* (Ahzâb: 6) Âyetin hükmüne göre ezvâc-ı tâhirât mü'minlerin anneleri olduğuna göre bu, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın da babaları olmasını gerektirir.

4. «Biz insanı zorluklar içinde» olacak şekilde **«yarattık.»** Bu cümle, yukarıda geçen yeminin cevabıdır. Âyet metninde yer alan *"kebed"* kelimesi, "kebide'r-reculu kebeden" fiili ve mastarından türemiştir. İnsanın ciğerinde sancı meydana gelip de şişince bu fiil kullanılır. Daha sonra fiil, her türlü meşakkat ve sıkıntının çekilmesi durumunda kullanılır olmuştur. Yine bu mastardan türeme *"mükâbede"* kelimesi vardır ki, bu da sıkıntı çekmek anlamınadır. Âyet metninde *"kebed"* kelimesinin kullanılması, sıkıntı ve meşakkatin herhangi bir nesneyi içine konulmuş olduğu kabın kuşatması gibi insanı kuşattığına işaret etmektedir. Bu açıklamalardan sonra âyetin manasına dönecek olursak şöyle denmiş olmaktadır: Biz insanoğlunu sıkıntı ve meşakketler içinde yarattık. Ve insanoğlu mahlûkatın en zayıfı olmakla birlikte çeşit çeşit sıkıntıları da hâlâ çekmektedir. Bu sıkıntıların en başında ana rahminin karanlığı ve dar ortamı gelir. Sonunda da ölüm ve ölüm sonrası çekilecek sıkıntılar vardır. İnsanoğlu kendisinden başka diğer canlıların çekmediği birçok sıkıntı

1- Hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir. Hadisin lâfzı şu şekildedir: *"Ben sizlerin babanız mesabesindeyim. Sizlere (dininizi) öğretmekteyim. İçinizden herhangi biriniz tuvalete gittiğinde ön ve arkasını kıbleye dönmesin..."* Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 1/1437.

çeker. Şöyle bir bakalım: Göbeğinin kesilmesi, sonra elinin kolunun bağlanarak kundaklanması, ardından sünnet olması ve bunun acılarını çekmesi, kendisine öğreten öğretmenden kaynaklanan sıkıntılar ve ondan yediği sopalar, kendini okutan hoca ve onun heybeti... Sonra evlilik hayatının getirdiği sıkıntılar, evlât ve hizmetçilerle uğraşmaktan kaynaklanan sıkıntılar ve zorluklar, ev işleri, ardından yaşlanmak ve kocamak... Bunlardan sonra ölüm şiddetinin çekilmesi, meleklerin sorguya çekmeleri, kabirin karanlığı... Sonra öldükten sonra dirilmek ve ya cennet ya cehennem en son durağına varıncaya kadar hesap meleğinin karşısına geçip hesap vermek. Nitekim Yüce Allah İnşikâk sûresinde buna şöyle işaret ediyor: *"Şafağa, geceye... aya yemin ederim ki, siz elbette hâlden hâle geçeceksiniz."* (İnşikâk: 16-19)

Fahreddin er-Râzî der ki: "Dünyada kesinlikle lezzet yoktur. Tam tersine lezzet zannedilen bu şeyler elemden kurtulmaktan başka bir şey değildir. Çünkü yemek esnasında duyulan lezzet, açlığın vermiş olduğu elemden kurtuluştan ibarettir. Giyim esnasında alınan tad, sıcağın ve soğuğun vermiş olduğu sıkıntıdan kurtuluştan kaynaklanmaktadır. Şu halde insan için sadece elem vardır, ya da elemden kurtuluş vardır. Bu âyet-i kerime, Kureyş kâfirlerinden görmüş olduğu sıkıntılara karşı Rasûlüllah (s.a.v.)'ı teselli etmektedir."

el-Kâşânî bu âyet-i kerimeyi şöyle tefsir eder: "Andolsun biz insanı, kendi nefsinden, hevâ ve hevesinden, ya da gizli bir hastalıktan, kalp fesadından, (marifetini) kapatan perdenin kalınlığından kaynaklanan sıkıntı ve meşakkat içinde yarattık. Çünkü sözlükte *"kebed"*, ciğerin şişkinliği ve hasta olması demektir. Ciğer insan vücudunda tabiî kuvvetin başladığı noktadır. Kalbin perdelenmesi ve bozulması da bu kuvvetten kaynaklanır."

5. «İnsan, hiçkimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?» Buradaki *"sanmak"* fiilinin öznesi, Kureyş'in Velid b. el-Muğîre ve benzerleri gibi Rasûlüllah (s.a.v.)'a sıkıntı veren bazı ileri gelen kişileridir. Yani bu kimseler kendilerinden yaptıkları bu haksızlıklara karşı kimsenin intikam alamayacağını mı sanıyor? O halde onların zannı boşunadır. Çünkü bir olan Allah Teâlâ buna kâdirdir. O azîzdir, intikam sahibidir.

6. Ahmakça ve kibirlenerek bu zannı taşıyan kimse: **«'Pek çok mal harcadım,' diyor.»** Bu sözüyle böbürlenerek ve riyakârlık yapmak için harcamış olduğu çok mal olduğunu ifade etmek istiyor. Cahiliyet devri insanları buna "mekârim" diyorlardı ve bu harcanan malın övünç ve yücelik kaynağı

olduğunu iddia ediyorlardı. Ayette yer alan *"ihlâk"* (harcamak) kelimesi, harcanan malın gerçekte zayi olduğuna işaret etmektedir. Çünkü bu malın ahirette sahibine hiçbir faydası dokunmayacaktır. Nitekim Hz. Âişe'nin, Abdullah b. Cüd'ân hakkındaki söylemiş olduğu şu söz bu gerçeğe işaret etmektedir: *"Cahiliyyet döneminde Abdullah b. Cüd'ân sıla-i rahim yapar, yoksulları doyurdu. Acaba bunun kendisine herhangi bir faydası dokunur mu ey Allah'ın Rasûlü? Bu soruyu Rasûlüllah şöyle cevaplandırır: 'Ona fayda vermez. Çünkü hiçbir gün; Rabbim din günü benim günahlarımı bağışla dememiştir'."* (2)

7. Bu ahmak ve öğünen şahıs, münafıklık ettiği sırada **«kimse onu görmedi mi sanıyor?»** Allah Teâlâ'nın kendisine sormayacağını ve yaptıklarına karşılığını vermeyeceğini mi sanıyor? Bu sorulardan çıkan anlam Yüce Allah onu görmektedir, niyetinin pisliğini, içindeki fesadı bilmektedir ve o yaptıklarına karşılığını verecektir. Öğünme yollu bu çeşit bir münafıklık aslında bir düşüklüktür. Bu cahil kimse, onu nasıl fazilet sayar. Bir hadis-i şerifte Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Kıyamet günü dört şeyden sorguya çekilmedikçe kulun iki ayağı olduğu yerden kıpırtatılmaz. Bunlar; ömrünü nerede tükettiği, vücudunu nerede yıprattığı, malını nereden kazanıp nereye harcadığı ve öğrenmiş olduğu ilmiyle hangi ameli yaptığıdır."* (3)

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾ فَلَا ٱقْتَحَمَ ٱلْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَٰمٌ فِى يَوْمٍ

2- Hadisi Müslim, *İman Bölümü*'nde; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde (6/93) rivayet etmişlerdir.

3- Hadisi Tirmizî *Kıyamet Gününün Vasfı Bölümü*'nde (no 2419) rivayet eder. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 10/436.

ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ
﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ
﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

8. Biz ona iki göz,

9. Bir dil ve iki dudak vermedik mi?

10. Ona iki yolu (doğruyu ve eğriyi) göstermedik mi?

11. (Fakat) o, sarp yokuşu aşamadı.

12. O sarp yokuş nedir bilir misin?

13. Köle azad etmektir.

14-15. Veya açlık gününde yakını olan bir yetimi,

16. Yahut aç-açık bir yoksulu doyurmaktır.

17. Sonra iman edenlerden, birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden ve birbirlerine merhameti öğütleyenlerden olmaktır.

18. İşte bunlar sağdakilerdir.

8. «Biz ona iki göz,» vermedik mi? Bunlarla yeryüzü ve gökyüzü olmak üzere mülk âlemini görmektedir. Hatta kendisiyle arasında bir kaç bin senelik uzaklık olan yüksek yıldızları bile müşahade etmektedir. İnsan gözleriyle zararlı ve faydalı olanları ayırmaktadır. Bunlarla Yüce Allah'ın vahdaniyetine delil olan alâmetleri görebilmektedir. Göz, bedeni âfetlerden korumaktadır. İnsanın gözü tıpkı bir ayna gibidir. Karşısına bir şey geldiğinde o nesnenin biçimi gözün içinde canlanır. Oysa bu nesnelere bakan göz çok küçüktür. Yakından bakıldığında göz yuvarlak bir parça etten ibarettir. Yüce Allah gözün hareketini süratli kılmıştır ve üstünü örtmek üzere gözlere kapaklar yaratmıştır. Ve ayrıca kapakların ucuna kuşun kanatları gibi kıllar yani kirpikler yerleştirmiştir. Bunlar sinekleri ve haşereleri gözden uzaklaştırmaktadır. Yüce

Allah gözü, tıpkı güneş ve ay gibi iki adet yaratmıştır. Bunların üzerine ışık tan zarar görmesin diye iki siyah kaş yerleştirmiştir. Çünkü siyahın ortasında beyaza bakan kimse, daha keskin bakışlı olur. Bu nedenle gözün karası kara ve kirpikleri de siyah kıldan yaratılmıştır. Çünkü siyah, gözü güçlendirir.

9. İçinden geçenleri ifade edeceği **«bir dil»** vermedik mi? Nitekim çeşitli işlemler ve muameleler dil ile yapılır. Şahitlikler bununla eda edilir. Acı ile tatlı, dil vasıtasıyla anlaşılır. İnsanın dili olmasaydı içinden geçenleri işaretle veya yazarak ifade etmek zorunda kalacaktı ve işi zorlaşacaktı.

Gözün ve kulağın iki adet yaratılırken, dilin bir tane olmasının sebebi, insanın konuşmaktan çok dinlemeye ve görmeye ihtiyacı olmasından dolayıdır. Ve yine az konuşulması gerektiğine ve sadece hayır konuşulmasının uygun olacağına, faydasız şeylerin konuşulmaması gerektiğine işaret vardır. Yüce Allah'ın dili ağzın içinde yaratmasının ve önüne dudakları yerleştirmesinin sırrı buradadır. İnsanın dudaklarını açmaksızın konuşamamasının kendisine söylenen herhangi bir söze cevap vermek için iki dudağını birbirine bitiştirmeye mecbur kalmasının sırrı da budur.

«Ve» susmak istediği zaman ağzını kapatabildiği, konuşurken, yerken, içerken ve bir şeye üflerken yardımına başvurduğu **«iki dudak vermedik mi?»** Burada dudakların ifade edilmesi, konuşurken harflerin çoğunun dudaklardan çıkmasından dolayıdır. Bir duada şu ifadeler yer almaktadır: "Bizleri bir et parçası vasıtasıyla konuşturan, bir yağ parçasıyla gördüren, bir kemik sayesinde işittiren Allah'a hamdolsun." Bir kudsî hadiste Yüce Allah şöyle buyurur: *"Ey Âdemoğlu! Sana haram kıldığım bir hususta dilin seninle çekişirse sana iki kapak (dudak) verdim. Onlarla dilini kapat. Gözün karşına dikilir, haram kıldığım şeylere bakmak için seninle çekişirse sana iki kapak verdim. Onlarla gözünü kapat."* [4]

10. «Ona iki yolu (doğruyu ve eğriyi) göstermedik mi?» Biz insana hayır ve şerrin yolunu gösterdik. Bazılarına göre âyetin manası; biz insana (bebeğe), annesinin iki memesinin yolunu gösterdik. Çünkü bu iki meme, sütün inmesi için iki yüksek yoldur ve dünyaya gelen çocuğun hayatta kalmasına birer sebeptirler. Dünyaya gelir gelmez annesini emmekten âciz olan bebeğe, onu emme imkânı bahşetmek büyük bir kudret ve muazzam bir nimettir, demek olur. Âyet metninde yer alan *"necd"* kelimesinin aslı, yüksek mekân

4- Hadisi İbn Asâkir, Mekhûl'den merfû olarak rivayet etmiştir. Yukarıda alınan kısım, hadisin bir bölümüdür. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/353.

demektir.

İbnü'ş-Şeyh der ki: "Hayra ve şerre delâlet eden alâmet açık seçik belli olunca bunlar birer yüksek yol gibi oldular. Çünkü hayır ve şer, tıpkı yüksek yolun kolayca ve net ortaya çıkması gibi insanın aklına göre gayet açık ve net oldular."

11. «(Fakat) o, sarp yokuşu aşamadı.» *"İktihâm"* kelimesi, zor bir işe koyulmak ve o şeyi zorlukla geçmek demektir. *"Akabe"* kelimesi ise, dağlardaki sarp yol demektir. Yüce Allah'ın âyet-i kerimede bu yolu *"sarp yokuş"* kelimesiyle ifade etmesinin sebebi, o yola girmenin zorluğundan dolayıdır.

12. «O sarp yokuş nedir bilir misin?» Ey Muhammed! O sarp yokuşa nasıl girileceğini sana bildiren nedir?

13. «Köle azad etmektir» yani sarp yokuşa atılmak, köle azad etmektir, demek olur. Köle azadı, o yokuşu tefsir etmiyor. Tam tersine o yokuşa atılmak için köle azad etmek gerekiyor. İnsan bazen bir köleyi tek başına azad edebilir. Bazen kendi mükâtep kölesine kölelikten kurtulması için gerekli parayı ödeyebilir. Herhangi bir kimseyi kısastan veya herhangi bir cezadan kurtarmak uğruna köleye yardımcı olabilir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: *"Herhangi bir kimse bir köle azad ederse Allah Teâlâ da bu kölenin her uzvuna karşılık azad edenin bir organını cehennemden korur."* [5]

14-15. «Veya» kıtlıktan ya da pahalılıktan kaynaklanan **«açlık gününde yakını olan bir yetimi»** doyurmaktır. Yetimin açlık günü doyrulmasının ifade edilmesi, böyle bir günde başkalarına yapılacak yardımın insanın nefsine daha ağır geldiğinden ve daha çok sevaba yol açtığından dolayıdır. Burada yetimi yediren kimseyle arasında nesep yönünden akrabalığın olduğu şeklinde kayıtlanması, böyle bir yetimin doyurulmaya iki sebepten lâyık olduğundan dolayıdır. Bunlar yetimlik ve akrabalıktır. Böyle bir yetimin doyurulması hem sadaka ve hem de sıla-i rahim özelliğinden dolayı daha faziletlidir.

16. «Yahut aç-açık bir yoksulu doyurmaktır.» Arapçada *"teribe"*, fakir düştü demektir. Toprak anlamına gelen bu kelimenin fakir düşme manasına gelmesi, fakirin, fakirlikten ve yoksulluktan dolayı sanki toprağa yapışmış olmasından dolayıdır. Fakir, üstünde vücudunu örtecek, altında da serip yaya-

5- Hadisi Buharî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel rivayet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in hadisi şu lâfızlarladır: *"Herhangi bir kimse mü'min bir köle azad edecek olursa onun her uzvuna karşılık Yüce Allah cehennemden bir uzvunu azad eder."* Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 3/164.

cak olduğu bir şey olmadığından sanki toprağa yapışmış durumdadır. İşte bu itibarla söz konusu fiil türetilmiştir. Bazılarına göre âyette kastedilen fakir, barındığı ve sığındığı yer çöplük olan fakirdir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: *"Dullar ve fakirlere yardıma koşan kimse, Allah yolunda çalışan kimse gibidir. Asla gevşemeyen kâim (geceyi ibadetle geçiren) ve hiç oruçsuz günü geçmeyen sâim (oruçlu) gibidir."* [6]

17. «Sonra iman edenlerden» olmaktır. Yukarıda sayılan sâlih amellerle birlikte imanında sâdık mü'min olmaktır. Âyet-i kerime, böyle bir imanla birlikte yapılan infâkın Allah katında faydalı ve hoşnutluk kazandıran infak olduğuna, yoksa gösteriş ve öğünme uğruna harcanan pek çok mal olmadığına işaret ediyor. Böbürlenme ve riyâ uğruna harcanan mal, tıpkı: *"...Kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir rüzgârın durumu..."* (Âl-i İmran: 117) gibidir. Bu âyet-i kerimede *"akabe"* sarp yokuş kelimesinin zikredilmesi, ahiret yokuşunu ancak sâdık mü'min olanların geçebileceğine işaret etmektedir.

el-Muhâsibî der ki: "Bu öyle bir sarp yokuştur ki, onu ancak karnını şüpheli şeylerden boş tutan ve sadece açlıktan ölmeyecek kadar yiyen kimseler aşabilir."

el-Kâsım der ki: "Bu âyette geçen *"akabe,"* senin nefsindir. Yüce Allah'ın ifadesine bir baksana: *"Köle azad etmek"* buyuruyor, dolayısıyla sen, kendi nefsini halka kölelikten azad edecek Rabbine ibadetle meşgul edeceksin."

«Birbirlerine» Allah'a itaat ederken, günahlara karşı ve musîbet geldiğinde **«sabrı tavsiye edenlerden ve birbirlerine merhameti öğütleyenlerden olmaktır.»** Yani Allah'ın kullarına karşı merhametli olmayı tavsiye edenlerden olmaktır. *"Merhamet"*, yetim veya fakire ya da buna benzer kullardan lâyık olanlara şefkat etmek ve acımak demektir. Bir hadis-i şerifin manası şöyledir: *"İnsanlara merhamet etmeyene Allah Teâlâ rahmet etmez."* [7] Burada *"Sabrı tavsiye edenlerden olmaktır"* ifadesi Yüce Allah'ın emrine tazim etmenin gerekliliğine işaret etmektedir. *"Birbirlerine acımayı öğütleyenlerden olmaktır"* ifadesi ise, Allah'ın mahlukâtına acımanın gerekliliğine ve

6- Hadisi Buharî, Müslim, Tirmizî, Nasâî ve Ahmed b. Hanbel rivayet etmişlerdir. Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 2/169.

7- Hadisi Buhârî, Müslim ve Tirmizî bu lâfızlarla rivayet etmişlerdir. Buhârî'nin rivayetinde hadis: *"İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez?"* şeklindedir. Tirmizî'nin rivayetinde *"Rahmet ancak bedbaht olan kimselerin kalbinden çekilip alınır."* ifadesi yer almaktadır. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 4/516.

kemalden sonra tekmîle (kemale erdirmeye) işaret etmektedir. Çünkü iman, insanın kendisini kemale erdirmesidir. Sabır, merhamet ve diğer sâlih amellerle; öğütte bulunmak da başkalarını tekmîl (kemale erdirmek) kabilindendir.

18. «**İşte**» zikredilen bu yüce sıfatlarla vasıflı olan «**bunlar sağdakilerdir**» ve kitapları kendilerine sağ taraflarından verilecek olanlar bunlardır. Cennete sevkedilecek olanlar bu kişilerdir. Âyetin manası böyle verilebileceği gibi şöyle de olabilir: İşte bunlar bereket, hayır ve saadet ehlidirler.

وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا
هُمْ أَصْحَـٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

19. Âyetlerimizi inkâr edenler ise, işte onlar soldakilerdir.

20. (Cezaları, kapıları üzerlerine) sımsıkı kapatılmış bir ateştir.

19. Hakka delil olmak üzere getirmiş olduğumuz kitap, hüccet ya da Kur'an'dan «**âyetlerimizi inkâr edenler ise, işte onlar soldakilerdir.**» Kitapları sol taraflarından ve arkalarından verilecek sonra da cehenneme sürüklenecek olanlar bunlardır. Âyetin bir diğer manası şudur: Âyetlerimizi inkâr edenler ise uğursuz, kötü ve bedbaht olan kimselerdir.

20. «**(Cezaları, kapıları üzerlerine) sımsıkı kapatılmış bir ateştir.**» Yani bu, kapıları üzerlerine kapatılmış olan bir ateştir. Artık onların üzerine herhangi bir kapı açılmaz ve o ateşin içerisine sonsuza kadar herhangi bir esinti gelemez.

Ateş kelimesine, *"sımsıkı kapatılma"* ifadesinin sıfat olarak getirilmesi, ateşin kâfirleri kuşatacağına işaret etmek içindir. Âyetteki ifadenin aslı, kapıları sımsıkı kapatılmış, demektir.

Beled Sûresi'nin tefsiri Allah'ın yardımı ve tevfiki ile sona erdi.

ŞEMS SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 15 âyettir.

Bu sûre İbrahim TÜFEKÇİ tarafından tercüme edilmiştir.

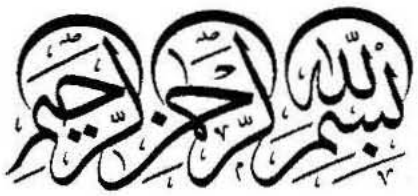

وَالشَّمْسِ وَضُحٰىهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰىهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ
اِذَا جَلّٰىهَا ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰىهَا
﴿٥﴾ وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰىهَا ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰىهَا ﴿٧﴾
فَاَلْهَمَهَا فُجُوْرَهَا وَتَقْوٰىهَا ﴿٨﴾ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا ﴿٩﴾
وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰىهَا ﴿١٠﴾

1. Güneşe, kuşluk vaktindeki aydınlığına,

2. Onu takip ettiğinde aya,

3. Onu açığa çıkarttığında gündüze,

4. Onu örttüğünde geceye,

5. Gökyüzüne ve onu bina edene,

6. Yere ve onu yayıp döşeyene,

7. Nefse ve onu yaratana

8. Ona kötülüklerini ve iyiliklerini ilham edene yemin ederim ki,

9. Onu arındıran kurtuluşa ermiş,

10. Onu (kötülüklere) gömen de ziyan etmiştir.

1. «Güneşe, kuşluk vaktindeki aydınlığına,» yani güneşin doğduğu yeryüzünü ısıtmaya başlayıp ışıkları her yöreye yayıldığı andaki ışığına yemin ederim. Burada kastedilen vakit, güneşin ışınlarının ortaya çıktığı vakittir. Arapçada *"duhâ"* ve *"dahve"* kelimeleri, *"dahh"* kelimesinden türemedirler. *"Dahh"* güneşin yeryüzüne yayılan ışınları anlamınadır.

2. «Onu takip ettiğinde aya,» güneşten ışık almak suretiyle onun batışından sonra doğarak güneşi takip ettiğinde aya yemin ederim. Bu durum, kamerî ayların ilk yarısında meydana gelir. *"İzâ"* kelimesi, burada şart manası ifade etmemektedir. Çünkü lâfzan ve takdîren âyet metninde cevabı mevcut değildir. Şu halde âyetteki *"izâ"* kelimesi, *el-Kâmûs*'un da işaret ettiği üzere, *"hıyne"* (zaman) anlamına gelmektedir.

3. «Onu», güneşi **«açığa çıkarttığında gündüze»** yemin ederim. Burada yer alan *"nehâr"* (gündüz) kelimesi, gecenin karanlığını gideren güneşin ışığı anlamınadır. Çünkü güneş, ışınlarının her tarafa yayıldığı ve tam olarak her tarafı tuttuğu zaman ortaya çıkar ve tam olarak kendini gösterir. Sanki gün, güneşi tam olarak ortaya çıkarmaktadır.

4. «Onu», güneşi **«örttüğünde geceye,»** güneşin ışığını örttüğünde güneşin kaybolup her tarafı kararttığında geceye yemin ederim. Güneşle aramıza dünyanın girmesi dolayısıyla güneşin perdelenmesi olayı geceyi oluşturduğundan gece sanki güneşi perdelemekte ve örtmektedir.

5. «Gökyüzüne ve onu bina edene,» gökyüzünü son derece büyük ve nihâyetsiz yüksek yaratan Allah'a yemin ederim. Burada sanki şöyle söylenmektedir: Gökyüzünü her şeye kâdir, şanı yüce Allah Teâlâ bina etmiştir.

6. «Yere ve onu yayıp döşeyene,» yeri, üzerindeki canlılar hayatlarını sürdürebilsinler diye her yandan su üzerinde yayıp döşeyene yemin ederim. Burada yer alan *"tahv"* tıpkı *"dahv"* kelimesi gibi yaymak, döşemek anlamınadır. Burada bazı yaratıkların zikredilmesi ve yaratıcının bunlara atfedilmek

sametiyle hem bu yaratıkların hem de yaratılmış üstüne yemin edilmesi, hem bu yaratıkların ve hem de Yüce Allah'ın tazimde birbirlerine eşit olduklarını vurgulamak için değildir. Tam tersine böyle bir sıralamanın yapılmasındaki asıl nükte, âlemleri yoktan var eden Yüce Allah'ın varlığının ve mükemmel kudretinin ortaya çıkmasıdır ve insan aklının imkân ölçüsünde Yüce Allah'ın Yüceliğini, şanının azametini kavrayabilmesidir. Çünkü Allah Teâlâ, şerefçe ve fayda açısından insanların gözleriyle gördüğü en büyük yaratık olan güneşin üstüne yemin edince ve onu dört vasfıyla yani ışığı, ayın kendisine tabi olması, günün ortasına doğru apaçık tecellî etmesi ve geceleyin üstünün örtülerek gizlenmesi vasıflarıyla vasıfladığında, sonra güneşin gezip dolaşmış olduğu gökyüzünün üzerine yemin ettiğinde Allah Teâlâ, bu iki yaratığının azametine dikkatleri çekmiş olmaktadır. Bilindiği üzere güneş ve gökyüzü bu hareketleri ve hâlden hâle geçebilmeleri için kendilerini yaratan, kudreti mükemmel; büyük hikmet sahibi bir yaratıcıya muhtaçtırlar.

7. «Nefse ve onu yaratana», nefsi mükemmelliklere ulaşmaya hazır biçimde eşsiz olarak yaratana yemin ederim. Burada *"nefis"* kelimesinin elif lamsız getirilmesi, ya tazim içindir, ya da çokluk bildirmek içindir. Yukarıdan beri sıralanan ifadelere en uygun olanı da budur. Yüce Allah'ın zatının tarifinde; gökyüzü, yeryüzü ve nefis kelimeleri zikrolunmuştur. Çünkü gözle görülmeyen bir şeyin varlığına ancak gözle görülen bir delil ile işaret olunabilir. Böyle bir delil de ancak maddî kâinat olabilir. Bu maddî âlem de, ya gökyüzü gibi yukarıdadır, ya da yeryüzü gibi aşağıdadır. Ya mürekkeptir ki, bunların içinde en şereflisi de nefis sahipleridir.

8. «Ona kötülüklerini ve iyiliklerini ilham edene yemin ederim ki...» *"İlham"* insanın aklına herhangi bir şeyi bırakmak, getirmek anlamınadır. Buna göre âyet-i kerimenin manası: Nefse kötülüğü ve iyiliği anlatana, nefse kötülüğün ve iyiliğin durumunu ve bunların sonuçlarını öğretene, ardından da nefis hangisini dilerse onu verene yemin ederim.

Büyüklerden birisi şöyle der: *"İlham,* sadece iyi şeylerin bildirilmesinde kullanılan bir kelimedir. Kötülük hakkında Rabbim bana şöyle ilham etti denemez. Bu âyet-i kerimedeki Yüce Allah'ın: *'Ona kötülüklerini ve iyiliklerini ilham edene...'* ifadesinden maksat ise, kötülüklerin bunları işlemek için değil, bunlardan kaçınmak için; iyiliğin ise, işlenmek için ilham edilmiş olmasıdır. Yüce Allah nasıl ki, çirkin işleri emretmezse, bunları ilham da etmez. Çünkü Allah Teâlâ çirkin şeyleri ilham ederse kuluna karşı âhirettte de-

lil ileri süremez."

Bu âyet-i kerime tıpkı: *"Ona iki yolu (doğruyu ve eğriyi) göstermedik mi?"* (Beled: 10) âyet-i kerimesi gibidir. Bunun manası, Biz insana her iki yolu da gösterdik, demektir. Sahih bir hadis-i şerifte şu ifadeler yer almaktadır: "İmran b. Husayn (r.a.)'dan rivayet olunuyor: Cüheyne ya da Müzeyne kabilesinden adamın birisi Rasûlüllah (s.a.v.)'a sorar: 'İnsanların yaptıkları şeyler ve gerçekleştirmek için çile çektikleri ameller onların kaderleri midir, yoksa böyle değil midir?' Rasûlüllah bu soruya şöyle karşılık verir: *'Hayır tam tersine onların kaderidir.'* Soruyu soran kişi: 'Madem kaderi oluyorsa o zaman amel etmek niye ey Allah'ın Rasûlü?' der. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle cevap verir: *'Allah her iki mertebeden birisi için yaratmış olduğu kuluna o mertebeyi hazırlar.'* Sonra Rasûlüllah bu sûredeki bu âyeti okudu." [1]

İbn Abbas (r.anhüma) der ki: Rasûlüllah (s.a.v.) bu âyeti okuduğunda şöyle duâ ederdi: *'Allah'ım! Nefsime iyiliği göster, nefsimi arındır. Sen en hayırlı arındıransın, sen nefsimin velîsi ve mevlâsısın.'* [2]

9. «Onu arındıran kurtuluşa ermiş...» Bu cümle, yukarıdan beri yapılan yeminlerin cevabıdır. Yeminin cevabı başında "lâm" olur. Fakat burada hazfedilmesi yapılan yeminlerin uzunluğundan dolayıdır.

ez-Zeccâc der ki: "Âyetteki cümlelerin uzaması, cevap için gerekli olan 'lâm' ın yerine geçmiştir."

Âyet metninde yer alan *"zekkâ"* kelimesinin mastarı olan "zekât" sözlükte fazlalık ve artırma anlamınadır. "Tezkiyetü'n-nefs" tabiri ise, nefsin iyiliklerle sâlih amellerle geliştirilmesi anlamınadır. Bu açıklamaların ışığı altında âyet-i kerimenin manası şöyle olur: Nefsini arındıran ve onu takva ile yücelten takvayı nefsinde ortaya çıkaran kimse, her türlü isteğini elde etmiş, istemediği her şeyden kurtulmuştur. İyi insanlar takvalarının parlayan nurlarıyla nefislerini ortaya koyup teşhir ederler. Fasıklar ise kendilerini gizlerler ve kötü yerlerde saklarlar.

Arapçada *"tezkiye"* kelimesi, temizlemek anlamına da kullanılır. Buna göre âyetin manası; nefsini amelinde, ahlâkında ve sözünde şeriata karşı gel-

1- Hadisi Müslim, Ahmed b. Hanbel, İbnü'l-Münzir, İbn Merdûye rivayet etmişlerdir. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/356.

2- Hadisi Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde; Taberânî, İbnü'l-Münzir ve benzer ifadelerle Müslim rivayet etmişlerdir. Bkz. *Muhtasar İbn Kesîr Tefsiri*, 3/645.

meyerek arındıran ve temizleyen kimse felaha ermiştir, demek olur.

Allahu Teâlâ burada, tam yedi şeyin üstüne yemin ederek nefsini arındırıp temizleyen kimsenin felâha ve kurtuluşa ereceğini vurguluyor. Bunu, insanları nefislerini arındırmaya teşvik için yapıyor.

Râğıb der ki: "Nefsin arındırılması ve temizlenmesiyle insanoğlu dünyada hoş vasıfları hakeder, âhirettte de ecir ve sevap kazanır. Nefsin arındırılması demek, insanın nefsini arındıran şeyleri arayıp bulması demektir. Bu bazen kazanan kul olduğu için kula atfedilir. Nitekim bu âyet-i kerimede: *'Onu arındıran kurtuluşa ermiştir,'* şeklinde kula atfedilmiştir. Bazen de gerçek fail Yüce Allah olduğu için O'na atfedilir. Nitekim Nisâ sûresinde böyle olmuştur: *'...Allah dilediğini temize çıkarır...'* (Nisâ: 49) Bazı durumlarda da buna vasıta olması açısından 'şey' e atfedilir. Nitekim Tevbe sûresinde durum bu şekildedir: *"Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini temizlemiş ve iyiliklerini bereketlendirmiş olursun..."* (Tevbe: 103) Bazı yerlerde de temizlemeye âlet olması bakımından ibadete atfedilir. Meselâ Yüce Allah Meryem sûresinde: *"...Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de (verdik.)..."* (Meryem: 13) buyurulmuştur.

10. «Onu (kötülüklere) gömen de ziyan etmiştir.» Âyet metninde yer alan *"hâbe"* kelimesi, gizlemekten dolayı mahrum bırakıldı, hüsrana uğradı, arzuladığı şeylere ulaşamadı, demektir. Buna göre âyetin manası şöyle olur: Nefsini eksik bırakan ve günahlara gömen, onu tabiî şehvetlerinin peşine salıveren kimse, ziyan etmiş, hüsrana uğramıştır.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰىهَآ ﴿١١﴾ إِذِ ٱنۢبَعَثَ
أَشْقٰىهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقْيٰهَا ﴿١٣﴾
فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم
بِذَنۢبِهِمْ فَسَوّٰىهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰىهَا ﴿١٥﴾

11. Semûd (kavmi) azgınlığı yüzünden yalanladı.

12. Onların en bedbahtı (deveyi kesmek için) atıldığında,

13. Allah'ın Rasûlü onlara: "Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın!" dedi.

14. Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onların üzerine katmerli azap indirdi; yerle bir etti onları.

15. Bu işin sonundan O'nun korkusu yoktur.

11. «Semûd (kavmi) azgınlığı yüzünden yalanladı.» Burada *"Semûd"* kelimesinden maksat, kabiledir. Bu kelimeden kabile kastedildiği için Yüce Allah: *"tağvâha: azgınlığı yüzünden"* ifadesinde zamiri, müennes (dişil) olarak kullanmıştır. Âyette yer alan *"tağvâ"* kelimesi, mastar olup *"tuğyân"* (azgınlık) manasınadır. Ancak âyet sonları aynı ses uyumu içerisinde geldiği için *"tağvâ"* kelimesi, *"tuğyân"* kelimesine tercih edilmiştir. Kelimenin başında yer alan "bâ" harfi, sebep bildirmektedir. Buna göre âyetin manası; Semûd kavmi, azgınlığı sebebiyle yalanladı demek olur. Bu tıpkı: "Filanca Yüce Allah'a karşı cür'eti sebebiyle bana zulmetti," cümlesinde olduğu gibidir.

12. «Onların en bedbahtı (deveyi kesmek için) atıldığında,» yani Semûd kavminin en bedbahtı olan Kudâr b. Sâlif, kendisini buna teşvik eden kimsenin isteğine uyarak deveyi kesmek için atıldığında, demektir.

Keşfu'l-Esrâr'da denir ki: *"el-inbiâs*, bir sebepten dolayı itaata atılmak anlamınadır."

Âyeti bu şekilde anlamak mümkün olduğu gibi şöyle de anlaşılabilir: Kudâr ve onunla birlikte bedbaht olan kimselerden bu işe koyulanlar deveyi kesmek için atıldıklarında... Nitekim bu manaya, aynı olayı ifade eden Kamer sûresindeki şu âyet-i kerime delâlet etmektedir: *"Bunun üzerine arkadaşlarını çağırdılar, o da (bundan cür'et alarak) kılıcını kaptı ve deveyi kesti."* (Kamer: 29) Bu âyet-i kerime gösteriyor ki; orada bulunanların hepsi devenin kesilmesine göz yumdukları ve bunu onayladıkları için aynı fiile iştirak etmiş olmakla birlikte deveyi bizzat kesen tek ve muayyen bir kişidir.

13. «Allah'ın Rasûlü onlara», Semûd kavmine: **«'Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın!' dedi.»** Allah'ın Rasûlü yani Sâlih (s.a.)

Semûd kavminin niyetini öğrenince onlara: "Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın," dedi. Burada Yüce Allah'ın, Sâlih (a.s.)'in adını vermeyip de ondan *"Allah'ın Rasûlü"* diye sözetmesi, peygambere itaatin vücubuna işaret etmek ve onların ne kadar isyan içinde olduklarını ve azgınlıkta devam ettiklerini beyan etmek içindir.

Kesilen devenin *"Allah'ın devesi"* şeklinde ifade edilmesi, o devenin şerefli bir deve olduğunu vurgulamak içindir. Tıpkı Kâbe-i Muazzama'ya "Beytullah" (Allah'ın evi) dendiği gibi. Buna göre Sâlih (a.s.) Semûd kavmine: "Allah'ın vahdaniyetine, kudretinin mükemmelliğine, benim peygamber olduğuma delil olan Yüce Allah'ın devesini bırakınız. Onu sakın kesmeyiniz," demiş olmaktadır.

Âyet metninde yer alan *"sukyâ"* kelimesi, devenin su hakkı anlamındadır. Buna göre Sâlih (a.s.) onlara ayrıca: "Deveyi su içme nöbeti geldiğinde kovmayınız" demiş olmaktadır.

14. «Ama onlar, onu», tebliğ etmiş olduğu tehdidinde Allah'ın Rasûlünü **«yalanladılar.»** Oysa Sâlih (a.s.) onları şöyle tehdit etmişti: *"...Ona bir kötülük dokundurmayın, yoksa hemen bir azaba uğrarsınız."* (Hûd: 64) **«Ve deveyi kestiler.»** Deveyi, her ne kadar en bedbaht kişi kestiyse de öbürleri de onun yaptığı bu fiile razı olduklarından ve onayladıklarından dolayı hepsi birden kesmiş oldular.

es-Süheylî der ki: "Deveyi kesen Kudâr b. Sâlif idi. Âyet metninde geçen *"akarû"* fiilinin mastarı olan *"akr"*, deve kesmek anlamınadır. Devenin kesilmesinden önce Semûd kavminin, peygamberi yalanlamalarının ifade edilmesinin sebebi, devenin kesilmesinin yalanlama olmasından dolayıdır.

«Bunun üzerine Rableri» yukarıda anlatılan **«günahları sebebiyle onların üzerine katmerli azap indirdi; yerle bir etti onları.»** Yüce Allah, azabını yani o korkunç çığlığı onların başlarına geçirdi. Âyet metninde yer alan *"demdeme"* fiili, aslında her tarafı yağ ile yağlanmış ve yağsız hiçbir yeri kalmamış olan deve için söylenen "Nâkatun medmûmetün" ifadesinden alınmadır. Fiil aslında *"demme"* şeklinde üç harfli iken, *"demdeme"* şeklinde, "dal" harfinin eklenmesiyle dört harfli yapılmıştır. Bundan amaç, kuşatma anlamında pekiştirmeyi sağlamaktır.

Keşfu'l-Esrâr'da denir ki: "Araplar 'dememtü alâ fulânin' derler. Sonra da manada pekiştirme sağlamak için 'demmemtü' diyerek bunu sağlarlar. Ar-

Âyette geçen ifâde bir şeyin diğer bir şeyi her tarafından örtmesi, kaplaması demektir.

"Bi-zenbihim" ifâdesinin başındaki "bâ" harfi sebeb bildirmektedir. Yani günahları sebebiyle, demektir. Âyetin başındaki "fâ" harfi buna işâret ettiği halde açıkça "günahları sebebiyle" denilmesi, her günahkarın ibret alması için günahın âkıbetinden sakındırıp korkutmak içindir.

"Fesevvâhâ" Yani Allah bu kuşatmayı ve helâki onların arasında eşit kıldı. Küçük büyük hiçbiri bu azaptan kurtulamadılar, demektir. Ya da Semûd'u yerle bir etti, demektir.

Rivâyet olunduğuna göre Semûd kavmi başlarına gelecek olan azabın alâmetlerini gördüklerinde Salih (a.s.)'ı öldürmek üzere peşine düştüler. Ancak Allah onu kurtardı. Nitekim Allah Hûd sûresinde şöyle buyuruyor: "**Emrimiz gelince, Sâlih'i ve onunla beraber îman edenleri, bizden bir rahmet olarak** (azaptan) **ve o günün zilletinden kurtardık.**" (Hûd, 11/66).

وَلا يَخافُ عُقْباها

15. ***(Allah, bu şekilde azap etmenin)*** **âkıbetinden korkacak değil ya!**

Âyetin başındaki "vav" harfi başlangıç içindir veya önceki âyetteki "***hepsini helâk etti***" ifâdesinin kendisine râci olduğu Allah Teâlâ'dan haldir. Allah bu azabı onların başına vermenin âkıbetinden korkmaksızın onları yerle bir etti. Ya da hükümdarların ve idarecilerin kendi başlarından korkup da bir miktar merhamet ettikleri gibi Allah Semûd kavmini helâk etmenin âkıbetinden korkmaksızın onları yerle bir etti. Çünkü Allah Teâlâ ancak hak olan ne ise onu yapar. Başkaları için korkulacak bir durum da olsa O fiilinin âkıbetinden korkmaz, yaptığının sonunu önemsemez.

Bazı âlimler şöyle demiştir: Salih (a.s.) onlara haber verdiği halde ne Kudâr ne de onunla işbirliği yapan diğerleri Allah'ın devesini kesmenin getireceği cezâdan korkmazlar. Bunun sonucu olarak başlarına gelecek türlü belâ, musîbet ve cezâlardan korkmazlar

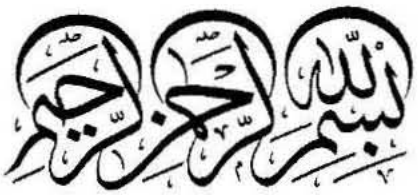

وَٱلَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَٱلنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ ٱلذَّكَرَ
وَٱلْأُنثَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾

1. (Karanlığı ile etrafı) bürüyüp örttüğü zaman geceye,

2. Açılıp ağardığı vakit gündüze,

3. Erkeği ve dişiyi yaratana yemin ederim ki,

4. İşleriniz başka başkadır.

1. «(Karanlığı ile etrafı) bürüyüp örttüğü zaman geceye,» yani güneşi kuşatıp örttüğünde ve gizlediğinde geceye yemin ederim. Ya da karanlığı ile mahlukatı, cansızları, itaatkâr ve âsî her şeyi kapladığında geceye yemin ederim. Nitekim şâirin biri bu manada şöyle diyor:

Karanlığı çökmüş gecenin, uykuda âsiler!
İbadette Rabbine, uyur mu âbidler!

2. Gecenin karanlığının çekilmesiyle **«açılıp ağardığı vakit gündüze,»**

3. «Erkeği ve dişiyi yaratana yemin ederim ki,» üreme özelliği olan her türlü erkek ve dişi cinslerini yoktan var eden, kudreti yüce ve her şeye kâdir olan yaratana yemin ederim. Bazılarına göre âyet metnindeki erkek ve

dişiden maksat Hz. Âdem ve Hz. Havva (a.s.)'dır. Bu anlayışa göre, erkek ve dişi kelimelerinin başlarındaki *"elif-lam"* takısı "ahd" için'dir. Nitekim Allah Teâlâ buna şöyle işaret eder: *"Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık..."* (Hucurât: 13) İbn Mes'ud (r.a.)'un bu âyeti *"ve'z-zekeri ve'l-ünsâ"* şeklinde okuduğu rivayet olunur.

Alkame der ki: "Şam'a geldiğimizde yanımıza Ebu'd-Derda (r.a.) geldi. Bize: 'İçinizde Abdullah b. Mes'ud'un kıraatini bilen var mıdır?' dedi. Orada bulunanlar beni gösterdiler. Ben de: 'Evet, ben o kıraati biliyorum' dedim. Ebu'd-Derda: 'İbn Mes'ud bu âyeti nasıl okuyordu?' diye sordu. Ben de: *'ve'z-zekeri ve'l-Ünsâ* şeklinde okuduğunu duydum,' dedim. Ebu'd-Derda: 'Ben de bu şekilde biliyorum. Allah'a yemin ederim ki, Rasûlüllah (s.a.v.)'ı âyeti bu şekilde okurken kulaklarımla işittim. Şu insanlar benim bu âyeti *'vemâ haleka'* şeklinde okumamı istiyorlar. Vallahi onların isteklerine uymayacağım dedi.'" [1]

4. «İşleriniz başka başkadır.» Bu ifade, yukarıdaki yeminin cevabıdır. Âyet metninde yer alan *"şettâ"* kelimesi, *"şetît"* kelimesinin çoğulu olup dağınık, başka başka anlamlarına gelir. Buna göre âyetin manası; sizin çalışmanız, ameliniz, çabalarınız değişik değişiktir. Bazıları güzeldir, yararlıdır. Bazıları çirkindir, zararlıdır demek olur. Bir hadis-i şerifte Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Her insan gider, kimisi nefsini satar ve onu azad eder, kimisi nefsini satar onu helâk eder."* [2]

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾

وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ

1- Bu haberi Buharî. Müslim. Tirmizî ve Nesâî Alkame hadisinden rivayet etmişlerdir. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/358.

2- Yukarıdaki ifade, Müslim'in *Taharet bölümü*'nde. Tirmizî'nin *Duâlar* kısmında ve İbn Mâce ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (5/343) rivayet ettikleri hadisin bir bölümüdür.

وَٱسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾

وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰٓ ﴿١١﴾ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾

5. Artık kim verir ve sakınırsa,

6. En güzeli de tasdik ederse,

7. Biz de onu en kolaya hazırlarız.

8. Kim cimrilik eder, kendini müstağnî sayar,

9. En güzeli de yalanlarsa,

10. Biz de onu en zora hazırlarız.

11. Düştüğü zaman da malı kendisini kurtaramaz?

12. Doğru yolu göstermek Bize aittir.

5. «Artık» malının üzerindeki hakları **«kim verir ve»** Allah Teâlâ'nın yasaklamış olduğu haramlardan **«sakınırsa»** ki, başa kakmak ve eziyet etmek bu haramların arasında yer almaktadır.

6. «En güzeli de», en güzel hasleti de ki, bu imandır, tevhid kelimesidir, en büyük sevap olan cennettir **«tasdik ederse,»**

7. «Biz de onu en kolaya hazırlarız.» Âyet metninde yer alan *"el-yüsrâ", "el-eyser"* kelimesinin müennesidir. Buna göre âyetin manası, Biz de onu en kolaya hazırlarız, cennete girmek ve cehennemden kurtulmak gibi rahata ve kolaya götüren hasletleri kendinde bulundurmasına muvaffak kılarız.

8. «Kim» malı ile **«cimrilik eder,»** onu hayır yolunda harcamazsa **«kendini müstağnî sayar,»** Allah'ın katında bulunan nimetlerden uzak durursa, bir başka ifadeyle sanki onlardan müstağnî imişçesine bunları istemez ve dolayısıyla Rabbine itaat etmezse.

9. «En güzeli de yalanlarsa» yani yukarıdan beri zikredilen birbirine bağlı en güzel şeyleri de yalanlarsa,

10. «Biz de onu en zora hazırlarız.» Kendisi tercih ettiği için cehenne-

me girmek ve onun öncesindeki azaplar gibi zora ve şiddete götürecek hasletleri ona hazırlarız. Zahiren bakılacak olursa âyet metnindeki *"sîn"* harfleri, itaat ve günah karşısında vaadedilen karşılığa işaret etmektedir. Bu da ancak beklenen ve daha sonra olacak olan âhiret hayatında gerçekleşecektir. Böylece vaad ve tehdit kelimelerinin başına "sîn" harfi getirilmiştir ki, burada yapılan vaadin şu anda değil daha sonra olacak olduğuna delâlet etsin.

11. «Düştüğü zaman da» yani helâk olduğu ve öldüğü zaman da **«malı kendisini kurtaramaz.»** Yani helâk olup öldüğü zaman cimrilik edip vermediği malı acaba kendisine ne fayda verir? Tabi ki hiçbir fayda vermez.

"Teraddâ" kelimesi, helâk olma anlamına gelen *"redâ"* kelimesinden türemedir. *"Tereddî"* helâka maruz kalmak demektir. İnsanın âhirette ihtiyaç anında faydalanacak olduğu mal, haklarını verdiği ve takdim ettiği maldır. Yoksa cimrilik edip de vârislerine bıraktığı malı değildir.

12. «Doğru yolu göstermek Bize aittir.» Kaderimizin gereği, son derece isabetli hikmetlere dayalı olarak hidayet yolunu onlara göstermek ve bu yola götüren şeyleri beyan etmek, bunun yanında sapıklık yolunu ve bu yola götüren nesneleri de açıklamak Bize aittir ve Biz, bunları daha fazla açıklamaya ihtiyaç kalmayacak biçimde tam olarak yaptık. Çünkü Biz her iki yola giren kimsenin hangi âkibete uğrayacağını, insanları teşvik etmek ve korkutmak için beyan ettik.

وَإِنَّ لَنَا
لَلْـَٔاخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾ لَا يَصْلَاهَا
إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى
﴿١٧﴾ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ
﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

13. Şüphesiz âhiret de dünya da Bizimdir.

14. Alev alev yanan bir ateşle sizi uyardım.

15-16. O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren kötüler girer.

17-18. Temizlenmek üzere malını veren takvâ sahibi ondan uzak tutulur.

19-20. O, yaptığı iyiliği, birinden karşılık görmek için değil, ancak Yüce Rabbinin hoşnutluğunu gözeterek yapmıştır.

21. Elbette kendisi de hoşnut olacaktır.

13. «Şüphesiz âhiret de, dünya da Bizimdir.» Yani hem âhirette ve hem de dünyada dilediğimiz şekilde tam tasarruf Bizimdir.

14. Ey Mekkeliler! **«Alev alev yanan bir ateşle sizi uyardım.»** Sizi Kur'an'la korkuttum. Alev alev yanan ateş anlamına gelen *"telezzâ"* fiili, yanmanın devamlı olduğunun vurgulanması için süreklilik ifade eden fiili muzari (şimdiki, geniş zaman) ile ifade olunmuştur.

15-16. «O ateşe, ancak» hakkı **«yalanlayıp»** itaattan **«yüz çeviren kötüler girer.»** Bunlar da kâfirlerden başkaları değildir. Âyet metninde yer alan *"el-eşgâ"*, kötülükte ileriye gitmiş kimseler demektir ki, bunlar, kâfirlerdir. Çünkü kâfir, fâsıktan daha kötüdür, daha bedbahttır. Fâsık, cehenneme ebediyyen kalmak üzere girmez. Nitekim bundan maksadın fâsık değil de, kâfir olduğunu *"yalanlayıp yüz çeviren"* ifadesi açıkça belirtmektedir. Âyet metninde yer alan *"lâ yaslâhâ"* ifadesi, cehennemin ateşini sinesine ancak kötüler çekerler, demektir.

17-18. «Temizlenmek üzere» yani riyâ ve gösteriş için değil, malının Allah katında bereketli ve artan bir mal olmasını isteyerek ya da günahlardan, cimriliğin ve malı elde tutmanın kirinden, pisliğinden temizlenmek üzere **«malını»** hayra **«veren»** onu çeşitli hayır ve hasenata sarfeden, küfür ve günaha düşmekten son derece kaçınan **«takvâ sahibi ondan uzak tutulur.»** Cehennemin sesini bile duymayacak biçimde ondan uzak tutulur. Böylesi iyi kimseler, ebediyyen kalmak üzere cehenneme girmeleri bir yana, onun etrafına bile yaklaştırılmazlar.

Günahları işleyip de küfürden kaçınan kimseye gelince, o mü'mindir. Ancak tevbe etmemiş, fâsık ve bedbaht bir mü'mindir. Böyle bir mü'min ce-

hennemden uzak tutulmaz. Tam tersine kâfir kadar cehennemin hararetinin şiddetini tatmasa bile yine de oraya girer. Cehennemin yakıcılığını kâfir kadar hissetmeyişinin sebebi, cehennem tabakalarının üst tabakasında olmasından dolayıdır.

Keşfü'l-Esrâr'da denir ki: "Âyet metninde yer alan *'el-etkâ'* kelimesi, *'et-takiyyü'* sakınan manasınadır. Tıpkı *'el-eşkâ'*nın *'eş-şekıyyü'* manasına olduğu gibi. Nitekim şâir der ki:

Ölmemi diler bazı insanlar, ölürsem ben,
Ölüm yolu kapanmaz benimle, gelir herkes peşimden!

19-20. «O, yaptığı iyiliği, birinden karşılık görmek için değil, ancak Yüce Rabbinin hoşnutluğunu gözeterek yapmıştır.» Yani Allah'tan başka hiç kimsenin yanında herhangi bir nimet ve ihsan yoktur ki, kendisine mükâfat olarak vermesi için ona yönelsin. Burada*"Yüce Rabbinin hoşnutluğunu gözeterek yapmıştır"* ifadesi, munkatı istisnadır. Buna göre âyetin manası şöyle olur: Malını veren kimse bunu sadece Yüce Rabbinin zâtını ve rızasını talep ettiği için yapar. Malını, önceden verilmiş bir nimete mükâfat için vermez. Aksine Allah Teâlâ kendisine emrettiği ve teşvik ettiği için" verir.

Âyet metninde yer alan *"el-a'lâ"* kelimesinin manası, mahlukatının üzerinde yüce demektir.

Bu âyet-i kerime, Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) hakkında nazil olmuştur. Hz. Ebû Bekir, Hz. Bilâl-i Habeşî'yi satın almış ve kölelikten azad etmişti. Müşrikler: "Ebû Bekir onu kendisine yapılmış bir iyilikten dolayı azad etti" deyince bu âyet-i kerime nazil oldu. [3]

Bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Allah Ebû Bekir'e merhamet eylesin. Beni kızıyla evlendirdi, hicret yurduna taşıdı ve Bilâl'i kendi parasından azad etti."*

Hz. Ömer derdi ki: "Bilâl bizim efendimizdir, Bilâl, Efendimizin mevlâsıdır."

Bu ifade, tıpkı Rasûlüllah (s.a.v.)'ın: *"Selman bizdendir, ehl-i beytimizdendir,"* ifadesine benzemektedir. [4]

3- Bu haberi el-Bezzâr ve İbn Cerîr rivayet etmişlerdir. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/360.
4- Hadisi Taberanî Amr b. Avf'tan merfû olarak rivayet eder. Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 2/159.

Burada takvanın sağlamış olduğu şekle bakmak gerekir. Takva, nasıl da azad edilmiş bir köleyi eşraf mertebesine yükseltmektedir. Dolayısıyla insanın sırf kupkuru nesebiyle öğünmemesi gerekir. Çünkü böyle bir öğünme insanî sınırlarını aşar. Yukarıda zikrolunanlardan anlaşıldığına göre, fazilet açısından en yüce verme, Allah rızası için olanıdır. Orta yollusu âhirette karşılığını almak üzere verilenidir. En düşüğü ise haram olmayan, mübah dünyevî bir amaçla verilenidir. Riyâ ve gösteriş için ya da başka bir amaçla verilene gelince, bu en aşağılık ve en çirkin olanıdır. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Size bir iyilikte bulunana siz de karşılık veriniz. Verecek bir şey bulamazsanız, o kişiye duâ ediniz."* [5] Bu ifade, yapılan iyiliğe karşı iyilikte bulunmanın meşrû ve övülen bir şey olduğunu fakat sırf Allah rızası için verilenin derecesinde ve seviyesinde olmadığını göstermektedir.

21. «Elbette kendisi de hoşnut olacaktır.» Bu ifade, gizli bir yemin'in cevabıdır. Cümleyi şöyle tamamlamak mümkündür: Allah'a yemin ederim ki, vasıfları belirtilen bu takvâ sahibi kişi, mutlaka hoşnut olacaktır. Bu cümle, böyle bir kimsenin en güzel ve en mükemmel biçimde arzu ettiği şeylerin tümüne ulaşacağına dair verilmiş çok güzel bir vaaddir. Çünkü rıza ve hoşnutluk bununla gerçekleşir.

Âlimlerden birisi der ki: "Allah Teâlâ o kişiden hoşnut olur, o da âhirette Yüce Allah'ın, yaptıklarının bir karşılığı olarak kendisine nasip edeceği cennet, keramet ve yakınlıktan dolayı hoşnut olur."

Bu vaad sadece iki kişiye inmiştir: Birisi, *"Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın"* (Duhâ: 5) âyet-i kerimesi gereğince Rasûlüllah (s.a.v.), bir diğeri de buradaki âyetin gereğince Hz. Ebû Bekir (r.a.)' dir.

Allah'ın yardımı ve tevfiki ile Leyl Sûresi'nin tefsiri tamamlandı.

5- Yukarıdaki ifade Nesâî ve Ebû Davud'un rivayet ettikleri hadisin bir bölümüdür. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*. 11/692.

DUHÂ SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 11 âyettir.

Bu sûre İbrahim TÜFEKÇİ tarafından tercüme edilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾ وَ
لَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴿٥﴾

1. Kuşluk vaktine,

2. Ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki,

3. Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı.

4. Gerçekten senin için âhiret dünyadan daha hayırlıdır.

5. Rabbin sana verecek de sen hoşnut olacaksın.

1. «Kuşluk vaktine» yemin ederim. Âyet metninde yer alan "*duhâ*", güneşin günün ortasına doğru gökyüzünde yükseldiği vakittir. Bu kelimeyle zikredilen vakitten kuşluk vakti kastedilmektedir. Âlimlere göre özellikle bu vaktin seçilerek bunun üzerine yemin edilmesinin sebebi; bu vaktin, Allah Teâlâ'nın Musa (a.s.) ile konuştuğu ve sihirbazların secdeye kapandıkları vakit olmasıdır. Nitekim Yüce Allah sihirbazların secdeye kapandıkları o vakti, şöyle dile getiriyor: "*Musa: 'Buluşma zamanımız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun,' dedi.*" (Tâhâ: 59) İşte böylece kuşluk vakti, şeref kazanmakta ve yeminin yapılmış olduğu amaçla uygunluk el-

de etmektedir. Kuşluk vakti namazı âlimlerin ittifakı ile sünnettir.

2. «Ve sükûna erdiğinde», halk sükûna erdiğinde veya karanlığı koyulaşıpta son haddine vardığında ve istikrar bulduğunda geceye yemin ederim. Denizin dalgaları durulup sükûna erdiğinde bunu ifade etmek için Arapçada "sece'l-bahru secven" denir. "Leyletün sâciyetün" tabiri, rüzgâr esmeyen sakin gece demektir. Bu sözün, insanların sükûna erdiği ve sesin sedanın kesildiği gece anlamında olduğu da söylenmiştir.

«Geceye», gece cinsine **«yemin ederim ki...»** İbn Hâluye der ki: "Buradaki *"gece"* kelimesi, bir önce geçen *"duhâ"* kelimesine atfedilmiştir, yoksa yemin değildir. Çünkü vav'ın yerine sümme, fâ gibi atıf harfleri gelebilir. Meselâ "sümme el-leylü" denebilir ve "sümme" ise, yemin olamaz.

Bir önceki sûrede *"gece"* nin önce getirilmesinin sebebi, gecenin asıl olmasından dolayıdır. Çünkü gündüz, güneşin doğması ile meydana gelmektedir. Kuşluk vakti, gündüzün belli bir bölümü olduğu halde neden bu vakit zikredilerek üstüne yemin edilirken gecenin tamamına yemin edilmektedir? diye sorulacak olursa bu soruya şöyle cevap verilir: Kuşluk vakti, her ne kadar gündüzün belli bir bölümü ise de bu vakit, gecenin tamamına eşittir. Tıpkı Rasûlüllah (s.a.v.)'ın bütün peygamberlere denk olması gibi. Sonra gündüz, rahat ve sevinç vaktidir. Gece yalnızlık, gam ve keder anıdır. Bu ifade işaret ediyor ki, dünyanın tasası sevinçlerinden daha fazladır. Çünkü kuşluk zamanı günün belli bir anıdır. Gece ise birçok anın birleşmesinden meydana gelir.

3. «Rabbin seni bırakmadı.» Bu söz, yukarıdaki yeminin cevabıdır. Âyetteki fiilin mastarı olan *"tevdî"*, terketmek, bırakmak demektir. Çünkü Arapçada ayrılma ifade edilirken "veddea" fiili kullanılırsa, ayrılma ve terkte pekiştirme ve mübalâğa ifade edilmiş olur. Buna göre âyetin manası; Rabbin tam manasıyla terketmek suretiyle seni bırakmadı, seni vahye mazhariyet, Allah'a yakınlık ve şeref verme gibi mertebelerden düşürmek suretiyle terketmedi **«ve sana darılmadı,»** sana kızmadı.

Âyette yer alan *"kalâ"*, şiddetli biçimde darılmak, buğzetmek demektir. Arapçada "kalâ zeyden yaklûhu yaklîhi" dendiğinde bunun manası filanca kişi Zeyd'e darıldı ve ondan son derece nefret etti anlamına gelir. Âyette *"sana"* anlamına gelen *"kâf"* zamirinin hazfedilmiş olması sözün buna işaret etmesinden dolayıdır ve âyet sonlarındaki ses uyumunun gözetilmesi içindir.

Rivayet olunduğuna göre Rasûlüllah (s.a.v.)'a vahyin gelmesi,

Rasûlüllah'ın *"İnşâallah"* dememesi dolayısıyla on, on beş gün gecikmişti. Bu olay şöyle gerçekleşti: Kureyş müşrikleri Medine Yahudilerine haber saldılar ve Yahudilere Muhammed (s.a.v.)'in durumunun ne olabileceğini sordular. Yahudiler onlara dedi ki: "Ona ashâb-ı kehfi, Zülkarneyn kıssasını ve rûh'u sorun. Eğer size ehl-i kehf ve Zülkarneyn kıssalarını haber verir de rûh'un durumundan bir şey söylemezse bilin ki o doğrudur. Bu ifadeden sonra müşrikler Rasûlüllah (s.a.v.)'a geldiler ve Yahudilerin söylemiş oldukları soruları kendisine sordular. Rasûlüllah (s.a.v.) müşriklere dedi ki: *"Şimdi dönüp gidin, yarın size bunlar hakkında haber vereceğim."* Fakat Rasûlüllah "inşâallah" demedi. Bunun üzerine günlerce vahiy gelmedi. Müşrikler: "Muhammed'i Rabbi terketti, ona darıldı" dediler. Bunun üzerine Cebrâil şu âyet i kerimeyi getirdi: *"Hiçbir şey hakkında: 'Bunu yarın yapacağım' deme. Ancak 'Allah dilerse yapacağım' de..."* (Kehf:23, 24) Bu âyetten sonra Cebrâil, Rasûlüllah (s.a.v.)'a kendisine sorulan soruların cevabını bildirdi. Bu olay daha önce Kehf sûresinde geçmişti. [1] Ve yine Cebrâil: *"Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı,"* âyet-i kerimesini de indirdi.

Böylece müşriklere cevap verilmiş, Rasûlüllah (s.a.v.)'a da sevgilinin sevgilisini terketmeyeceği müjdelenmiş olmakta ve Allah Teâlâ'nın dünyada Rasûlüllah'a vahyetmeye ve ona şeref bahşetmeye devam edeceğini, bununla birlikte âhirette verecek olduğunun da bundan daha muazzam ve daha büyük olacağı ifade olunmaktadır. Nitekim biraz sonra gelecek âyet-i kerimeler de buna işaret etmektedir.

Rivayete göre bir köpek yavrusu Rasûlüllah (s.a.v.)'ın evine girer ve sedirin altında saklanarak orada ölür. Rasûlullah (s.a.v.)'a günler geçtiği halde vahiy nazil olmaz. Rasûlüllah, hizmetçisi Havle'ye: *"Evimde ne oldu, Cebrâil bana artık gelmiyor?"* diye sorunca Havle: "Evi süpürürken süpürgeyi sedirin altına uzattığımda ölmüş bir köpek yavrusu ile karşılaştım. Ve onu aldım duvarın arkasına attım" der. Bundan sonra Rasûlüllah (s.a.v.)'a Cebrâil gelir ve bu sûreyi indirir. Cebrâil, Rasûlüllah (s.a.v.)'a gelince Rasûlüllah gecikmesinin sebebini sorar. Cebrâil: *"Bilmez misin bizler içerisinde köpek veresim olan evlere girmeyiz"* der. [2]

Vahyin kesiliş sebebinin bundan başka olduğu da söylenmiştir.

1- Olayı Hafız İbn Kesîr, İbn Abbas'tan Muhammed b. İshak kanalıyla rivayet eder. Bkz. *Muhtasar İbn Kesir Tefsiri*, 2/408.

2- Hadisi İbn Ebî Şeybe, İbn Merdûye ve Taberânî rivayet ederler. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/361.

Burada, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın daha evlâ olanı (inşâallah demeyi) terkettiğine işaret vardır. Bu nedenle Rasûlüllah'a kızılmamış ve gazaba uğramamıştır. Kendisine vahyin bir müddet gelmemesi, sırf onu eğitmek ve uygun olan yolu kendisine göstermek içindir.

4. «Gerçekten senin için âhiret dünyadan daha hayırlıdır.» Çünkü âhiret bakîdir ve mutlak olarak her türlü kirlerden, pisliklerden arınmış ve temizdir. Dünya ise fanîdir, içinde zararlı şeyler vardır. Âhiret kelimesinin başındaki "lâm", başlangıç lâmıdır ki, daha önceki geçen cümlelerin ifade ettikleri manayı pekiştirmektedir.

5. Ve sen ey Muhammed! **« Rabbin sana»** hiç akla gelmeyen iyi şeyler **«verecek de»** gönlünü huzura kavuşturan, vermiş olduğu bu şeylere karşılık **«sen hoşnut olacaksın.»** Âyet-i kerime, çok değerli, çok şerefli ve kapsamlı bir vaad içermektedir. Bu vaad, Allah Teâlâ'nın kendisine dünyada vermiş olduğu mükemmel bir nefis, öncekilerin ve sonrakilerin bilgileri, peygamber olarak durumunun ortaya çıkması, dinin, kendi asrında, raşit halifeler döneminde ve diğer İslâm hükümdarları çağında fetihlerle yücelmesi, İslâm davetinin ve İslâmın yeryüzünün doğusunda ve batısında yayılması gibi nimetlere ve Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği, kendisi için saklanan bir çok şereflere şamildir.

Rivayete göre Rasûllülah (s.a.v.) Hz. Fatımâ'nın yanına gelir. Fatıma'nın üzerinde deve tüyünden yapılmış bir elbise vardır. Bir yandan el değirmeninde un öğütmekte, öte yandan çocuğunu emzirmektedir. Rasûlüllah'ın görmüş olduğu manzara karşısında gözleri yaşarır ve der ki: *"Ey kızcağızım! Elini çabuk tut. Dünyanın acı hayatından âhiretin tatlılığına geç. Allahu Teâlâ: 'Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnut olacaksın' âyetini indirdi."*

Bir başka hadisi şerifte de şöyle buyurulur: *"Hoşnut oldun mu ey Muhammed? diye soruluncaya kadar ümmetime şefaat edeceğim. Bu soru sorulunca ben: 'Ya Rabbi! Artık hoşnut oldum' derim."* [3]

3- Müslim'in rivayet ettiği bir hadisi şerife göre Rasûlüllah (s.a.v.) ümmetinden bahsederek: *"Yâ Rabbî, ümmetimi bana bağışla"* der ve ağlamaya başlar. Allahu Teâlâ buyurur ki: *"Ey Cebrâil, Muhammed (s.a.v.)'e git ve neden ağladığını sor?"* -Oysa Allahu Teâlâ bunun sebebini bilmektedir.- Cebrâil Rasûlüllah (s.a.v.)'a gelir ve ona sebebini sorar. Rasûlüllah (s.a.v.) Cebrâil'e söylemiş olduğunu haber verir. Bunun üzerine Allahu Teâlâ buyurur ki: *"Ey Cebrâil Muhammed'e git ve ona de ki, Biz ümmetin hakkında seni hoşnut edeceğiz ve üzmeyeceğiz."* Şeyh İsmail Hakkı Bursevî, bu hadisi mealen ifade etmiştir.

Fethu'r-Rahmân'da denir ki: "Rasûlullah (s.a.v.)'ı hoşnut eden şeyler den birisi de hiç kimsenin kendisini annesi ve babası hakkında üzmemesidir. Kendisine zaman zaman onların kabirlerine ziyaret etme izni verilmiştir. Rasûlüllah'ın anası ve babası fetret döneminde yaşayan kişilerdi. Nitetim Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"...Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz."* (İsrâ: 15)

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾
وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾

6. O seni yetim bulup da barındırmadı mı?

7. Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?

8. Seni fakir bulup zengin etmedi mi?

6. «O seni yetim», anne ve baban ölmüş **«bulup da barındırmadı mı?»** Yani Allahu Teâlâ senin yetim olduğunu bilip de sana sığınacak olduğun bir kucak hazırlamadı mı?

Rivayet olunduğuna göre Rasûlüllah'ın babası Abdullah b.Abdülmuttalip, Rasûlüllah (s.a.v.) ana karnında altı aylık bir yavru iken vefât etti. Sekiz yaşına geldiğinde de annesi vefat etti. Rasûlüllah'ın bakımını amcası Ebû Talip üzerine aldı. Ona şefkat gösterdi ve en güzel bir biçimde yetiştirdi. İşte Rasûlüllah'ın "barındırılma"sı budur.

Bazıları der ki: "Rasûlüllah (s.a.v.) dünyaya geldiğinde dedesi Abdülmuttalip ve annesi Âmine ile birlikte idi. Sonra annesi Âmine vefat etti, ardından da iki yıl sonra dedesi vefat etti. O zamanlar Rasûlüllah sekiz yaşında idi. Dedesi Abdülmuttalip'in ölmesi yaklaşınca torununun bakımını Ebû Talip'e vasiyet etti. Çünkü Rasûlüllah'ın babası Abdullah ile Ebû Talip aynı anadan kardeş idiler. Rasûlüllah (s.a.v.), peygamber olarak gönderilinceye kadar kendisinin bakımını amcası Ebû Talip üstlenmişti. Ebû Talip Rasûlüllah'a uzun bir süre yardım elini uzatmıştır. Daha sonra Ebû Talip vefat edince müşrikler onun zamanında yapamadıkları hareketleri Rasûlüllah'a yapmaya başlamışlardı. Bir başka ifadeyle ona eziyet ettiler.

Rasûlüllah yetimleri sever, onlara ihsanlarda bulunurdu. Yüce Allah'ın kendisini yetim kılmasının sebebi, hiç kimsenin aklına, onun elde etmiş olduğu izzet ve şerefin nesebinden veya miras olarak kendisine kalan maldan ya da benzeri şeylerden kaynaklandığı yolunda herhangi bir fikir gelmemesi içindir.

7. «Şaşırmış bulup da...» Burada yer alan "*dalâl*", daha önce geçen şeriatlerden hiçbirinin üzerinde olmamak ve akılla değil, ilâhî kaynaktan duymakla ulaşılabilecek ahkâmdan uzak olmak anlamınadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: "*...Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin...*" (Şûrâ: 52) Buna göre âyetin manası; "seni, senden önce geçen peygamberlik yoluna girmemiş bulup da yol göstermedi mi?" demek olur. Burada yer alan "*dalâl*", hidayetten ve dinden sapma anlamındaki dalâl değildir. [4]

«Yol göstermedi mi?» Yani sana şeriatlerin yollarını, vahyetmiş olduğu kitâb-ı mübînin sayfaları arasında gösterdi. Daha önce bilmediğin şeyleri sana öğretti. Bu nimeti bildirme'nin, daha sonrakinden önce getirilmesinin sebebi; yetimlik dönemi sonunda mükelleflik çağına başlamasıdır. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) mükelleflik çağına geldiğinde artık isabetli düşünmeye başlamıştı. Bu nedenle Rasûlüllah hiçbir zaman hiçbir puta tapmamıştır. Hiçbir çirkin fiili işlememiştir.

İbn Abbas (r.anhüma) dan rivayet olunuyor: "Rasûlüllah (s.a.v.) bir gün Mekke'nin vadileri arasında kaybolur. Dedesi Abdülmuttalip kendisini ararken Kâbe'nin örtülerine yapışarak şöyle der:

Kavuştur bana ya Rab oğlum Muhammed'i
Olsun bana her işimde yardım eli.

Bu duâdan sonra Ebû Cehil onu bulur ve dedesi Abdülmuttalip'e teslim eder. İşte bu hareketinden dolayı Allahu Zülcelâl, Ebû Cehil'e ihsanda bulunarak onu düşmanının elinden kurtarır. Bu konuda Rasûlüllah tıpkı Hz. Musa'ya benzer. Hz. Musa'yı da Firavun Nil nehrinden çocuk iken almış ve daha sonra o, kendisine üzüntü kaynağı ve düşman olmuştu.

8. «Seni fakir bulup zengin etmedi mi?» Yani seni fakir bulup sana

4- *el-Bahr*'da denir ki: "Âyet-i kerimedeki "*dalâl*" kelimesinin hidayetin zıddı olan sapıklık anlamına alınması mümkün değildir. Çünkü peygamberler sapıklıktan masumdurlar. Burada asıl kastedilen herhangi bir şeriatın bilgisi ve dinin ahkâmı üzere olmamak demektir. İşte böyle bulunduğu için Allah Teâlâ kendisine bu bilgiyi vermiştir." Bkz. *Saffetu't-Tefâsîr*, 3/573. Orada daha geniş ayrıntı ve açıklama mevcuttur.

nasip etmiş olduğu ganimetler sayesinde zengin etmiştir. O kadar ki, Rasûlüllah (s.a.v.) bir çırpıda yüz deveyi hibe edebilmiştir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: "*Benim rızkım mızrağımın gölgesi altında takdir olunmuş tur.*" [5] Bu âyet-i kerimede işaret olunuyor ki; Rasûlüllah (s.a.v.) daha ilk başta zengin olsaydı bazılarının kafasında, elde ettiği izzet ve galibiyet, elindeki maldan kaynaklanıyor şeklinde bir düşünce uyanabilirdi. Ama Rasûlüllah (s.a.v.) bütün zenginler ve hükümdarların üzerine çıkınca anlaşıldı ki, bu izzet ve şeref Hak katından gelmektedir.

Bazı âlimler âyete şöyle mana vermişlerdir: "Seni fakir bulup da kanaat sahibi kılmadı mı, kalbini zengin kılmadı mı?"

Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: "*Gerçek zenginlik mal çokluğu değildir, fakat asıl zenginlik gönül zenginliğidir.*" [6] Bu nimetlerin bu âyet-i kerimede zikredilmesinden maksat, başa kakmak değildir. Tam tersine Rasûlüllah (s.a.v.)'ın kalbine takviye vermektir.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾

وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

9. Öyleyse yetimi sakın ezme.

10. El açıp isteyeni de sakın azarlama.

11. Ve Rabbinin nimetini anlat da anlat.

9. «Öyleyse yetimi sakın ezme.» Bu âyet-i kerimede yer alan fiilin mastarı olan "*kahr*", birisine üstün gelmek, o kimseyi ezmek anlamınadır. Fiil her iki manada da kullanılır.

er-Rağıp der ki: "*Felâ tekhar*" demek, yetimi zillete düşürme, demektir.

5- Hadisi Buharî, *Cihad* bölümünde rivayet eder. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 8/534.
6- Hadisi Buharî, Müslim ve Tirmizî rivayet etmişlerdir. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 10/140.

Bir başka âlim de yetimin malına ve hakkına göz dikip de zayıflığından yararlanarak onu ezme manâsında olduğunu söyler.

Denilir ki: "Herhangi bir yetim ağladığı zaman onun gözyaşları Rahmân'ın avuçlarına dökülür. Allah Teâlâ sorar: 'Babasını toprağın altına gizlediğim bu yetimi kim ağlattı? Bunu kim susturur ve hoşnut ederse ona cennet vardır' buyurur."

Mücahid bu âyete şöyle mana verir: "Yetimi küçümseme çünkü onun, kendine yardım edecek Rabbi vardır."

10. «El açıp isteyeni de sakın azarlama.» *"Nehr ve intihâr "* Arapçada birisini ağır bir biçimde azarlamak anlamınadır. Buna göre âyetin manası şöyledir: "El açıp isteyen kimseyi ters çevirme, ona sert söz söyleme. Aksine onu iyilikle geri çevir."

İbrahim b. Edhem der ki: "El açıp isteyen insanlar ne kadar iyi insanlardır. Onlar bizim azıklarımızı alıp âhirete taşıyorlar."

İbrahim en-Nehâî şöyle demiştir: "El açıp dilenen kimse âhireti istiyor. Kapınıza gelip adeta size şöyle söylüyor: Âhirete irtihal etmiş akrabalarınıza, aile fertlerinize bir şeyler göndermek ister misiniz?"

11. «Ve Rabbinin nimetini anlat da anlat.» Kulun, Allah'ın kendisine bahşettiği nimetten söz etmesi ve bunu bildirmesi, dil ile eda edilen bir şükür ve başkalarına hatırlatma, demektir.

Bu âyet-i kerimede "*nimet*" kelimesiyle kastolunan, Allahu Teâlâ'nın Rasûlüllah (s.a.v.)'a vermiş olduğu mevcut nimetler ve vaadettikleridir. Nimetlerin en büyüğü de peygamberlik nimetidir. Rasûlüllah'ın dalâlette olanlara hak yolu göstermesi, Allah'ın kendisine verdiği hikmete ve öğrettiği kitaba göre şeriatleri ve hükümleri emretmesi bu emrin kapsamındadır.

İşte bu üçüncü emir, ikinci nimetin karşılığıdır. İkinci nimet: "*Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?*" sözüdür.

Bu son âyetin geriye bırakılması âyet sonlarındaki ses uyumuna riayet etmek içindir. Allah'ın nimetlerinden söz etmek; riyaya düşme tehlikesi yoksa, nefsin kötülüklerine maruz kalmak tehlikesi yoksa, bununla birlikte başkalarının da bu konuda kendisini örnek alması kastediliyorsa ibadet sayılır.

Bazı âlimler, fitne korkusuyla Allah'ın verdiği nimetlerden söz etmeyi

hoş görmemişlerdir: İbn Atıyye bu ayet-i kerimeyi şöyle anlar: "Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla kendi nefsinde an. Yani Allah'ın sana olan eski ve yeni ihsanlarını unutma. Mademki zahirî nimetlerden söz etmek caiz oluyor o halde kerâmetler, Allah'ın kendisiyle karşılıklı konuşması ve benzeri batınî nimetlerden söz etmek de caiz olur."

et-Te'vîlât in-Necmiyye'de bu âyet açıklanırken şöyle denir: "Peygamberlik nimetini nefsinin zahirine, risalet nimetini kalbinin batınına, velâyet nimetini sırrına, yokluktan sonra bakâ nimetini ruhuna zikret ve hatırlat. Bu, *'ve'd-duhâ'* sûresinin manasıdır."

Bu sûreyle bundan sonraki İnşirâh sûresi, eşi ve benzeri olmayan çok değerli birer incidirler. Çünkü bu iki sûre içerisinde, hikmetler ve marifetler vardır.

Duhâ sûresi nazil olduğu zaman Rasûlüllah (s.a.v.) vahyin inmeye başlamasından dolayı duyduğu sevinç sebebiyle tekbir getirdi. Böylece "Allâhu ekber" ya da "Lâ ilâhe illâllâhu vallâhu ekber" sözleri sünnet oldu. Rasûlüllah'ın bu hareketi, bu sûreden sonraki sûrenin başından, Kur'an'ın sonuna kadar tekbir getirmeye sebep oldu.

Ubey bin Ka'b (r.a.)'dan rivayet olunduğuna göre, kendisi Rasûlüllah'ın bu konudaki emrinden sonra ona Kur'an'ı bu şekilde okumuştur. Ubey bin Ka'b her sûreyi bitirdikçe bir nebze durur sonra "Allâhu ekber" derdi. Bu tekbirler, Duhâ sûresinin sonundan itibaren başlar Nâs sûresinin sonuna kadar olurdu. Sûrenin başında ve sonunda tekbir getirmek ise, her iki rivayeti cemetmek olur. Rivayetlerden birisine göre zikredilen sûrenin başında tekbir getirilirken, diğer rivayete göre Duhâ sûresinin sonunda tekbir getirilmeye başlanır.

Rivâyet olunduğuna göre İmam Şafiî (rahimehullah) birisine şöyle der: "Duhâ sûresinden itibaren Fatiha sûresine kadar tekbiri getirmezsen Peygamber (s.a.v.)'in sünnetlerinden birisini terketmiş olursun."

Fakat Hafız İbn Kesîr şöyle diyor: "Mekkelilerin kıraat imamlarından ve âlimlerinden tekbir hususunda herhangi bir rivayet gelmemiştir. Ebû Cafer ve İbn Amr'dan gelen sahih haberler de bu yöndedir. Öteki kıraat imamlarından gelen rivayete göre ise, hatim esnasında tekbir getirilir. Bu, Rasûlüllah (s.a.v.)'dan, sahabeden, tâbiînden rivayet edilip gelen bir sünnettir. Hem namazda ve hem namaz dışında sünnettir. Fakat bu sünneti yerine getirmek gü-

zeldir, yapılmaması durumunda herhangi bir mahzur yoktur."

Allah'ın yardımı ve başaralı kılmasıyla Duhâ Sûresi'nin tefsiri tamamlandı.

İNŞİRÂH SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 8 âyettir.

Bu sûre İbrahim TÜFEKÇİ tarafından tercüme edilmiştir.

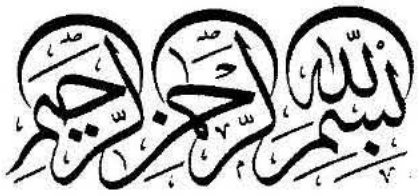

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾
الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾

1. Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?

2-3. Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?

4. Senin şânını yüceltmedik mi?

1. «Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?» Râğıb der ki: "Göğsün açılması demek, göğsün ilâhî nûr ile Allah'ın katından gelen sekînet (iç huzuru) ve onun ruhu ile açılması demektir."

Anlaşılması zor olan herhangi bir sözün açıklanması ise, o sözün açılması ve manalarından kapalı olan kısımların ortaya çıkarılmasıdır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: "*Nûr, kalbe girdi mi o kalp açılır ve genişler.*" [1] Hadisin manası şudur: Nûr, kalbe girdi mi o kalp, belâlara ve ilâhî sırları muha-

1- Yukarıdaki ifade, Abdürrezzak'ın ve Taberanî'nin benzerî ifadelerle ayrıca İbn Ebî Hâtim'in rivayet ettikleri hadisin bir bölümüdür. İbn Kesîr der ki: "Bu hadisin mürsel ve muttasıl birçok tarîki vardır ve bunlar birbirini destekler." Bkz. *Muhtasar Tefsir İbn Kesîr*, 1/617.

fazaya tahammül eder. Nitekim Musa(a.s.) şöyle duâ ediyordu: "*Musa: Rabbim dedi. Yüreğime genişlik ver.*" (Tâhâ: 25) Yani yüreğime genişlik ver de inatçıların sefihliği ve inatçılıklarına karşı yüreğim daralmasın. Tam tersine onlardan gelecek eziyetlere ve daha da fazlasına katlanabilsin.

Yukarıdaki âyet-i kerimede "*leke*" (sana) ifadesi Rasûlüllah'ın göğsünün açılıp genişletilmesini kendi menfaatine ve yararına olduğuna işaret etmektedir. Cümlenin sonundaki olumsuzluk ile bir de soru edatı, cümlenin manasını olumlu kılmaktadır. Buna göre âyetin manası; biz senin göğsünü açıp genişlettik. Öylesine ki hem görünen âlemi, hem de gayb âlemini kuşatabildi.

et-Te'vîlât en-Necmiyye'de deniyor ki: "Burada Rasûlüllah (s.a.v.)'ın kalp göğsünün peygamberlik nuruyla, kalbindeki sıkıntıların ins-cin'nin peygamberi olması vasıtasıyla kaldırılması, sır göğsünün açılıp genişletilmesinin peygamberliğin ziyası ile, kâfirlerin ve münafıkların verdikleri sıkıntıya tahammül ile, nur göğsünün açılıp genişlemesinin velayetin ışıklarıyla, ledünnî ilimleri ve ilâhî hikmetleri, rabbanî marifetleri, rahmanî hakikatleri elde etmek suretiyle gerçekleştiğine işaret olunmaktadır. Buna karşılık Rasûlüllah'ın vücudundaki cismânî göğsünün ise açılıp genişletilmesi bir kez değil, birkaç kez olmuştur. Bir defasında Rasûlüllah beş yaşında iken şeytanların tamah ettikleri noktanın çıkarılması için göğsü yarılmıştır. Çıkarılan kalbin masiyetlere meyletmesine, itaatlardan yüzçevirmesine sebep olan siyah bir kan idi. Rasûlüllah'ın göğsü bir kez de vahyin başlangıcı esnasında ve bir de mirac gecesi açılıp genişlemiştir."

2-3. «Belini büken» ağırlığı âdeta belini çatlatırcasına ses çıkaran ağır **«yükünü senden alıp atmadık mı?»** Yani sırtına ağır gelen yükünü sırtından indirdik ve attık. Bu yük senin sırtına o kadar ağır geliyordu ki, tıpkı ağır yükün yüklendiği bir semerin bu yükün ağırlığından dolayı çıkardığı ses gibi senin sırtını çatırdatıyordu. Bir başka ifadeyle, sırtına çok ağır gelen yükünü sırtından kaldırıp attık. Çünkü "inkâdu'l-hamli'z-zahra" (yükün sırta ağır gelmesi) ancak sırta vurulan yükün ağırlığından dolayı çıkarmış olduğu ses anlamınadır. Bu da yükün ağırlığı ve vurulduğu semerin bu ağırlık nedeniyle bazı kısımlarını yerinden kaymaya temayül etmesi ve bu esnada çıkarmış olduğu çatırtı sesiyle olur.

Burada bu verilen temsîlî örnekle Rasûlüllah (s.a.v.)'ın durumu ve hali anlatılmaktadır. Peygamberlik döneminden önceki bazı ufak hataları ya da ahkâmın ve şeriatlerin ayrıntılarını bilmeyişi kavminden inatçıların İslâma

yemeleri için kendini yiyip bitirmesi bu konuda aşırı çaba sarfetmesi böylesi ne temsîlî bir biçimde ifade edilmiş olmaktadır.

4. «Senin şânını yüceltmedik mi?» Peygamberlik ününü ve şerefini, kelime-i şehadette, ezanda ve kamette ismini Allah'ın ismiyle birlikte anmak suretiyle yüceltmedik mi? Nitekim bu konuya Hassân b. Sabit şu beyitleri söylemiştir:

Seyyiddir, şereflidir, vurmuş Allah omzuna,
Nübüvvet mührünü, meşhur mu meşhur zahir ve şahid

Adını birlikte anmış adıyla, dikkat buna!
Beş vakit ezanda -gündelik- "eşhedü" şahid!

Allahu Teâlâ, Rasûlülah'a itaatı, kendine itaat kabul etmiş, kendisi ona salavât getirmiş (rahmet etmiş, şanını yüceltmiş), melekleri salavât getirmişler (şanını yüceltmişler) ve mü'minlere de bunu emretmiştir. (Mü'minlerin salavâtı ise duâ anlamınadır) ve Allahu Teâlâ kendisine: "Rasûlüllah, Nebiyyullah" gibi lâkaplarla bunların dışında kendisine şeref katan başka lâkaplar vermiştir. Bütün bunlar Rasûlüllah (s.a.v.)'ın mertebesini yüceltmek içindir. Bir hadise göre Cebrâil, Rasûlüllah (s.a.v.)'a der ki: *"Ya Muhammed! Rabbin senin zikrini nasıl yücelttiğini bilip bilmediğini soruyor. Bunun üzerine Rasûlüllah; 'Allahu Teâlâ daha iyi bilir' deyince Cebrâil, Yüce Allah'ın bu soruya şöyle cevap verdiğini bildiriyor: 'Benim anıldığım her yerde sen de benimle birlikte anılmaktasın.'"* (2)

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝٥ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝٦ فَإِذَا
فَرَغْتَ فَانْصَبْ ۝٧ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝٨

2- Hadisi İbn Cerîr et-Taberî tefsirinde rivayet eder. İbn Kesîr ve *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da Suyûtî de zikreder, 6/364.

5. Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır.

6. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.

7. Boş kaldın mı hemen başka işe koyul.

8. Ve yalnız Rabbine yönel.

5. «Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır.» Bu ifade, daha önceki geçen âyetlerin hükmünü desteklemektedir ve yine bu cümle, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın ve mü'minlerin karşılaşacakları her zorluğun kolaylaştırılacağına dair verilmiş çok değerli bir vaaddir.

el-Keşşâf'ta denilir ki: "*Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır.*" âyet-i kerimesi, yukarıda geçen âyetlerle nasıl bağdaştırılabilir diye sorulacak olursa, bu soruya şöyle cevap vermek mümkündür: Müşrikler Rasûlüllah (s.a.v.)'ı ve onunla birlikte mü'minleri fakir oldukları ve geçim sıkıntısı içinde olduklarından dolayı ayıplıyorlardı. Hatta Rasûlüllah'ın kafasında bunların, İslâma girenler fakir oldukları için İslâma girmedikleri yolunda bir fikir canlanmıştı. İşte bunun üzerine Allahu Teâlâ peygamberine vermiş olduğu büyük nimetleri hatırlatıyor ve sonra da şöyle buyuruyor: "*Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır...*" Sanki Rasûlüllah'a şöyle denmiş oluyor: Biz sana muazzam büyük nimetler verdik. Şu halde sen Allah'ın ihsanı ve lütfu hakkında tam bir güven içinde ol. Çünkü bir zorlukla birlikte birçok kolaylık vardır.

Âyet metninde yer alan "*mea: yanında beraber*" kelimesi, zorluğun hemen ardından kolaylığın ne kadar hızlı biçimde geleceğine işaret etmektedir. Kolaylık o kadar yakındır ki, neredeyse zorlukla "beraber" dir. Âyete böyle mana vermezsek ve zahire bakacak olursak "*mea*" kelimesi, "birlikte" lik edatı değil, "öncelik-sonralık" edatıdır. Çünkü iki zıt "zorluk-kolaylık" bir arada bulunmazlar. [3]

Âyet metninde zorluk anlamına gelen "*el-üsr*" kelimesinin "elif-lam" lı, ve kolaylık anlamına gelen "*el-yüsr*" kelimesinin "elif-lam" sız getirilmesinin sebebi, dünyanın zorluk yurdu olduğuna lâtif bir biçimde işaret etmek içindir. Çünkü zorluk herkes için malum ve bilinen bir şeydir. Kolaylık ise meçhuldür ve kapalıdır.

3- O halde âyet metninde yer alan "*mea*" kelimesi, "öncelik-sonralık" anlamınadır. Fakat bu öncelik ve sonralık birbirine o kadar yakındır ki neredeyse birliktedir. (Çeviren)

6. «Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.» Bu cümle pekiştirme manası ifade etmek için tekrarlanmıştır. Ya da başlı başına önce kinden bağımsız yeni bir vaad olması da mümkündür. Bu takdirde; bir zorluğa karşı âhiret sevabı gibi başka bir kolaylık daha getirilmek suretiyle iki kolaylık sağlanmaktadır. Bu tıpkı: *"Oruçlu için iki sevinç anı vardır. Birisi iftar sevinci, diğeri de Allahu Teâlâ'ya kavuşma anındaki duyulacak sevinçtir."* cümlesinde olduğu gibidir.

Şerhu'l-Menâr'da denir ki: "Marife (elif-lamlı kelime) bir cümlede yine marife olarak tekrarlandı mı ikinci kelime birincinin aynıdır. Tıpkı bu suredeki iki kez tekraralanan "*el-üsr*" (zorluk) kelimesinde olduğu gibi."

Şerhu'l-Menâr müellifi, bu ifadesiyle, İbn Abbas'ın şu cümlesini kastetmektedir: "Hiçbir zorluk iki kolaylığa üstün gelemez."

Fahru'l-İslâm ise, bu âyetin tefsirinde şöyle diyor: "Bu sûredeki âyetleri böyle yorumlamak tartışmalıdır. Çünkü âyet, bu manaya muhtemel olmadığı gibi "Süvariyle mızrak vardır, süvariyle mızrak vardır," cümlesine göre süvarinin iki mızrağı olduğu manasına da muhtemel değildir. Tam tersine ikinci cümle birincinin te'kidi yani pekiştirmesi mesabesindedir."

Buradaki âyet, te'kîde hamledilirse İbn Abbas'ın sözünü nasıl açıklayacağız diye sorulacak olursa deriz ki; herhalde İbn Abbas "iki kolaylık" sözüyle, âyette yer alan "*yüsran*" (kolaylık) kelimesinin içindeki tazimi kastetmiş olsa gerektir. Böylece "kolaylık" dünya ve âhiret kolaylığına şamil olmuş olur. Bu da aslında iki kolaylık sayılır.

7. Tebliğden veya dünyevî mühim ve yararlı işlerden **«boş kaldın mı hemen başka işe koyul.»** Sana verdiğimiz geçmiş nimetlere ve vaadettiğimiz gelecek olan nimetlere şükretmek için ibadete koyul ve bu hususta kendini yor. Yahut da vahyi alıp boş kalınca onu tebliğe koyul.

Hasan Basrî ise şöyle demiştir: "Sıhhatli anında, boş vaktinde ibadet etmeye koyul."

Rivayet edildiğine göre Sureyh bir defa iki adamın güreşmekte olduklarını, üçüncü bir kimsenin ise boş durduğunu görünce: "Bu, niye boş duruyor? Allah Teâlâ *'Boş kaldın mı hemen başka işe koyul'*, buyurmuştur" demiştir.

Bir insanın hiçbir iş yapmaksızın boşu boşuna oturması veya dinini ya da dünyasını ilgilendirmeyen işlerle meşgul olması düşünce sakatlığına, akıl

zayıflığına ve gafletin insanı esir almasına işarettir.

Hz. Ömer (r.a.) der ki: "Ben sizleri ne dünya işiyle, ne de âhiret ameliyle meşgul olmaksızın bomboş görmekten hoşlanmıyorum."

Şu halde insanın daima meşrû olan bir işle meşgul olması gerekir. Bir işi bitirdiği zaman peşinden başka bir işe sarılmalıdır.

Katade ve ed-Dahhâk bu âyet-i kerimeyi şöyle açıklamışlardır: "Namazı bitirdiğinde hemen duâya koyul."[4]

8. «Ve yalnız Rabbine yönel.» *"Ferğab"* kelimesinin aslı olan rağbet, sözlükte herhangi bir şey hususunda genişlik anlamınadır. Arapçada "rağibe fîhi ve ileyhi" dendiği zaman, buradan kişinin herhangi bir şeye hırsla sarılması anlamı çıkar. Yine "rağibe anhü" dendiğinde ise, insanın o şeye rağbet etmemesi, ondan uzak durması anlamı anlaşılır.

el-Kâmus'ta şu açıklamalar yer alıyor: "Rağibe fîhi" demek, bir şeyi istedi, "rağibe anhü" ise istemedi anlamına gelir. "Rağibe ileyhi" ise duâ etti, yakardı demektir. Ya da yakarıp dilemek anlamınadır.

Buna göre âyetin manası: Sen Rabbinden dile, başkasından dileme. Çünkü sana yardım etmeye kâdir olan Rabbindir, başkası değildir, demektir.

Allah'ın yardımı ve tevfiki ile İnşirâh Sûresi'nin tefsiri bitti.

4- Bu âyet-i kerimenin tefsirinde selef âlimlerinden bir çok rivayetler vardır. Bunları müfessirler anlatırlar. Meselâ İbn Abbas: "*Boş kaldın mı hemen başka işe koyul ve yalnız Rabbine yönel,*" âyetini şöyle açıklamıştır: "Namazını bitirdiğinde ve teşehhüdü yaptığında derhal Rabbine yönel ve ihtiyaçlarını O'ndan dile."

İbn Mes'ud'dan rivayet edilen tefsir ise şöyledir: "Farzları bitirdiğinde gece namazı kılmaya koyul."

Dahhâk'ın açıklamasına gelince: "Farz namazları bitirdiğinde derhal dilemek ve duâ etmek için Rabbine yönel."

Katade der ki: "Allahu Teâlâ peygamberine namazı bitirdikten sonra Rabbine duâya yönelmeyi emrediyor."

el-Hasen ise, cihadı bitirince ibadetle meşgul olmayı emrediyor, der.

Bütün bu rivayetleri, Süyûtî *ed-Dürrü'l-Mensûr*'unda, Taberî *Câmiu'l-Beyan*'da, İbn Kesîr *tefsirinde* nakleder. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/365.

TÎN SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 8 âyettir.

Bu sûre İbrahim TÜFEKÇİ tarafından tercüme edilmiştir.

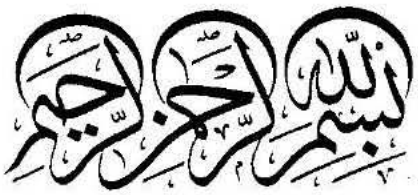

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ
خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾

1. İncire, zeytine,

2. Sina dağına,

3. Ve şu emin beldeye yemin ederim ki,

4. Biz insanı en güzel biçimde yarattık.

5. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.

1. «İncire, zeytine...» Burada zikredilen *"incir"*, bildiğimiz yenilen incir ve "zeytin" de, sıkılıp zeytinyağı elde edilen zeytindir. Yüce Allah'ın bu iki meyveyi diğer meyvelerden ayırarak burada özel olarak zikredip üzerlerine yemin etmesinin sebebi, bunlardaki büyük özelliklerden dolayıdır.

Çünkü incir hoş bir meyvedir, lâtif bir gıdadır, çabucak hazmedilir ve çok faydalı bir ilâçtır. İnsanın tabiatını yumuşatır, balgam söker, böbrekleri temizler ve mesanede bulunan kumların atılmasına yardımcı olur, beden şiş-

manlatır. Karaciğer ve dalakta kapalı olan damarları açar.

Zeytine gelince; zeytin meyvedir, katıktır. Zeytinin çok faydalı olan zeytin yağından başka bir özelliği olmasa bile dağlar gibi yağlı olmayan yerlerde yetişmekle birlikte sırf zeytinyağı elde edilme özelliği bile üstünlük olarak zeytine yeter. Zeytin ağacı Kur'an-ı Kerim'de şerefli olarak ifade edilmiş bir ağaçtır.

Hastanın birisi İbn Sîrin'e der ki: "Bir rüya gördüm. Rüyamda bana sanki "iki lâ" yı ye, şifa bulursun dendi. İbn Sîrin bu rüyayı şöyle tefsir eder: Zeytin ye, çünkü, *"... O billur da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da [1], batıya da [2] nisbet edilemeyen mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulur..."* (Nûr: 35) der.

Taberî der ki: Âyet metninde yer alan "*tîn*" den maksat, üzerinde Şam şehrinin bulunduğu dağdır ki, buna Cebel-i Kasyûn denir. "*Zeytun*" ise, Tûr-i Zîtâ'dır ki bu dağ, Beyt-i Makdis'in doğu tarafında yer alır. Çünkü incir Şam'da çok olur. Zeytin de İlyâ'da çok yetişir.

2. «Sina dağına...» Sina dağı, Musa (a.s.)'nın Rabbi ile konuştuğu dağdır.

el-Maverdî der ki: "Her dağa Tûr dağı denmez. Ancak ağaçlı ve meyveli ise Tûr denir. Eğer üzerinde ağaç yoksa buna sadece "cebel" denir."

Âyet metninde yer alan "*sînîne*" ve "*sînâ*" kelimeleri bu dağın üzerinde belli bir mekânın özel ismidirler. "*Sînîne*" nin manası, süryanicede güzel ve mübarek ağaçlı dağ demektir. "*Sînîne*" kelimesinin aslı Sînâ'dan gelmektedir. Burada "*sînîne*" denmesinin sebebi, âyet sonlarının nûn ile bitmesinden dolayıdır. Nitekim Sâffât sûresinde de sûre sonundaki harflere uyulmak maksadıyla "*ilyâs*" kelimesi, "*selâmün alâ ilyâsîne*" (Sâffât: 130) şeklindedir.

3. «Ve şu emin beldeye yemin ederim ki...» Burada "*emin*" kelimesi, koruyan anlamınadır ve bu belde Mekke'dir. Allahu Teâlâ Mekke'yi şerefli kılmıştır. Mekke'nin "koruyucu" luğu, oraya gireni gerek cahiliyyet döneminde ve gerekse daha sonraki İslâm döneminde katlolunmaktan ve esir alınmaktan korumasından ileri gelmektedir. Bu tıpkı emin bir kimsenin kendine bıra-

1- İbni Sîrin, hasta olan kimseye rüyasında "iki lâ'yı ye, şifa bulursun" sözünde söylenen iki lâ'nın, Nûr sûresinin 35. âyetindeki aşağıdaki zeytinle ilgili iki kelimenin başındaki lâ'lar olduğunu söylemektedir: Lâ şarkiyyetin

2- Lâ ğarbiyyetin.

kılan bir şeyi koruması gibidir. Emin kelimesini, bu manaya almak mümkün olduğu gibi "güvenli" anlamına almak da mümkündür. Nitekim Allahu Teâlâ orayı güven ve emniyet sıfatlarıyla nitelemektedir: "*...Bizim (Mekke'yi) güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi?...*" (Ankebût: 67) Bu ayetteki "*âminen*" kelimesi, güvenli anlamına gelmektedir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: "*İki haremden birisinde vefat eden kimse kıyamet günü güvenli ve emin olarak dirilir.*" [3]

Yukarıdan beri sıralanan bu nesneler üzerine yemin edilmesinin sebebi, bu mübarek yerlerin şerefini açıklamak ve buralardaki hayır ve bereketi, peygamberler ve sâlihler yurdu olması dolayısıyla açığa çıkarmaktır. İncirin ve zeytinin bittiği yerler İbrahim (a.s.)'in hicret ettiği, İsa (a.s.)'nın dünyaya geldiği ve her iki peygamberin yetiştikleri yerlerdir. Tûr ise, Musa (a.s.)'ya nida olunan yerdir. Mekke, âlemlere hidayet olan Beyt-i Şerîf'in mekânı, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın dünyaya geldiği ve peygamber olarak gönderildiği yerdir.

4. «Biz insanı», insan cinsini **«en güzel biçimde yarattık.»** Âyet metninde yer alan "*takvîm*", herhangi bir şeyi olması gereken en uygun biçime ve kıvama getirmek demektir.

Kadı Yahya b. Eksem "*takvîm*" kelimesini, güzel sûret olarak tefsir etmiştir. Rivayete göre, Yahya b. Eksem'in zamanındaki hükümdar, ay ışığının olduğu bir gecede hanımıyla halvete girer. Ona: "Eğer şu gökyüzündeki aydan daha güzel değilsen boş ol," der. Bunun üzerine herkes kadının boş düştüğüne fetva verirler. Ancak Yahya b. Eksem kadının boş olmadığına fetva verdi. Kendisine: "Hocalarına muhalefet ettin" denilince: "Fetva ilimle olur. Bizden daha iyi bilen Allah fetva veriyor diyerek: '*Biz insanı en güzel biçimde yarattık,*' âyet-i kerimesini okur ve: O halde insan her şeyin en güzelidir. İnsandan daha güzel bir şey yoktur," deyince zamanın hükümdarı sevinir ve kadı Yahya'ya bol ihsanlarda bulunur.

el-Müfredât'ta denir ki: "Bu âyet-i kerime, canlılar arasında insana ait akıl, anlama ve iki ayak üzerine durabilme gibi özelliklerine işaret etmektedir. Âyetin manası; insanı maddeten ve manen olabileceği en güzel biçimde yarat-

3- Bu lâfızlarla varid olan bir hadis görmüş değilim. Fakat bu manayı destekleyen sahih hadisler vardır. Bunlardan bir tanesi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri şu hadistir: "*Medine'de ölebilen kimse orada ölsün. Çünkü ben orada ölene şefaat ederim.*" Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 3/157.

tık, demek olur. Çünkü Allahu Teâlâ insanı iki ayaklı, organları birbiriyle uyumlu ve şekli güzel olarak yaratmıştır. Nitekim Yüce Allah buna şöyle temas eder: "... *Size şekil verip de şekillerinizi güzel yapan...*" (Mü'min: 64) Bu, Allah sizi en güzel biçimde yarattı demektir ve yine Allahu Teâlâ insanı ilâhî sıfatlarla bezeli olarak yaratmıştır. İnsana hayat, ilim, irade, kudret, işitme, görme, konuşma yetenekleri vermiştir. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.) bu ilahî sıfatlara şöyle işaret buyurur: "*Allahu Teâlâ Âdem'i kendi sûretinde yarattı.*" [4]

5. «Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.» Yani sonra onu her çirkinden daha çirkin ve her aşağıdan daha aşağı olan cehennemliklerden kıldık. Çünkü kendisi, yaratmış olduğumuz sıfatlara uygun hareket etmedi. Şayet bu sıfatların gereğine göre amel etseydi yücelerin yücesinde olurdu.

4- Hadisi Buharî ve Müslim rivayet ederler. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 4/30.
Rağıb el-Isfehanî der ki: "Buradaki '*suret, biçim*' den maksat insana mahsus olan göz ve basîret gibi kavrayıcı özellikleridir. Bu özellikleri vermek suretiyle Cenab-ı Hak insanı yarattığı birçok şeye üstün kılmıştır. Burada sûret ve biçimin Allah'a izafe edilmesi, insanın, Allah'ın bir parçası olduğunu ifade etmek için değil, tam tersine "Allah'ın evi, Allah'ın devesi" ifadelerinde olduğu gibi insana şeref bahşetmek için mülkiyet kabilinden izafe edilmiştir. Bu konuda âlimler iki ayrı tutum takınmışlardır. Bir grup bu hadisi tefsire yaklaşmamışlardır. İkinci grup ise, hadise mana vermeye çalışmışlardır. Hadisteki zamirin mercîi hakkkında üç görüş vardır:

a- Bazı âlimlere göre zamir, Âdemoğullarından birisine gider. Şöyle ki; birgün Rasûlüllah (s.a.v.) birisini döven bir kişiye rastlar. Sopayı vuran kişi: "Allah senin ve sana benzeyenlerin yüzünü çirkin kılsın," demektedir. Rasûlüllah (s.a.v.) buyurur ki: "*Sizden biriniz başkasına vuracaksa yüzüne vurmasın. Çünkü Alahu Teâlâ Âdem'i onun yani bu kavgada sopa yiyen kimsenin suretinde yaratmıştır*" buyurur. Buradaki zamirin Allah'a gitmesi çok büyük bir hatadır.

b- Bu konuda ileri sürülen görüşlerden bir tanesine göre, zamir iki zahir isimden kinayedir. Zamirin Allah'a gitmesi mümkün değildir. Çünkü Allahu Teâlâ'nın sureti yoktur. Şu halde zamir Âdem'e gider. Buna göre hadisin manası; Allahu Teâlâ Âdem'i daha önceden tasarladığı biçime tam olarak uygun yaratmıştır. Kendisini, çocukları gibi nutfeden başlayarak kan pıhtısı, oradan et ve kemik biçiminde şekilden şekle nakledererek yaratmamıştır, demek olur. Bu görüş Ebû Süleyman el-Hattâbî'ye aittir.

c- Bu görüşe göre, zamir Allah'a racîdir. Bu taktirde iki yaklaşımdan söz edilir:
Birincisine göre Âdem'in melek suretinde yaratılmış olmasıdır. Şu halde bunun Allah'a izafe edilmesi iki açıdandır. Birincisi "Allah'ın beyti" örneğinde olduğu gibi insanı şerefli kılmak içindir. İkincisi de daha önce herhangi bir misal olmaksızın benzersiz olarak yarattı demektir.
Bu konuda ileri sürülen ikinci temel görüş, ise buradaki suretin sıfat anlamına olduğudur. Arapçada "sûretu hâza'l-emr" dendiğinde yani şu meselenin sıfatı demek olur. Buna göre Allahu Teâlâ Âdem'i kendisinde bulunan hayat, ilim, kudret, semî' (işitmek), basar (görmek) ve irade sıfatlarını ona da vermek suretiyle yarattı ve böylece onu diğer canlılardan ayırdı. Ardından melekleri kendisine secde ettirerek meleklerden de ayırdı demek olur ki, bu durumda suret, maddî değil, manevî olmuş olur. (Bkz. Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. el-Cevzî (v.597 h.) Def'u Şübehi't-Teşbîh bi Eküffi't-Tenzîh fi'r-Reddi Ale'l-Mücessimeti ve'l-Müştebbiheti, s.49 vd.) (Mütercim.)

Kısacası insan, en güzel biçimdeki durumunu, hem sûreten ve hem de manen en çirkin biçime çevirmiştir. Çünkü insanın zahirinin başka bir biçime sokulması, aynı şekilde batınının da (içinin de) değişmesi demektir. Burada "*sâfilîn*" (aşağıdakiler) ile kastedilen günahkâr ve âsî insanlardır. İnsanın aşağılarının aşağısına indirilmesi, bazı kimselerin hayvânî şehvetlerinin denizine dalmaları, cismânî lezzetlerin karanlıklarına gömülmeleri dolayısıyladır.

Bu âyet-i kerime, asıl itibar edilecek olanın insanın zâhirî biçimi değil, bâtınî biçimi olacağına işaret etmektedir. Çünkü zâhiren en güzel biçimde olan nice insanlar vardır ki, bâtınen en çirkin durumdadırlar. Bu nedenle insanlar kıyamet günü bölük bölük mahşere gelirlerken sıfatlarına göre biçimleri de farklı farklı olur.

Bazılarına göre âyetin manası, sonra Biz insanı, erzel-i ömre yani gençlik çağının geçip gitmesinden sonra ihtiyarlayıp kocama, kuvvetin ardından zayıflık dönemine çevirdik, demektir. Nitekim "*Kime uzun ömür verirsek Biz onun yaratılışını tersine çeviririz...*" (Yâsîn: 68) âyet-i kerimesi buna işaret etmektedir. Yani insanın biçimini tersine çevirir iz. Artık dimdik olan kişinin beli kamburlaşır, simsiyah saçları bembeyaz olur. Her şeyi işitmesi, görmesi ve başka ne özellikleri varsa hepsi önceki duruma göre tersine döner.

إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍۭ ﴿٦﴾

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِٱلدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَحْكَمِ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٨﴾

6. Fakat iman edip sâlih amel işleyenler için eksilmeyen, devamlı bir ecir vardır.

7. Artık bundan sonra ceza günü konusunda seni kim yalanlayabilir?

8. Allah hüküm verenlerin en üstünü değil midir?

6. «Fakat» sadık bir imanla **«iman edip sâlih amel işleyenler için...»** Fakat sâlih olan kişiler aşağıların aşağısına döndürülmezler.

Ebu'l-Leys bu âyeti şöyle anlıyor: "Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik. Fakat âlim olan ve ilmiyle amel eden kimselerin akılları zayıflamaz ve başlarından gitmez. Bir hadis-i şerifte Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: "*Ömrü uzun olup da ameli güzel olan kimseye ne mutlu.*" (5)

İbn Abbas şöyle diyor: "Kur'an okuyan kimse erzel-i ömre (ihtiyarlayıp köhnemeye) döndürülmez."

İşte iman edip sâlih amel işleyenler için itaatlarına ve uğradıkları belâlara sabırlarına, çektikleri meşakkatlere ve yaptıkları ibadetlere bir karşılık olmak üzere keramet yurdunda **«eksilmeyen,»** ardı arkası kesilmeyen **«devamlı bir ecir vardır.»** Bu ecirler keramet yurdundadır. Çünkü orası bu sevapların yeridir.

"*Felehum ecrun*" ifadesinin başına "*fâ*" getirilmesinin sebebi, "lâkin" anlamında olan "*illâ*" ile başlayan cümlenin şart manası ifade etmesinden dolayıdır. Buna göre şöyle denmiş olmaktadır: Allahu Teâlâ onların biçimlerini cehennemde değiştirmeyecektir. Çünkü onlar cennetle mükâfatlandırılırlar.

et-Teysîr'de Rasûlüllah (s.a.v.)'dan şöyle rivayet olunur: "*Herhangi bir kul hastalandığında ya da yolculuğa çıktığında sağlığı yerinde iken ve mukîm bulunurken işlemiş olduğu amellerinin aynısı kendisine yazılır.*" (6)

Rivayete göre mü'min, öldüğü zaman iki melek semaya yükselir ve derler ki: "Senin kulun filanca öldü. Bize izin ver, semada sana ibadet edelim." Bunun üzerine Allahu Teâlâ şöyle cevap verir: "Benim semalarım meleklerimle doludur. Fakat siz ikiniz onun kabrine gidiniz ve daha önce yaptığı iyilikleri kıyamete kadar yazınız."

Âyetin manası "eksilmeyen devamlı bir ecir vardır" şeklinde olduğu gibi "fakat iman edip sâlih amel işleyenler için başlarına kakılmayan ecir vardır" şeklinde de olabilir.

5- Hadisi Hâkim *Müstedrek*'inde şöyle rivayet eder: "*Sizin en hayırlılarınız ömrü en uzun ve amelleri en güzel olanlarınızdır.*" Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 2/95. Bir başka rivayet şu şekildedir: "*En hayırlınız ömrü uzun, ameli güzel olandır. En kötünüz ise ömrü uzun, ameli kötü olandır.*"

6- Hadisi Buharî, Ebû Musa el-Eş'arî'den merfû olarak rivayet etmiştir. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/367.

7. «Artık bundan sonra ceza günü konusunda seni kim yalanlayabilir?» Bu âyet-i kerimedeki soru, hayret ifade etmektedir. Buna göre âyetin manası: Ey Muhammed! Bunca canlı ve konuşan delil açığa çıktıktan sonra ceza gününün olmayacağını söyleyerek artık seni kim yalanlayabilir? Yani senin cezayı ispat etmen, öldükten sonra dirilmeyi haber vermen dolayısıyla yalan söylediğini kim iddiaya kalkışabilir? Çünkü değersiz bir sudan, düzgün bir insan yaratan, onu zahiren ve batınen en güzel biçime sokan, sonra tam kemâle erinceye ve dosdoğru oluncaya kadar peyder pey olgunlaştıran, ardından bu gelişmeleri tersine çevirerek onu erzel-i ömre ulaştıran bir varlığın öldükten sonra diriltmeye ve yapılanlara karşılık vermeye kâdir olacağında kuşku yoktur.

Âyete şöyle mana vermek de mümkündür: Ey insanoğlu! Artık bundan sonra cezanın sebebini sana yalanlatan nedir? Bunca delilden sonra bunları inkâr ettiren nedir?

Kısacası insanın bir parça meniden yaratılması, sonra vücudu düzgün bir beşer haline getirilmesi, hayatı boyunca mükemmellikten noksana doğru hâlden hâle geçirilmesi Allahu Teâlâ'nın öldükten sonra diriltmeye ve cezaya kâdir olabileceğine en açık delildir. O hâlde bu kesin delillerden sonra ey insanoğlu! Seni hâlâ yalanlatmaya mecbur kılan nedir?

8. «Allah hüküm verenlerin en üstünü değil midir?» Buraya kadar zikredilenleri yapan Allah, yaratıcılığı ve planlaması ile bir şeyi sağlam ve eksiksiz yapanların en üstünü değil midir? Ya da Allah seninle seni yalanlayanlar arasında hak ve adaletle hüküm verenlerin en üstünü değil midir? Arapçada "hakeme beynehum" denir ki, manası hüküm verdi demektir.

Bu âyet-i kerime yalanlayanlara bir tehdidi ifade etmekte ve Allahu Teâlâ'nın lâyık oldukları biçimde onlar hakkında hükmedeceğine işaret etmektedir.

Rasûlüllah (s.a.v.) bu âyet-i kerimeyi okuduğunda şöyle derdi: " *Belâ ve ene alâ zâlike mine'ş-şâhidîn*" (Evet ben de buna şahit olanlardanım) ve Rasûlüllah böyle söylenmesini emrederdi: "*Her kim: 'Eleysallâhu bi ahkemi'l-hâkimîn' (Allah hüküm verenlerin en üstünü değil midir?) âyetini okursa, belâ ve ene alâ zâlike mine'ş-şâhidîn (Evet ben de buna şahit olanlardanım) desin.*"[7]

Tîn Sûresi'nin tefsiri Allah'ın yardımıyla tamam oldu.

7- Hadisi Tirmizî, İbn Merdûye, Ebû Hureyre'den merfû olarak rivayet ederler. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/367.

ALAK SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 19 âyettir.

Bu sûre İbrahim TÜFEKÇİ tarafından tercüme edilmiştir.

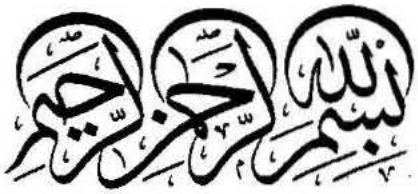

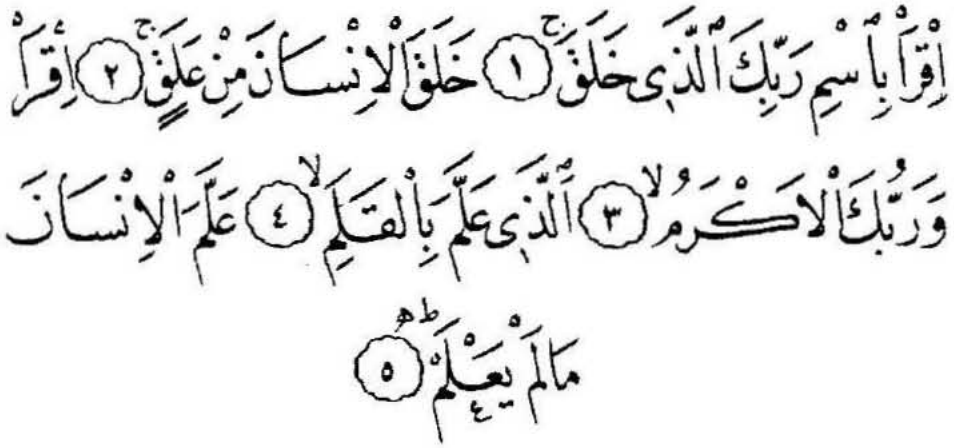

1. Yaratan Rabbinin adıyla oku!

2. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı.

3-5. Oku! İnsana bilmediklerini belleten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir.

1. Ey Muhammed! Sana vahyolunanları, **«yaratan Rabbinin adıyla oku!»** Bu âyetten "*mâ lem ya'lem*" diye biten beşinci âyetin sonuna kadar olan kısım, Rasûlüllah (s.a.v.)'a ilk defa nazil olan Kur'an âyetleridir. Nitekim bu gerçeğe sahih hadisler de delâlet etmektedir. İhtilâf sadece sûrenin tamamının ilk defa inmiş Kur'an âyetleri olup olmadığı noktasındadır. Hz. Âişe (r.a.)'dan şöyle dediği rivayet olunuyor: "Allahu Teâlâ Rasûlüllah (s.a.v.)'ı şerefli kılmak ve kullara rahmet olarak göndermek istediğinde peygamberliğe dair ilkin başlayan rüyay-ı sâliha olmuştur. Rasûlüllah (s.a.v.) herhangi bir rü-

ya görür görmez o rüya tıpkı sabahın aydınlığı ve ışığı gibi çıkıyordu."[1] Rasûlüllah'ın görmüş olduğu bu rüyaların doğruluğunda hiç kimse şüphe etmiyordu. Tıpkı sabah aydınlığının varlığı konusunda hiç kimsenin kuşku duymadığı gibi.

Vahyin ilkin rüya ile başlamasının sebebi, meleğin ve Cebrâil'in peygamberlik göreviyle gelip de ansızın onun karşısına dikilerek neye uğradığını şaşırmaması içindir. Çünkü beşerî kuvvet buna tahammül edemez. Zira beşerin gücü meleği görmeye dayanamaz. Rüya, Rasûlüllah (s.a.v.)'ı vahye alıştırmak içindi. Sonra Rasûlüllah Nûr dağında Hira mağarasında iken Ramazan ayında yakaza halinde kendisine vahiy gelmiştir. Ardından Rasûlülah (s.a.v.) kırk yaşlarına ulaştığında ve Ramazan ayının on yedinci gecesi girdiğinde Hira mağarısında iken kendisine melek geldi. Nitekim İmam Sarsarî, bu olayı şöyle şiirleştirmektedir:

Olunca Muhammed kırk yaşında,
Peygamberlik güneşi doğdu Ramazanda.

Hz. Âişe der ki: "Melek ona geldi ve oku dedi. Rasûlüllah (s.a.v.): *'Ben okuma bilmem'* deyince meydana gelen olayı Rasûlüllah şöyle dile getirdi: *"Cebrâil beni aldı, beni kucakladı ve sıktı sıktı sıktı. Sonra bıraktı ve bu olay üç kez tekrar etti. Sonra melek bu sûrenin başında 'ikra' dan başlayarak 'mâ lem ya'lem' e kadar okudu."*

Tâbiîn âlimlerinden kadı Şurayh olaydan, Kur'an öğretmeninin çocuğa Kur'an öğretirken ona üç defadan daha fazla vurulamayacağı hükmünü, çıkarmıştır.

Yukarıda işaret olunan âyetler Hira mağarasında indikten sonra Rasûlüllah (s.a.v.) mağaradan çıkar. Dağın yan tarafında vadide yürürken bir ses duyar. Bu ses: "Ey Muhammed! Sen Allah'ın Rasûlüsün, ben Cebrâil'im" demektedir. Rasûlüllah (s.a.v.) hanımı Hz. Hatice'nin yanına döner. Kalbi tir tir tikremektedir. Olup bitenleri Hz. Hatice'ye anlatır. Hatice; "Müjdeler olsun amca oğlu! Sakın metanetini yitirme, nefsim kudret elinde olana yemin ederim ki senin, bu ümmetin peygamberi olacağını ümit ediyorum." Bu sözlerin ardından Hz. Hatice Varaka'ya gider. Ona durumu anlatır. Varaka şöyle söyler:

1- Hadisi Buharî ve Müslim *Sahih*'lerinde rivayet ederler. Yukarıda alınan kısım bu konudaki uzunca hadisin bir bölümüdür. Hadisin tamamı için Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/368.

Doğruysa dediklerin, elbet
Ey Hatice! Peygamberdir Ahmed.

Açılır göğsü, getirir Cebrâil,
Allah'tan vahyi. Bir de yanlarında Mîkâil.

Dinini koruyan kazanır izzet,
Düşman olan sapığa pay, zillet.

Yanında yer alırken bir bölük,
Zincire vurulur öbürü, cehennemde kütük!

Rasûlüllah belli bir süre geçirir. Bu sürede Cebrâil görünmez. Onun sebebi Rasûlüllah'ın içinde duymuş olduğu korkunun dağılıp gitmesi ve Cebrâil'in tekrar gelmesi arzusunu duymasıdır. Vahyin gelmediği bu dönem "fetret dönemi", "*ikra'*" ile, "*yâ eyyühe'l-müzzemmilü*" "*ey örtünüp bürünen Rasûlüm*"(Müzzemmil: 1) âyetinin inmesine kadar olan dönemdir. Bu dönem içinde Varaka vefaat etmiştir. Varaka Rasûlüllah (s.a.v.)'a iman etmişti ve kendisini "risalet" olan "davetten" önce tasdik etmişti. Sonra "*Ey bürünüp sarınan Rasûlüm! Kalk ve insanları uyar.*" (Müddessir: 1,2) âyetleri nazil oldu ve böylece nübüvvet ile risalet (davet) arasındaki fark ortaya çıkmış oldu.

"*Rabbinin adıyla*" demek, O'nun adıyla başlayarak demektir. Bir başka ifadeyle: "*Bismillâhirrahmânirrahîm*" de, sonra da oku denmiş olmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki "*ikra' bismi rabbike*" âyetleri, baş tarafında besmele olmaksızın nazil olmuştur. İmam el-Buharî bunu açıkça belirtir. Yüce Allah'ın böyle bir emir vermesi, Allah adının okuma esnasında Rasûlüllah'a güç vereceğinden ve mevlâsıyla ünsiyet meydana getireceğinden dolayıdır. Çünkü isim ile meydana gelen kaynaşma ve yakınlaşma, bu ismin temsil ettiği varlık ile kaynaşma ve yakınlaşmaya götürür. Dil ile yapılan zikir, kalp ile zikre yol açar.

"*Yaratan*" kelimesiyle Allahu Teâlâ'nın vasfedilmesi, peygamberine verilen ilk nimetini hatırlatmak ve hayat diye bir şeyin kokusunu dahi almamış olan bir maddeden insanı yaratmaya kadir olan, canlı olan birisine okumayı öğretmeye de kadir olacağına işaret etmek içindir. "*Yaratan*" demek, yaratma fiili kendine mahsus olan ve kendisinden başka hiçbir yaratıcının olmadığı, demektir.

Fethu'r-Rahmân'da şu ifadeler yer alır: "Cahiliyyet dönemi Arapları

putlara Rablar diyorlardı. Bundan dolayı Allahu Teâlâ putların kendisine ortak olamadığı bir sıfatla kendini nitelemiş ve *'yaratan Rabbin'* buyurmuştur."

2. «O, insanı bir kan pıhtısından yarattı.» Allah Teâlâ'nın burada diğer mahlukları arasından seçerek özel olarak insanın yaratılmasını zikretmesinin sebebi, insanın yaratılmasının ve biçimlendirilmesinin taşımış olduğu eşsizlik ve mertebesini yüceltmek içindir. Çünkü insan, mahlûkatın en şereflisidir.

Âyet metninde yer alan "*alak*", "*alaka*" nın çoğuludur. "*Alaka*" donmuş kandır,[2] kan akıyorsa o zaman adı "*demun mesfûhun*" (akan kan) dır. Yani böyle bir kan, yaş donmuş kandır ve bu kan, üzerinden akmış olduğu zemine yapışır.

Allahu Telâlâ'nın burada pıhtılaşmış kanı zikretmesinin sebebi, insanın ilk haliyle son durumu arasındaki açık farkı ortaya koyarak ne kadar kudretli ve kâdir olduğunu belirtmek içindir. İnsanın yaratılması, Allah'tan insana gelen nimetlerin ilki ve Allah'ın varlığına, sonsuz kudretine, ilmine ve hikmetine delâlet eden delillerin en sağlamı olunca, Allah Teâlâ, öncelikle zâtını bununla nitelemiştir. Bundan Rasûlüllah (s.a.v.)'ın Allah'ın kendisini okutabileceği sonucunu çıkarmasını dilemiştir.

İbnü'ş-Şeyh'in *Haşiye*'sinde denir ki: "Hakîm olan Allahu Teâlâ müşriklere bir peygamber göndermeyi dilediği zaman : 'Eşi ve ortağı olmayan Rabbinin adıyla oku' demiş olsaydı müşriklerin bu sözü kabul etmeleri mümkün olmazdı. Fakat Allah Teâlâ, bu konuda müşrikleri bunu itirafa zorlayacak bir ön giriş yapmıştır. Çünkü peygamberine, onlara kan pıhtısından yaratıldıklarını söylemesini, bunu inkâr edemeyeceklerini ifade etmesini emretmiştir. Sonra peygamberinden müşriklere şöyle söylemesini emretmiştir. Her fiilin mutlaka bir faili vardır. Onların bu yaratma fiilini putlara nispet etmeleri mümkün değildir. Çünkü onlar putları kendi elleriyle yontmuş olduklarını biliyorlar. İşte bu, aşama aşama akıl yürütmeyle onlar övgüye lâyık olanın putları değil, asıl Ben olduğumu kabul edeceklerdir. Çünkü ilâh olmak, yaratmaya bağlıdır. Hiçbir şey yaratamayan, nasıl olur da ibadete lâyık olabilir? Bu metodla ilgili olarak şöyle bir olay nakledilir:

İmam Züfer'i hocası Ebû Hanife, mezhebini yayması için Basra'ya gön-

2- "Alaka" ile ilgili geniş bilgi için Bkz. Mü'min: 67, dipnotu: 24.

derir. İmam Züfer Basra'ya varır, Ebû Hanife'den söz edecek olur. Kendisine engel olurlar ve dönüp bakmazlar bile. İmam Züfer hocasına geri döner ve olup bitenleri haber verir. Ebû Hanife ona der ki: "Sen tebliğ metodunu bilmiyorsun. Şimdi Basra'ya geri dön. Herhangi bir meselede onların imamlarının görüşlerini zikret. Sonra bu görüşlerin zayıf yönlerini beyan et. Bundan sonra ise de ki: Bu meselede bir başka görüş daha vardır. Ardından benim görüşümü ve delilimi onlara anlat. Eğer bu görüşüm ve delilim onların aklına yatacak olursa de ki: Bu görüş Ebû Hanife'nin görüşüdür. O zaman göreceksin ki, benim görüşümü hoş karşılayacaklar ve reddetmeyeceklerdir."

3-5. «Oku!» Sana emrolunanı yap. Okuma emrinin tekrarlanması verilen emre uyulmayı pekiştirmek ve daha sonra gelecek ifadelere bir hazırlık mahiyetindedir.

«İnsana bilmediklerini belleten,» insana bunları ve bunların dışında asla hatıra gelmeyecek küllî ve cüz'î, açık ve kapalı bütün meseleleri öğreten...

Kalem ve yazı Allah Teâlâ'nın nimetlerinden olduğuna göre Rasûlüllah (s.a.v.) neden yazmıyordu denecek olursa buna cevabımız şöyle olur: Rasûlüllah yazı yazmayı bilseydi bazıları o, Kur'an'ı öncekilerin sahifelerinden okudu derlerdi. Sonra Levh-i Mahfuz mushafı olan bir kimsenin yazı yazmaya ihtiyacı olmaz. İlimlerin oluşması maddî emarelerledir. Oysa yazı zihnî bir sanat ve tabiî bir güçtür ve bu sanat ve güç maddî bir âletle ortaya çıkar. Rasûlüllah (s.a.v.) ise, derinliğine bilgi sahibidir. Allahu Teâlâ ona ledünnî ilmi öğretmiştir. Nitekim Nisâ sûresindeki: "*Ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.*" (Nisâ: 113) âyet-i kerimesi buna işaret eder.

«Kalemle (yazmayı) öğreten», öğrettiğini başka bir şeyle değil, yalnız kalem vasıtasıyla öğreten Rabbin en büyük kerem sahibidir. Okuyup yazan, nasıl kalem vasıtasıyla okuyor yazıyorsa, Allah da sana bunlar olmaksızın öğretmiştir.

Bu âyet-i kerime, insana, kalem vasıtasıyla yazma ve yazıyı öğrenme şerefinin ve nimetinin verildiğini ifade etmektedir. Bu nedenle demişlerdir ki: "İlim bir avdır, yazı ise onun bağlanmasıdır." Şâir şöyle der:

Eskimez kitap yoktur zamanla
Bakî kalır tek onun yazdığı, zamanla.

Yazarsan hoş şeyler yaz,
Sevindirsin seni kıyamette yazmanla!

Şayet kalem olmasaydı, din ve dünya işleri düzgün gitmezdi. Bu âyet-i kerimede ilk yaratılanın en büyük kalem olduğuna işaret vardır.

Süyûtî der ki: "İlk yaratılan şey kalemdir. Allah Teâlâ ona kıyamete kadar olacak şeyleri yaz diye emretti. Kalemin ilk yazdığı ifade "Ben tevbeleri çok kabul edenim. Tevbe edenin tevbesini kabul ederim," ifadesidir.

Âlimlerden birisi der ki: "Kan pıhtısından yaratılma ile kalemle öğretme olayı arasındaki uygunluk şuradan kaynaklanmaktadır: İnsanın en aşağı bulunduğu mertebe bir kan pıhtısı durumundaki mertebesidir. En üstün makamı ise âlim olduğu makamdır. Allah Teâlâ insana onu kan pıhtısı gibi en aşağı mertebeden alıp ilim öğrenmek gibi en üstün mertebeye çıkarmak suretiyle kendisine vermiş olduğu nimeti hatırlatmaktadır."

«**Rabbin, en büyük kerem sahibidir.**» Çünkü O, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın *"Ben okuma bilmem"* ifadesiyle beyan etmiş olduğu özrünü ortadan kaldırmaktadır. Çünkü Rasûlüllah bu mazeretiyle okumanın, okuma ve yazma bilenlerin işi olacağını, kendisinin ise ümmî olduğunu ifade ediyordu. Buna karşılık kendisine şöyle denmiş oluyor: "Kendi ismiyle başlamak suretiyle sana okumayı emreden Rabbin, en büyük kerem sahibidir ve O, her kerîm olandan daha çok kerem sahibidir. Çünkü O, herhangi bir amaç gütmeden nimet verir. Övgü veya sevap ya da kınamadan kurtulma gibi herhangi bir amaç gütmez."

كَلَّآ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَيَطْغَىٰٓ ۝٦ أَن رَّءَاهُ ٱسْتَغْنَىٰٓ ۝٧
إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجْعَىٰٓ ۝٨

6-7. Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar.

8. Kuşkusuz dönüş Rabbinedir.

6-7. «Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar.» Bu rada yer alan "*kellâ*", azgınlık ederek Allah'ın nimetlerini inkâr eden kimseyi ayırı biçimde vazgeçirmek için getirilmiş olan bir caydırma ifadesidir. İşte in san, kendini kendine yeterli görerek haddi aşar, Rabbine karşı böbürlenir.

Bu âyet-i kerime, Ebû Cehil hakkında nazil olmuştur.

İbn Mes'ud (r.a.) der ki: "İki grup insan hiç doymaz. Bunlar ilim aşığı ve dünya malı sevdalısıdır. Ve bu iki kişi, birbirine denk değildir. İlim aşığı, günden güne Allah'ın rızasını kazanırken; dünya malı sevdalısı ise, günden güne azar. "

Rivayet olunduğuna göre Ebû Cehil, Rasûlüllah (s.a.v.)'a: "Kendini kendine yeter gören azar diye iddia ettiğine göre Mekke dağlarını bize altın ve gümüş yap, belki o dağlardan altın ve gümüş alırız da sonra azarız ve dinimizi bırakır, senin dinine döneriz," demişti. Bu ifade üzerine Cebrâil iner ve Rasûlüllah'a eğer dilersen bunu yapalım ama bundan sonra da iman etmezlerse Mâide ashabına yaptığımızı onlara da yaparız der. [3] Ancak Rasûlüllah (s.a.v.) onların yaşamasını istediğinden ve rahmet olarak bu duâyı yapmaz.

Bu sûrenin baştarafı ilmi överken sonu, malı kınamaktadır. Bu da ilme ve dine teşvik ve dünya ile dünya malına karşı da sakındırma olarak insana yeter. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle derdi: "*Ya Rabbî! Azdıran zenginlikten, unutturan fakirlikten sana sığınırım.*"

8. «Kuşkusuz dönüş Rabbinedir.» Burada yer alan "*ruc'â*", dönmek manasınadır. Buna göre âyetin manası: Ey insanoğlu! Herkesin ölmekle ve sonra da dirilmekle dönüşü senin her şeyine mâlik olan Rabbinedir. İşte o zaman sen, azgınlığının âkibetini göreceksin.

أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يَنْهَىٰ ۝٩ عَبْدًا إِذَا
صَلَّىٰ ۝١٠ أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ۝١١ أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰ ۝١٢
أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝١٣ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ۝١٤ كَلَّا لَئِن

3- Bkz. Mâide sûresi, 112,113 ve devamı.

لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ
نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

9-10. Namaz kılarken bir kulu menedeni gördün mü?

11. Ne dersin, o doğru yolda ise.

12. Yahut takvayı emrediyorsa.

13. Ne dersin, o yalanlıyor ve doğru yoldan yüzçeviriyorsa.

14. (Bu adam) Allah'ın, (yaptıklarını) gördüğünü bilmez mi?

15-16. Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse, derhal onu perçeminden, o yalancı, günahkâr perçeminden yakalarız.

17. O hemen gidip meclisini çağırsın.

18. Biz de zebanileri çağıracağız.

19. Hayır! Ona uyma, (Allah'a) secde et ve (yalnızca O'na) yaklaş!

9-10. «Namaz kılarken bir kulu menedeni gördün mü?» Buradaki soru, bu işin hayret verici bir iş olduğunu vurgulamak içindir. Yapılan hitap, görebilen herkesedir. Âyet metnindeki "*abden*" (kul) kelimesinin elif lamsız getirilmesinin sebebi, Rasûlüllah (s.a.v.)'ı yüceltmek içindir. Burada sanki şöyle söylenmiş olmaktadır: Namaz kılarken kullukta mahlûkatın en mükemmelini Rabbine ibadet etmekten menedeni gördün mü?

Rivayete göre Ebû Cehil, Kureyşin ileri gelenlerinin bulunduğu bir mecliste şöyle der: "Muhammed'i namaz kılarken görürsem yemin ediyorum boynuna basacağım." Ve Ebû Cehil birgün Rasûlüllah'ı namaz kılarken görür, yanına gelir. Sonra geri döner. Kendisine neyin var diye sorduklarında der ki: "Benimle onun arasında ateşten bir çukur, acayip bir şey ve kanatlar gördüm." İşte bu olay üzerine yukarıdaki âyet nazil olur. Ebû Cehil'in görmüş olduğu kanatlar meleklerin kanatları idi. Yanındakiler bunu görmemişlerdi.

Rasûlüllah (s.a.v.) bu olaydan sonra şöyle demiştir: *"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki Ebû Cehil bana yaklaşacak olsaydı melekler her bir organını bir tarafa çekip onu paramparça edeceklerdi."* [4] Ebû Cehil, cahiliyyet döneminde "Ebu'l-Hakem" lâkabını taşıyordu. Çünkü cahiliyyet Arapları onun âlim ve hikmet sahibi olduğunu zannediyorlardı. Sonra İslâm döneminde "Ebû Cehil" lâkabıyla isimlendirilmiştir.

11. «Ne dersin...» Burada *"ne dersin"* ifadesinin aslı, "era eyte=gördün mü" demektir. Bu, gözle görmek değil, kalben görmektir. Manası, bana haber ver, şeklindedir. Ne dersin, kendisine yasaklanan Allah'a ibadet konusunda **«o doğru yolda ise.»**

12. «Yahut» bâtıl zannınca putlara ibadeti emir konusunda **«takvayı emrediyorsa.»** Bu âyet-i kerime, aslında yasaklayan kimseyi, alaya almaktadır. Çünkü Allah'a ibadeti yasaklamak, putlara ibadeti emretmek asla hidayet üzere olmak değildir.

13. Bu yasaklayan kimse hakkında **«ne dersin, o»** hakkı **«yalanlıyor ve (doğru yoldan) yüzçeviriyorsa.»**

14. «(Bu adam) Allah'ın, (yaptıklarını) gördüğünü bilmez mi?» Bu cümle, az önce geçen ikinci şart cümlesinin cevabıdır. Buna göre âyetin manası, ne dersin o yalanlıyor ve yüzçeviriyorsa, Allah'ın onun durumundan haberdar olduğunu kendisine ceza vereceğini bilmez mi ki, böyle bir fiili işlemeye cür'et ediyor? Yani bu yasaklayan kimse, kendi yaptığı fiillerin nasıl fiiller olduğunu Allah'ın gördüğünü bilir.

Bazı âlimlere göre âyetin manası şöyledir: "Sen namaz kılan ve namaz kılması yasaklanan kişinin hidayet üzere olduğunu, takvayı emrettiğini, yasaklayanın ise, yalanlayan ve doğru yoldan yüzçeviren olduğunu gördün mü? Bundan daha acayip bir şey olamaz."

Ebu'l-Leys der ki: "Bu âyet-i kerime, bütün insanlara bir öğüt, hak yolu ve itaatı yasak edenlere tehdittir."

İbnü'ş-Şeyh *Havâşi*'sinde bu konuda şöyle diyor: "Bu âyet-i kerime her ne kadar Ebû Cehil hakkında nazil olmuş olsa da, itaatı yasaklayan herkes bu tehdit açısından Ebû Cehil'e ortaktır."

4- Hadisi Ebû Nuaym ve Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*'de rivayet ederler. Hadisin aslı Buharî'dedir. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/369.

Bu konuda bazı büyükler ihtiyatlı davranmışlardır. Hatta Hz. Ali hakkında şöyle bir olay rivayet olunur. Hz. Ali namazgâhta bayram namazından önce namaz kılan bazı insanları görür ve der ki: "Rasûlüllah (s.a.v.)'ın böyle yaptığını ben görmüş değilim." Kendisine: "Onlara bunu neden yasaklamıyorsun," diye sorulduğunda Hz. Ali der ki: "*Namaz kılarken bir kulu menedeni gördün mü?* tehdidi kapsamına girmiş olmamızdan korkarım." Bu nedenle Hz. Ali -ihtiyaten- söz konusu kimselerin namaz kılmalarını açıktan açığa yasaklamamıştır.

Ebû Hanife de bu güzel edebi aynen almıştır. Bir gün Ebû Yusuf, kendisine: "Namaz kılan kimse rükûdan başını kaldırdığı zaman "*Allâhumme'ğ-fir lî*" (Ya Rabbi beni mağfiret et) diyebilir mi?" diye sorduğumda Ebû Hanife: "*Rabbenâ leke'l-hamd* "der ve secdeye gider diye cevap vermiş, açıkça "*Allâhumme'ğ-fir lî*" demeyi yasaklamamıştır.

15-16. «Hayır, hayır!» Bu ifadeler, mel'un olan o yasaklayıcı kişiyi, Allah'a ibadeti yasak ettiği, Lât'a tapmayı emrettiği için kendisini kovma ve azarlama ifadesidir.

«Eğer vazgeçmezse...» Âyetin başında yer alan "lam" yemin lâmıdır. Buna göre âyetin manası; vallahi eğer bu hareketinden vazgeçmez, geri durmaz ve tevbe etmezse **«derhal onu perçeminden...»** Âyet metninde yer alan "*nesfean*" fiilinin mastarı "sef", bir şeyi yakalamak ve şiddetle, sertlikle kendine doğru çekmektir. Yine âyette yer alan "*nasıye*", başın ön tarafındaki saç yani perçemdir. Buna göre âyetin manası; eğer bundan vazgeçmezse âhirette onu perçeminden yakalarız ve bu perçeminden cehenneme sürükleriz. Buradaki sürükleme; zebanilere emrederiz, perçeminden tutarlar ve onu tahkîr ile ve zillet içerisinde cehenneme çekip sürüklerler, demektir.

Rivayete göre, Rahmân sûresi nazil olunca Rasûlüllah (s.a.v.): *"Bu sûreyi Kureyş'in önde gelenleri arasında kim okur?"* diye sorar. Bu soruya muhatap olanlar ağır davranırlar. Aralarından İbn Mes'ud (r.a.) ayağa kalkar ve: "Ben ya Rasûlallah!" diye cevap verir. Resûlullah (s.a.v.) onu yerine oturtur. Sonra sorusunu tekrar sorar: *"Bu sûreyi onlara kim okuyabilir?"* Yine topluluğun içinde Abdullah İbn Mes'ud'dan başkası ayağa kalkmaz. Aynı durum üçüncü kez de tekrarlanınca Rasûlüllah İbn Mes'ud'a izin verir. Rasûlüllah (s.a.v.) İbn Mes'ud'a acımıştır. Çünkü İbn Mes'ud, zayıf ve cüssesi

küçük birisidir. İbn Mes'ud müşriklerin ileri gelenlerinin yanına varıp da onları Kâbe'nin etrafında birarada görünce süreyi okumaya başlar. Ebû Cehil ayağa kalkarak İbn Mes'ud'a bir tokat atar. Bu tokat sebebiyle İbn Mes'ud'un kulağı kanar. İbn Mes'ud gözlerinden yaşlar aka aka oradan geri döner. Rasûlüllah (s.a.v.) kendisini görünce ona karşı kalbi merhamet duyar. Daha sonra Müslümanlar Bedir savaşını kazandıklarında İbn Mes'ud müşriklerin ölüleri arasında dolaşmaya başlar. Bir de ne görsün, Ebû Cehil yere yıkılmış böğürmektedir. İbn Mes'ud Ebû Cehil'in gücünün kuvvetinin yerinde olup kendisine tekrar eziyet edeceğinden korkar, mızrağını çıkarıp uzaktan Ebû Cehil'e fırlatır ve onu boğazından vurur. Her halde: "*Biz yakında onun burnuna damga vuracağız (kibirini kırıp rezil edeceğiz.)*" (Kalem: 16) âyet-i kerimesiyle buna işaret ediliyor olsa gerektir. Sonra İbn Mes'ud, onun güçsüz kaldığını görünce zayıflığından dolayı Ebû Cehil'in göğsüne çıkamaz. Ancak bir yolunu bulup çare düşünerek göğsüne çıktığında Ebû Cehil şöyle der: "Ey zavallı koyun çobanı! Çok sarp ve çetin bir yere çıktın." İbn Mes'ud da: "İslâm yücedir, İslâmın üstüne çıkılamaz," der. Ebû Cehil: "Arkadaşın olacak Muhammed'e söyle. Ölmek üzere olduğum şu anda benim nazarımda ondan daha fazla buğzettiğim ve kin duyduğum hiç kimse yoktur." Rasûlüllah (s.a.v.) Ebû Cehil'in bu sözlerini duyunca şöyle der: *"Benim Firavunum Musa'nın Firavun'undan daha beter. Çünkü o iman ettim dedi. Bu ise isyanını daha da azıttı."* Rasûlüllah sonra der ki: *"Ey İbn Mes'ud! Şu kılıcımı al, kafasını kopar."* İbn Mes'ud, Ebû Cehil'in kafasını koparınca taşıyamaz. Kulağını yarar ve ip takar. Ardından kellesini Rasûlüllah (s.a.v.)'a doğru sürükler. Rasûlüllah gülerek: *"Kulağa kulak, kelle de fazlası,"* buyurur.

Herhalde hakîm olan Allahu Teâlâ, çeşitli sebeplere bağlı olarak Ebû Cehil'in kafasını taşıyabilecek gücü İbn Mes'ud'a vermedi. Bu sebeplerden birincisi; Ebû Cehil bir köpekti, köpek ölüsü taşınmaz yerde sürüklenir. İkincisi, İbn Mes'ud kafayı sürükleyemeyince kulağını yardı, sonra ip taktı ve böylece, kulağa kulak biçiminde kısas hükmü yerine gelmiş oldu. Üçüncüsü, herhalde âyet-i kerimede yer alan: "*Onu perçeminden yakalarız*" âyet-i kerimesindeki tehdit yerine gelsin diyedir ve böylece Ebû Cehil'in kellesi başının ön tarafından sürüklenmiş, âyetteki tehdit tahakkuk etmiştir.

İbnü'ş-Şeyh der ki: "*Nâsıye*, alnın ön kısmındaki saçın adıdır. Arapçada bazan *'nâsıye'*, perçeme değil de perçemin bittiği başın ön kısmına da denebilir. Burada Allah Teâlâ, perçem kelimesiyle, yüz ve başı kinaye yoluyla ifade buyurmuştur. Sürüklenme için özellikle perçemin veya başın ön kısmının

ifade edilmesinin sebebi mel'un olan Ebû Cehil'in saçının perçemini taramaya çok dikkat etmesi ve özen göstermesinden dolayıdır."

«O yalancı, günahkâr perçeminden yakalarız.» Bu ikinci *"nâsıye"* kelimesi, birinci *"nâsıye"* den bedeldir. Buradaki isnad, (yani perçemin yalancı ve günahkâr olması), mecazî bir isnaddır. Her iki vasıf da aslında perçemi bırakan o kişiye aittir. İfadenin bu şekilde sevkedilmesi, ona *"yalancı ve günahkârın perçeminden"* ifadesinde olmayan bir zenginlik kazandırmaktadır. Bu kişide, sözündeki yalancılık, fiilindeki günah o dereceye varmıştır ki, yalan ve günah sanki onun perçeminde zuhur etmiştir.

17. «O» Ebû Cehil **«hemen gidip»** kendine yardım etmeleri için **«meclisini»,** meclisinde bulunan kişileri **«çağırsın.»** Buradaki meclisten maksat, insanların biraraya gelip toplandıkları yerdir. Âyette*"meclisi"* ifadesi kullanılmış ancak bunun başında "muzâf" (mecliste bulunanlar) takdir olunmuştur. Çünkü meclisin bizatihî kendisi yani toplanılan yer çağırılmaz. Sonra herhangi bir yere insanlar toplanmadıkça "*nâdî*" (meclis) denmez.

Ebû Cehil, Rasûlüllah (s.a.v.) namaz kılarken yanına gelir. Ona: "Bu hareketi yapmanı yasaklamamış mıydım?" deyince Rasûlüllah ona sert çıkışır. Ebû Cehil: "Beni tehdit mi ediyorsun? Ben şu gördüğün vadide meclisi en kalabalık kişiyim," deyince şimdi gelecek olan on sekizinci âyet-i kerime nazil olur:

18. «Biz de zebanileri çağıracağız.» Onu cehenneme sürüklemeleri için azap meleklerini çağıracağız. O meleklerden sadece bir tanesi, mecliste bulunanlar gibisinin milyon'una galip gelir.

Bir haber de şöyle gelmiştir: "Ebû Cehil şayet meclisini çağırsaydı zebaniler onu açıktan açığa alıp cehenneme sürükleyeceklerdi."

19. «Hayır!» Bu ifade yukarıdaki yasaklamanın ardından bir başka yasaklamayı ve azarlamanın ardından bir başka azarlamayı dile getirmektedir.

«Ona uyma.» Ey Muhammed! Bulunduğun hâl üzere devam et. Yalanlayıcılara itaat etme.

«(Allah'a) secde et», secdelerine ve namazına ona aldırmaksızın devam et.

«Ve (yalnızca O'na) yaklaş!» Bu secdelerle Rabbine yaklaş. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur: *"Kulun Rabbine en yakın olduğu an, O'na secde*

halinde olduğu andır. (O esnada) Allah'a çok dua ediniz." [5]

Tam bu âyette, İmam Mâlik hariç, diğer üç mezhep imamına göre tilâvet secdesi vardır. Sonra secde, insanın kibir ve gururunu giderir.

Secdenin çeşitleri vardır: "Namazda secde, tilâvet secdesi, sehiv secdesi, Yüce Allah'ın azametine ve ululuğuna secde, herhangi bir korkuda ya da istepe bağlı olarak yakarma secdesi, şükür secdesi ve yalvarma secdesi." Sahih olan görüşe göre bu son secdeler müstehaptır ve meleklerden, Rasûlüllah (s.a.v.)'dan ve diğer peygamberlerden bizlere miras kalmıştır.

Ebû Hanife ve İmam Mâlik der ki: "Şükür secdesi mekruhtur. Hamd ve şükür sadece dil ile yapılır. İmameyn ise, şükür secdesinin bir ibadet olduğunu, yapanın sevap elde edeceği kanaatindedirler. Rasûlüllah (s.a.v.) secdelerinde şu duâyı okurdu: "*İkabından affına, gazabından rızana ve senden yine sana sığınıyorum.*" [6] Allah'a secde ile yaklaşmanın manası budur.

Allah'ın yardımı ve tevfiki ile Alak Sûresi'nin tefsiri tamamlandı.

5- Hadisi Müslim, Ebû Davud, Nesâî rivayet etmişlerdir. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 4/144.

6- Yukarıdaki ifadeler Nesâî'nin *Sünen*'inde rivayet ettiği sahih hadisin bir bölümüdür. Bu, Rasûlüllah'ın duâlarındandır. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 4/229.

KADİR SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 5 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

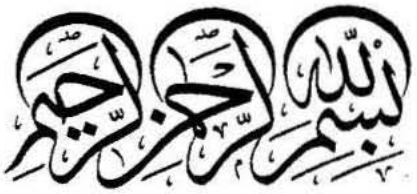

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ۝١ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ
ٱلْقَدْرِ ۝٢ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۝٣ تَنَزَّلُ
ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ
۝٤ سَلَٰمٌ هِىَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ ۝٥

1. Biz onu Kadir gecesinde indirdik.

2. Kadir gecesinin ne olduğunu sana ne bildirdi?

3. Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.

4. O gecede melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle herbir iş için inerler.

5. O gece, tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmdır.

1. «Biz onu Kadir gecesinde indirdik.» Âyetteki "*nûn*", azamet ifadesi yahut da sıfatlar ve isimlerle birlikte zâta delâlet etmesi içindir. Âyette söz konusu edilen "*o*", Kur'an'dır. Şöhreti, isminin açıkça söylenmesi yerini tuttuğu için zamirle yetinilmiş, ismi açıkça anılmamıştır. Sanki o, tüm zihinlerde hazırdır. Allah Teâlâ, onu indirme işini kendi zâtına isnad etmek suretiyle onu yüceltmiştir. Oysa onun inişi, Cebrâil (a.s.) vasıtası ile olmuştur. "Onu Kadir gecesinde indirmeye Biz hükmettik. Onu ezelde Biz takdir ettik" anlamındadır.

Eğer Kur'an bir seferde inmemiştir. Yirmi üç sene zarfında peyderpey inmiştir. O halde nasıl "*Biz onu Kadir gecesinde indirdik*" buyurdu? denilirse cevabımız şu olur: Cebrâil onu Kadir gecesinde Levh-i Mahfûz'dan dünya semasındaki Beyt-i İzzet'e bir defada indirdi. Gökteki yazıcı meleklere yazdırdı. Sonra da maslahatlara göre parça parça Rasûlüllah'a indirmiştir. Bu indirme de Kadir gecesinde başladı.

Kur'an'ın peyderpey indirilişi, Hz. Muhammed'i tazime işarettir. Bu, hediye edilen kişiyi tazim için hediyelerin hizmetçiler eliyle bölüm bölüm verilişi gibidir. Kur'an'ın peyderpey indirilişinin başka bir hikmeti de öğrenmeyi kolaylaştırmak ve Hz. Peygamberin gönlüne iyice yerleşmesini sağlamaktır. Nitekim Allah Teâlâ bir âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur: "*Kâfirler: 'Kur'an ona topluca bir defada indirilmeli değil miydi?' dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık ve onu tane tane okuduk.*" (Furkân:32)

Allah'ın kelâmı iki çeşittir. Bunlar; Kur'an ve kudsî hadistir. Cebrâil, Kur'an'ı indirdiği gibi sünneti de indirdi. Cebrâil sünneti mana olarak getirdiği için onun mana olarak rivayeti caizdir. Kur'an'ın mana olarak okunması ise, caiz değildir. Çünkü Cebrâil onu lâfzıyla indirmiştir. Bundaki sır, lâfzı ile ibadet ve Kur'an'la Müslüman olmayanları âciz bırakmaktır. Çünkü hiç kimse onun içerdiği lafzî icazı ve manasındaki sırları içeren benzeri bir kitap getiremez. Öyleyse başka bir şeyin lâfzı ve manası Kur'an'ın lâfzı ve manasının yerini tutabilir mi? Şüphesiz hayır.

Levh-i Mahfûz, bu kitabın kalbidir. Onun için Hz. Rasûl'ün kalbine inmiştir. Kur'an Allah'ın kelâmı kadîmidir. Onu Ramazan ayında indirmiştir. Bir âyette: "*Ramazan ayı, içerisinde Kur'an'ın indirildiği aydır...*" (Bakara:185) buyurulmuştur. Bu, ilk açıklamadır. Biz bu âyetten onun gece mi, yoksa gündüz mü indirildiğini anlayamıyoruz. Allah Teâlâ: "*Biz onu, müba-*

rek bu gecede indirdik." (Duhân: 2) buyurarak bu konuya açıklık getirmiştir. Bu da ikinci beyandır. Bu âyete bakarak o gecenin hangi gece olduğunu anlayamıyoruz. Bu konuyu da: "*Şüphesiz Biz onu Kadir gecesinde indirdik,*" âyetiyle anlıyoruz. Bu da üçüncü beyandır ki bu, beyanın son noktasıdır.

Sahih olan şu ki, o gecede her hikmetli iş ayrılır. Sene boyu olacak tüm işler ve hükümlerin idaresi yazılır. İşte o gece, Kadir gecesidir. İşler o gecede takdir edildiği için adına Kadir gecesi denilmiştir. Kur'an-ı Kerim bu dediklerimize şahitlik etmektedir. Âyetin başında: "*Biz onu mübarek bir gecede indirdik.*" (Duhân: 2) buyurulmuşken, sonra o gece şöyle nitelenmiştir: "*Her hikmetli iş o gecede ayrılır...*" (Duhân: 3) Kur'an, Kadir gecesinde indi. Öyleyse bu Duhân suresindeki âyetler, bu nitelikle: "*Biz onu Kadir gecesinde indirdik,*" âyetine hazırlıktır. *Kûtu'l-Kulûb* adındaki eserde de böyle denilmiştir.

"Kur'an'ın gece indirilişindeki hikmet nedir?" diye bir sual sorulursa, cevabımız şu olur: "Kerametlerin çoğu, lütuf ve bağışların inişi, semalara yolculuk geceleri olur. Gece cennettendir. Çünkü istirahat vaktidir. Gündüz ise, cehennemdendir, zira kazanç temini ve yorgunluk ondadır. Gecenin ibadeti gündüzünkinden daha efdaldir. Çünkü insan kalbi geceleyin daha toplu olur. Zaten ibadette gözetilen kalp huzurudur."

2. «Kadir gecesinin ne olduğunu sana ne bildirdi?» Ey Muhammed! Onun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? Yani sen onun hakikatini bilemezsin. Çünkü onun kadrinin yüceliği, yaratıkların bilgi sınırının dışındadır. Onu, gaybleri bilen Allah'tan başkası bilemez. Bu ifade, Kur'an'ın indiği vakti yüceltmedir.

3. «Kadir gecesi» yani o gecede ibadet **«bin aydan»** yani bin ayın orucundan ve namazından **«daha hayırlıdır.»** Daha efdaldir, kadri daha yücedir, ecri bu süredeki ecirden daha fazladır. Bin ay, seksen sene dört aydır. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Kim Kadir gecesini, inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ihya ederse geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır. Kim inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek Ramazan ayında oruç tutarsa geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır.*" [1]

Hadisteki "*Îmânen ve ihtisâben*" kelimelerini Hattâbî, niyetle ve azîmetle diye açıklamıştır. [2] Bundan maksat, gönül hoşluğu ile yüksünme-

1- Hadisi Nesâî tahrîc etti. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 9/439.

2- Biz bu sözleri: "*İnanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek*" diye terceme ettik. (Mütercim)

den, orucunu ağır, günlerini uzun bulmadan aksine günlerin uzunluğu, sevabın çokluğunu gerektireceği için bunu fırsat bilerek, tasdik ederek oruç tutmak ve sevabını ummaktır.

Beğavî'nin izahına göre "*ihtisâben*", "Allah'ın rızasını ve sevabını umarak" anlamındadır.

Hadisteki *"namaz"* dan murat, teravih namazıdır. Âlimler arasında bunun, içerisinde gece namazı da bulunan mutlak anlamda olduğunu söyleyenler de vardır. *"Gelecek günahlar"* sözü, o andan sonraki büyük günahlardan korumaktan kinayedir. *et-Terğîb ve't-Terhîb* şerhinde söylendiği gibi bu sözün, günahların bağışlanması anlamında olması da caizdir.

Saîd b. el-Müseyyeb şöyle der: "Kim akşam ve yatsı namazlarını cemaatle kılarsa o, Kadir gecesinden nasibini almış demektir."

Kadir gecesinin gündüzü de hayır açısından aynen gecesi gibidir.

"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır" âyeti işaret ediyor ki, ârifler için Kadir gecesi, âbidlerin bin ayından daha hayırlıdır.

Bilginler, Kadir gecesinin vaktinde ihtilâf etmişlerdir. Çoğunluğun görüşüne göre Ramazan ayının son on günü içerisinde ve tek olan günlerdedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.): "*Onu Ramazanın son onunda ve her tek olan günde arayınız*" buyurmuştur. [3]

Kadir gecesinin Ramazanın son on gününde oluş hikmeti şudur: O dönem, oruçlunun zayıf düşeceği, ibadette gevşeklik göstereceği zannedilen dönemdir. Kadir gecesinin o dönemde oluşu, kişiyi onu bulabilme umuduyla ibadete gayretlendirir. Tek günlerde oluşu da Allah'ın tek olup, teki sevmesinden dolayıdır. O, teklik zâtının gereği olduğu üzere tek olanda tecelli eder. Görüşlerin çoğuna göre o, yirmi yedinci gecedir. Çünkü işaret ve haberler buna delâlet etmektedirler. Kimileri de onun, Ramazanın son gecesi olduğunu söylerler. Onların dayanağı şudur: Bir hadiste varid olduğuna göre, Allah Teâlâ Ramazanın her gecesi iftar vaktinde cehennemden azabı hakeden bir milyon kişiyi serbest bırakır. Ramazanın son gecesi olduğunda ise ayın başından sonuna kadar azad ettiği kişi sayısınca cehennemliği serbest bırakır.

3- Hadisi İbn Ebî Şeybe: *"Kadir gecesini Ramazanda son onda arayınız."* lâfzıyla ve: *"Ben Kadir gecesini gördüm sonra unuttum. Onu son ondaki tek günlerde arayınız."* lâfzı ile tahrîc etmiştir. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/372.

Hz. Âişe (r.a.)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlüllah'a onun vaktini bilirsem ne diyeyim?" dedim. "*Allahümme inneke afüvvün tuhibbü'l afve fa'fu annî*" de, buyurdu. [4]

Ey Allah'ım! Senden af, afiyet, dinde, dünyada ve âhirette âfiyet vermeni istiyoruz.

Herhalde o gecenin gizlenmesindeki sır, büyük sevap umanları, ona rastlayabilmeyi umarak birçok geceyi ihya etmeye teşviktir. Bunun benzerleri Cuma günkü duâların kabul edildiği vaktin, beş vakit arasındaki vustâ namazının, Allah'ın isimleri arasında ism-i âzamın, hepsine saygı göstersinler diye insanlar arasında veli kulunun, mükellefin her an ihtiyat üzere olması için ölüm vaktinin gizlenmesidir.

Bu geceye, Kadir gecesi denilmesi konusunda farklı görüşler vardır. Bunlar:

1- İşler o gece takdir edildiği içindir. "*Her hikmetli iş o gecede ayrılır.*" (Duhân: 3) âyeti buna işaret eder. Bundan maksat, takdirinin meleklere gösterilmesidir. Yoksa takdirin kendisi ezelîdir. Kadr, takdir anlamındadır. Takdir de bir şeyi hikmetinin gereğine göre özel bir şekil ve özel bir miktar üzere yapmaktır.

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Allah Teâlâ sene boyu yani ertesi yılki Kadir gecesine kadar olacak olan her şeyi, yağmuru, rızkı, dünyaya getirmeyi, öldürmeyi ve benzerî şeyleri bu gece takdir eder. İşleri idare ile görevli olan meleklere teslim eder. Rızıkların, bitkilerin ve yağmurların bir nüshasını Mîkâil'e; savaşların, rüzgârların, zelzelelerin, yıldırımların, ay ve güneş tutulmalarının bir nüshasını Cebrâil'e; amellerin bir nüshasını İsrâfil'e, musîbetlerin bir nüshasını da Azrâil'e verir. İnsanlar ise bunun farkında değildirler. Şâir ne güzel söylemiş:

Dünyaya veda et, çünkü sen bilmiyorsun,
Gecenin karanlığı çöktüğünde sabaha kadar yaşayacak mısın?

4- Hadisi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce tahrîc ettiler. Hadisin anlamı: "*Allahım sen afvedicisin, affetmeyi seversin, beni de afveyle!*" Bkz. *Muhtasar-u Tefsîr-i İbn Kesîr*, 3/662.

Emniyet içinde akşamı sabahı eden nice genç var,
Kefenleri dokunmuş ama haberleri yok.

Kocası için süslenen nice gelin var,
Oysa zifaf gecesinde kocalarının ruhları kabzedilmiştir.

2- Bu gece, diğer gecelerden daha şerefli ve değerli olduğu için Kadir gecesi denilmiştir. Kadr, makam ve şeref manasınadır. Buna göre, kim o gecede ibadet ve taatta bulunursa, kadr ve şeref sahibi olur.

Ebû Bekir el-Verrak şöyle demiştir: "Bu gece, içerisinde kadr sahibi meleğin dili ile kadr sahibi ümmete kadr sahibi kitap indiği için, Kadir gecesi adını almıştır. Allâhu â'lem Allah Teâlâ *"kadr"* kelimesini, bu sûrede bu sebepten dolayı üç defa zikretmiştir."

Rivayete göre Rasûlüllah (s.a.v.) İsrailoğullarından bir şahsın silâh kuşanıp Allah yolunda bin ay cihad ettiğini anlattı. Mü'minler buna şaştılar, kendi amellerini küçümsemediler. Bunun üzerine onlara bu gazinin cihad müddetinden daha hayırlı bir gece verildi. Eğer o geceyi ihya ederlerse, bu kullardan daha âbidler olmayı hakederler.

Bir de şöyle denilmiştir: "Hz. Peygamber'e bu ümmetin tümünün ömürleri gösterildi. Efendimiz onları azımsadı. Uzun ömürlü olan diğerlerinin yapabildikleri amelleri yapamayacaklarından korktu. Bunun üzerine Allah ona Kadir gecesini verdi. Onu, diğer ümmetlerin bin ayından daha hayırlı kıldı."

Âyet-i kerime, Kadir gecesinin varlığına delildir. Onun, faziletinin Kur'an'ın inişinden dolayı olduğunu söyleyenler, o faziletinin bir defaya mahsus olup kesildiğini söylüyorlar. Cumhûrun görüşüne göre o, bakîdir, her sene tekrarlanmaktadır. Bu, Allah'ın bir fazlı ve kullarına rahmetidir.

Bazı âlimlere göre Kadir gecesi, Ramazan ayına mahsus değildir. Ama çoğunluğa göre bu aya mahsustur. Ramazanın son on günü geldiğinde Hz. Peygamber, amellerini artırır, gecesini ihya eder ve aile efradını ibadet için kaldırırdı. Sâlih kullar, son on geceyi, tümüyle Kadir gecesi'ni ihya etmek niyetiyle namazla geçirirlerdi."

Büyüklerden birisi şöyle demiştir: "Kim bu niyetle her gece on âyet okursa, gecenin bereket ve sevabından mahrum olmaz. Bu, Allah'ın kadrini açıkladığı, Rasûlüllah'ın haber verdiği o geceye ait namazın faziletinin yerini tutar."

Nafile namazlar, insanların birbirlerini çağırmadan yani ezansız ve kametsiz cemaatle kılınabilirler, bunda hiçbir kerâhat yoktur. Öyleyse sen mânevî zevkten mahrum bazı kişilerin dediklerine kulak asma. Onlar iktidarsız kişi hükmündedirler. Münâcatın zevkini, tâatların tadını, vakitlerin faziletini bilmezler.

4. «O gecede melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle», emriyle o senede takdir edilen hayır, şer **«herbir iş için inerler.»** Bu, *"Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler vardır..."* (Ra'd: 11) âyetindeki ifadeye benzemektedir.

"Melekler" mutlak olarak anıldığı için, âyetin zahirine göre, tüm melekler murat edilmiştir. O gece melekler inerler, Hz. Muhammed (a.s.)'in ümmetinden oruç tutan erkekler ve kadınların bağışlanmalarını dilerler. Bir diğer görüşe göre, meleklerden bir gruptur. Diğer melekler onları sadece Kadir gecesinde görürler. Bu, bizim bayram günü dışında görmediğimiz zâhidlere benzer. Meleklerden murat ne olursa olsun melekler ve ruh (Cebrâil), gökyüzünün tamamından yeryüzüne inerler. Bu, hiç de yadırganacak bir şey değildir. Başka günlerde zikir meclislerine indiklerine göre, bu şânı yüce gecede inmeleri daha evlâdır. Meleklerin dünya semasına inmeleri de muhtemeldir.

Âlimler, meleklerin grup grup indiklerini, kiminin inip kiminin yükseldiğini söylemişlerdir. Onların durumu, hacıların durumuna benzer. Hacılar çok olmalarına rağmen Kâbe'ye ve diğer ibadet yerlerine peşpeşine girerler. Ama bazıları girerken, diğerleri çıkar. Bu yüzden onların inişleri fecir vaktine kadar uzamıştır. Âyetteki inerler anlamını veren kelimenin yapısı da bu tedrîcîliğe işaret eder. Bu gösteriyor ki, "Melekler çok fazla oldukları için yer ve gök onları taşıyamazlar" tarzındaki iddia yerinde değildir. Ayrıca ruhların durumu, cisimlerin durumu gibi değildir. Meleklerin nurdan yaratılan lâtif cisimleri vardır.

Bazı bilginlerin dediklerine göre inenler, Sidretü'l-Müntehâ'da bulunan meleklerdir. Orada sayılarını Allah'tan başka kimsenin bilmediği çoklukta melek vardır. Cebrâil'in makamı onların ortasındadır.

Yeryüzüne inen melekler kiliselere, puthanelere, içerisinde resim, köpek ve kötülükler bulunan evlere, şarap içenin veya şarap tiryakisi olanın, cünübün ve domuz eti yiyenin bulunduğu evlere girmezler.

Meleklerin yeryüzüne Allah'ın izni ile inmeleri, onların bizi arzu ettiklerine ve aşk duyduklarına, inmek için izin istediklerine ve kendilerine izin ve-

rildiğine işaret etmektedir.

Çirkini gizleyen, güzeli açığa çıkaran Allah'ı tenzîh ve tesbih ederiz.

5. «O gece, tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmdır.» Yani o, selâmetten başka bir şey değildir. O gece hastalık olmaz. Rüzgâr ve yıldırım gibi şerlerden ve âfetlerden bir şey bulunmaz. Aksine bu gece inen, sadece selâmet, fayda ve hayırdır. O gece şeytan kötülük yapamaz. Hiçbir sihirbazın sihiri etki etmez. Yahut da onun selâm oluşundan maksat, mü'minlere verdikleri selâmın çokluğudur. Hadiste varid olmuştur ki, Kadir gecesinde Cebrâil ve meleklerden büyük bir grup inerler, ayakta veya oturarak ibadet etmekte olan her mü'min için duâ ederler, onlara selâm verirler.

Âyette belirtilen selâm, fecrin doğuşuna kadar sürer. Melekler o vakte kadar grup grup inerler. Kimi âlimlerin dediklerine göre, Kadir gecesinde güneşin batışından fecrin doğuşuna kadar ibadet edenlere selâm verirler. Sonra gökyüzüne çıkarlar.

Denildiğine göre, Kadir gecesinin alâmetleri şunlardır: "Gece ne sıcaktır, ne soğuk. Sabahleyin güneş doğduğunda fazla ışığı olmaz. Çünkü melekler tam güneş doğarken gökyüzüne çıkarlar. Çok kalabalık oldukları için güneş ışınlarının yayılmasını engellerler. Yahut da güneş, bu gecenin sabahı şeytanın boynuzları arasından doğmaz. Görülen aydınlık, meleklerin kanatlarının nurudur."

Allah'ın yardımı ve tevfîkı ile Kadir Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

BEYYİNE SÛRESİ

Medine devrinde nazil olmuştur, 8 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

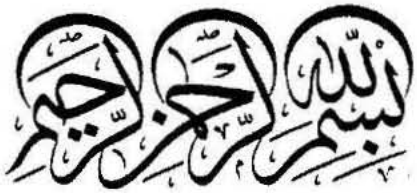

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ
مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا
مُّطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَا أُمِرُوا
إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾

1. Ehli kitaptan ve müşriklerden inkârcılar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılacak değillerdi.

2. (O delil) tertemiz sayfaları okuyan, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir.

3. O sahifelerde dosdoğru hükümler vardır.

4. Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler.

5. Oysa onlar, dini sadece Allah'a has kılarak ve hanifler olarak, ancak Allah'a ibadet etmekle, namazı kılmakla ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte bu doğru dindir.

1. «Ehli kitaptan» Yahudi ve Hristiyanlardan **«ve müşriklerden»,** putperestlerden **«inkârcılar...»** Görüldüğü gibi inkârcılar, ehli kitap ve putperest diye iki gurupta ele alınmışlardır. Ehli kitap: Yahudiler ve Hristiyanlardır. Müşrikler ise, hiç bir kitaba mensup olmayanlardır. Her iki gurubu da Allah Teâlâ kısaca *"inkârcılar"* kelimesi ile anmış, peşinden bu sözü açıklayarak *"ehli kitaptan ve müşriklerden"* olanlar buyurmuştur. [1]

«Kendilerine apaçık delil gelinceye kadar» Hakka uyma ve âhir zamanda gönderilecek peygambere inanma konusundaki vermiş oldukları vaadden **«ayrılacak değillerdi.»** Yani onlar, o delilin gelmesini, tek kelime üzerinde birleşmek ve hak üzerinde ittifak için bir vakit kılmışlardı. Yine onu, ayrılmak, bölünmek ve vaade muhalefet için bir vakit saymışlardı. Delilden maksat, açık hüccettir.

Yukarıda söz konusu olan vaadin, ehli kitap tarafından yapılmış bulunmasında şüphe yoktur. Onlar gerçeği anlamak istiyorlar ve: "Allahım! Bize zafer kapılarını aç, âhir zamanda gönderilecek olan peygamberle bize yardım et" diye duâ ediyorlardı. Düşmanları olan müşriklere de: "Bizim söylediğimizi tasdik edecek bir peygamberin çıkış zamanının gölgesi göründü. Biz onunla birlikte Âd'ın ve İrem'in olduğu gibi sizi öldüreceğiz" diyorlardı. Bu vaadin müşrikler tarafından edilmesi ise, ehli kitabın vaadinin yayılmasından sonra olmuştur. Nitekim onlar kitap ehline, sözü edilen peygamberin kitaplarında anılıp anılmadığını soruyorlardı. Onlar da, peygamberin niteliklerini değiştirerek müşrikleri kandırıyorlardı.

Ayrılma, âyette *"infikâk"* kelimesiyle ifade edilmiştir. İnfikâk, yapışık olan iki şeyin birbirinden ayrılması anlamındadır. Özetle denilebilir ki: "Onlar, anılan vaadlerinden ayrılmadılar. O gerçekleşene kadar üzerinde ittifakla ve azimle kaldılar."

1- Tercemede *"inkârcılar"* kelimesi, *"ehli kitaptan ve müşriklerden"* sonra gelmiştir. Bu, Türkçe ifadenin gereğidir. Arapça metinde izaha uygun biçimde önce *"inkârcılar"*, sonra *"ehli kitaptan ve müşriklerden"* ifadeleri yer almıştır. (Mütercim)

2. «**(O delil) tertemiz**», batıldan ve temiz olmayanların dokunmasından münezzeh «**sayfaları okuyan, Allah tarafından gönderilmiş**» şanı yüce, büyük «**bir peygamberdir.**»

3. «**O sahifelerde**» yazılmış, hakkı ve doğruyu söyleyen «**dosdoğru hükümler vardır.**» Bu ifade işaret ediyor ki, Kur'an-ı Kerim, Allah'ın daha önce gönderdiği kitapların semerelerinin toplamıdır.

4. «**Kendilerine kitap verilenler,**» etmiş oldukları vaadlerinden «**ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler.**» Yani, gelen Allah Rasûlünün kitaplarında vaadedilen peygamber olduğuna, şüpheye yer bırakmadan apaçık delâlet eden delil gelinceye kadar hiç bir vakit ayrılığa düşmediler. Âyette, müşriklere temas edilmemiş, sadece ehli kitap olanlar anılmıştır. Çünkü bilenin inkârı, cahilin inkârından daha çirkin ve daha kötüdür.

5. «**Oysa onlar, dini sadece Allah'a has kılarak**» yani canlarını sırf Allah'a mahsus kılarak...

İhlâs: Bir işi, bir tek sebep ve maksat için yapmaktır. Başka hiçbir maksadın, bu işin yapılmasına etkisi olmaz. Bir menfaat sağlamak veya zarar savmak için edilen ibadet ihlâs değildir. Aynı şekilde, başkalarına göstermek için namazda huşulu olmak, riyadır. Kulluktaki ihlâs, içi Allah'tan başka her şeyden temizlemek ve soyutlamaktır.

Büyüklerden birisi şöyle demiştir: "İhlâs, ameline Allah'tan başka hiç kimsenin muttali olmaması, onda nefsini görmemen, bunun sana Allah'ın bir lütfu olduğunu bilmendir. Çünkü seni ibadete O ehil kıldı, O muvaffak etti. Hiç kimseden bir ecir ve karşılık beklememen de yine ihlâstır."

«**Ve hanifler olarak,**» yani tüm bozuk inançlardan, İslâma yönelerek... Bu, ihlâsı te'kiddir. Çünkü ihlâs, bozuk inançlardan ayrılmaktır. En büyük bozuk inanç da Allah'a ortak koşma inancıdır.

«**Ancak Allah'a ibadet etmekle,**» bedenî ibadetlerin direği olan «**namazı kılmakla ve**» mâlî ibadetlerin esası olan «**zekâtı vermekle emrolunmuşlardı.**» Yani hâl şu ki, onların, kitaplarında emrolundukları şeyler, sadece Allah'a ibadet etmeleri, O'nun için baş eğmeleri, O'nu en üst seviyede büyük bilmeleri, mükellef tutuldukları şeyi yerine getirme konusunda Rableri ve sahipleri olan Allah'a baş eğmeleri, bundan başka hiçbir şey istememeleridir.

Onlar bununla emrolundular. Sevap ve ceza olmasa bile sırf kulluk olarak, sahipliğin ve rabliğin gereği olarak ibadetle emrolundular.

Bu söz işaret ediyor ki: Kim Allah'a, sevap veya ikap için ibadet ederse, gerçekte mabud sevap ve ikap olur. Hak Teâlâ vasıtadır. İbadette asıl maksat, mâbûd (ibadet edilen) dur. Sen, ibadette mabûda, irfanda ise bilinene yönel. Allah'tan başka şeyler düşünmekten sakın.

«İşte bu» Allah'a ihlâsla kulluk etmek, namaz kılmak ve zekât vermek **«doğru dindir.»**

İbnü'ş-Şeyh şöyle demiştir: "Yahudi, Hristiyan ve Mecûsîler esasları sağlam tutmadan amel konusunda ileri gidince, çoğu kez taatlerde nefislerini yordular. Uygun itikadı elde edip de hak dine varamadılar. Bazıları ise prensipleri elde ettiler, amelleri ihmal ettiler. Onlar da: 'İman ettikten sonra isyanın zararı olmaz,' diyen Mürciedir. Allah bu âyette her iki grubun da hatalı olduğunu ortaya koydu. Âyetteki: *'Sadece Allah'a has kılarak'* ifadesiyle, bilginin ve ihlâsın; *'namazı kalmakla ve zekâtı vermekle'* ifadesiyle de amelin mutlaka gerekli olduğunu bildirdi. İşte bunların hepsinin toplamı mutedil, müstakim milletin dinidir. Tüm organların bir beden oluşu gibi, yukarıda sayılanların tümü de tek bir dindir."

إِنَّ ٱلَّذِينَ
كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ
خَٰلِدِينَ فِيهَآ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ ٱلْبَرِيَّةِ ۖ ﴿٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟
ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ ٱلْبَرِيَّةِ ۖ ﴿٧﴾ جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ

جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

6. Ehli kitaptan ve müşriklerden inkârcılar, cehennem ateşindedirler. Orada ebedî olarak kalacaklardır. Onlar yaratıkların en şerlileridirler.

7. İnananlar ve sâlih amel işleyenler var ya, işte onlar yaratıkların en hayırlılarıdırlar.

8. Rableri katında onların mükâfatları; altlarından ırmaklar akan Adn Cennetleridir. Orada, ebedî olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu, Rabbinden korkan içindir.

6. «Ehli kitaptan ve müşriklerden inkârcılar, cehennem ateşindedirler.» Onların dünyevî hâlleri beyan edildikten sonra uhrevî hâlleri açıklanmaktadır. Hüküm sırf ehli kitaba ait olduğu şeklinde bir şey anlaşılmaması için, nübüvvete şehadet eden delilleri de gördükleri için müşrikler de anılmıştır. Bunların cehennem ateşinde oluşlarının anlamı, kıyamet günü oraya dönecek olmalarıdır.

«Orada ebedî olarak kalacaklardır.» Her iki gurubun da inkârlarından dolayı azapta ebediyyen kalmaları, azaplarının keyfiyette farklı olması gerçeğine zıt düşmez. Çünkü cehennemin çeşitli mertebeleri vardır. Azabı çeşit çeşittir. Müşrikler: Yaratıcıyı, peygamberliği ve kıyameti inkâr ediyorlardı. Ehli kitaptan olanlar ise, sadece Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr ediyorlardı. Onların inkârı, müşriklerin inkârından daha hafifti. Ama en büyük suç olan inkârda hepsi iştirakçi idiler. Bundan dolayı cezaların en büyüğünü hak ettiler. O da azapta ebedî olarak kalmaktır. Yükseklik arzusuyla inkâr ettikleri için, aşağıların aşağısına düştüler. Çünkü cehennem, derin, karanlık ve çukur bir yerdeki ateştir. Eğer bir çukurun derinliği fazla ise, ona "cehennem kuyusu" denilir.

«**Onlar**» anılan kâfirler «**yaratıkların en şerlileridirler.**» Bundan maksat, amel, makam ve dönüş yeri bakımından en kötü oluşlarıdır. Onlar hırsızlardan daha şerlidirler. Çünkü onlar Allah'ın kitabından Hz. Muhammed (s.a.v.)'in niteliklerini çaldılar. Nasıl yol kesicilerden kötü olmasınlar? Hak dini, halkın elinden aldılar. Ahmak cahillerden daha kötüdürler. Çünkü bile bile inkâr, küfrü inâdîdir. Bu, cahillerin inkârından daha çirkindir. Bundan anlaşılıyor ki, kötü bilginlere karşı olan tehdit, sıradan birisine olan tehditten daha büyüktür.

7. «İnananlar ve sâlih amel işleyenler var ya,» *"Sâlih amel işleyenler"* cümlesinde, hem *"sâlih amel"* hem de *"işleyen"* kelimelerinin çoğul oluşu, bir kişinin bütün sâlih amelleri işlemekle mükellef olmadığına delâlet etmektedir. Aksine, her ferdin sâlih amelden bir payı vardır. Zenginin payı vermek, fakirin payı almak, sabretmek ve kanaat etmektir.

«**İşte onlar**» şeref, fazilet, iman ve taatin zirvesi ile nitelenen «**yaratıkların en hayırlılarıdırlar.**» Bu âyet, insanın melekten daha üstün olduğuna delil gösterilmiştir. Çünkü *"inananlar"* dan maksat, insanlardır. *"Yaratık"* kelimesi, meleklere ve cinlere de şamildir.

Hasan Basrî'ye: *"Onlar yaratıkların hayırlılarıdır"* âyeti hatırlatılarak: "Onlar mı yoksa melekler mi daha hayırlı?" diye sorulmuş, Hasan Basrî: "Yazık sana! Melekler inanıp sâlih amel işleyenlere nasıl denk olabilirler? Meleklerin taatleri fıtrîdir. İnsanların taatleri ise, bir mücadele sonucudur. Onlar sürekli şeytan ve nefisle mücadele halindedirler" demiştir.

8. «Rableri katında onların» imanlarına ve taatlerine mukabil «**mükâfatları, altlarından ırmaklar akan Adn Cennetleridir.**» Yani Adn Cennetlerine girmektir. *"Adn"*: İkamet ve devam anlamındadır. İbn Mesud: "Adn, cennetin ortasıdır" demiştir.

Âyette geçen *"cennet"* kelimesinden, sık dallı ağaçlar kastedilmişse, altlarından ırmakların akmasının anlamı açıktır. Ama tüm arz ve üzerindekiler kastedilmiş ise maksat, nehirlerin her hangi bir çukurluk olmadan akışlarıdır. Âyetteki *"cennet"* kelimesinin çoğul oluşu, mükellef için birden fazla cennet olduğunu göstermektedir. *"Rablerinin makamından korkanlar için iki cennet vardır."* (Rahmân: 46) *"Bu ikisinden aşağıda iki cennet daha vardır."* (Rahmân: 62) âyetleri de buna delâlet etmektedir. "Allah Teâlâ cennetleri, onlara mukabil tutmuş, yani hem mükâfatı, hem de hak edenleri çoğul olarak

getirmiştir. Bu da, ferdi ferde mukabil tutmaktır. Dolayısıyla her bir mükellef için tek bir cennet vardır. Ama bu cennetlerin en basiti dünyanın içindekilerle birlikte on katıdır" da denilmiştir. Hatta merfu bir hadiste böyle rivâyet edilmiştir. *"Orada nereye bakarsan bak, nimet ve büyük bir saltanat görürsün"* (İnsan:20) âyeti de buna işaret eder.

Âyette geçen *"el-enhâr"* kelimesinin başındaki *"el"*, tarif içindir. Daha önce geçen nehirlere işaret eder. Bu nehirler, su nehri, süt nehri, bal nehri ve şarap nehridir. Nehirlerin akıcılıkla nitelenmesi, taatlere devamları sebebiyle onları medhe işarettir. Sanki Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Sen hayatta olduğun müddetçe, taatin devam etmektedir. Bundan dolayı Benim keremimin nehirleri de sonsuza kadar akıcıdır."

«**Orada,**» çeşitli cismânî ve rûhânî nimetlerden menfaatlenerek «**ebedî olarak kalacaklardır.**» Orada ölmezler ve oradan çıkartılmazlar. Onların amellerine karşılık olarak verilecek olanlara ek olarak «**Allah onlardan razı olmuş,**» sanki "onlara Allah'ın rızası da eklenir" denilmiştir.

İbnü'ş-Şeyh şöyle der: "Mükellef ruh ve cesetten yaratıldığı ve Rabbine taate gayret ettiği için, hikmet onun ruh ve cesetten her birinin rahat edeceği ve nimetleneceği şeylerle mükâfatlandırılmasını gerektirdi. Cesedin cenneti, özellikleri belirtilen cennettir. Ruhun cenneti de Rabbin rızasıdır."

Bir sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Allah Teâlâ cennetliklere: Razı mısınız? diye sorar. Sonra: "Ben rızamı sizin için helâl kıldım. Bundan sonra artık ebediyyen size kızmam" buyurur."* [2]

«**Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır.**» Çünkü isteklerinin doruğuna ulaşmışlar, emellerinin hepsini elde etmişlerdir. Kendilerine, hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın duymadığı, hiç bir beşerin gönlünden geçmeyen nimetler verilmiştir. Onlara, özellikle en büyük hedef olan Rabbe kavuşma verilmiştir.

«**İşte bu,**» anılan mükâfat ve ceza «**Rabbinden korkan**», O'ndan çekinen, Mevlâsına taatle amel eden «**içindir.**» Bu korku, bilginlerin özelliklerindendir. Allah Teâlâ bir âyette: "...Kulları içinde ancak âlimler, Allah'tan gereğince korkarlar..." (Fatır:28) buyurmuştur.

2- Buhârî ve Müslim'in tahric ettikleri hadisten bir bölümdür. Bkz. *Muhtasaru Tefsiri İbn Kesîr*, 2/156.

Hz. Enes'ten rivayet edilen bir hadisi şerifin manası da şu şekildedir: "Hz. Peygamber (s.a.v.), Übey b. Ka'b (r.a.)'a: *"Şüphesiz Allah Teâlâ bana, sana 'lem yekunillezîne keferû' sûresini okumamı emretti,"* buyurdu. Übey: "Allah sana benim adımı söyledi mi?" dedi. Hz. Peygamber: *"Evet,"* buyurdu. Enes der ki: "Bunun üzerine Übey'in gözlerinden yaş boşandı." (3)

Kur'an-ı Kerim'i bazı vakitlerde başkasından dinlemek sünnettir. Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'un rivayet ettiği şu hadis buna işaret etmektedir: "Resûlullah bana: *"Bana Kur'an oku"* buyurdu. "Kur'an sana inmişken ben mi okuyayım?" dedim. Rasûlüllah (s.a.v.): *"Ben başkalarından dinlemeyi severim"* buyurdu. Bunun üzerine Nisâ sûresini okumaya başladım. *"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz, seni de onlara şahit tuttuğumuz zaman durumları nasıl olacak?"*(Nisâ: 41) mealindeki âyete geldiğimde, *"şu an yeter,"* buyurdu. Kendisine döndüm. Ne göreyim! Gözlerinden yaşlar boşanıyordu." (4)

Hz. Ömer, Ebû Mûsa el-Eş'arî'ye: "Bize Rabbimizi hatırlat" der. Ebû Mûsa okumaya başlardı. Namaz vakti yarılanınca "Ey mü'minlerin emiri! Namaza, namaza" derdi. Hz. Ömer de: "Ben namazdayım" derdi. Bununla anlaşılıyor ki, bazı zamanlarda başkasından Kur'an dinlemek sünnettir.

Allah'ın yardım ve tevfikı ile Beyyine Sûresi'nin tefsiri bitti.

3- Hadisi Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel tahric ettiler. Bkz. *ed-Dürru'l-Mensûr*, 6/378.
4- Hadisi Buhârî ve Müslim tahric ettiler. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 2/465.

ZELZELE SÛRESİ

Medine devrinde nazil olmuştur, 8 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

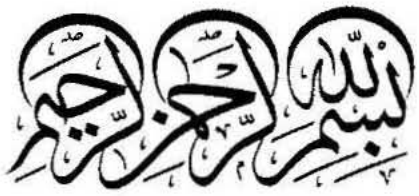

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾
وَقَالَ الْإِنسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾
بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ
أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

1. Yer şiddetli bir sarsıntı ile sallandığı,

2. Yer ağırlıklarını çıkardığı,

3. İnsan: "Buna ne oluyor?" dediği zaman,

4-5. O gün yer, Rabbinin ona vahyetmesi sebebiyle bütün haberlerini anlatır.

6. O gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilmek için bölük bölük çıkacaklardır.

7. Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlemişse onu görecek.

8. Kim de zerre ağırlığınca bir şer işlemişse onu görecektir.

1. «**Yer**» kendine mahsus, daha ötesi olmayan «**şiddetli bir sarsıntı ile**» tekrar tekrar «**sallandığı...**» Aynı harflerin tekrarlanışı, sallanmanın da tekrarlanacağını gösterir.

2. «**Yer ağırlıklarını çıkardığı...**» *"Ağırlıklar"* dan maksat, yerin içindeki hazineler ve ölülerdir. Mana şudur: Yer, kıyamet alâmetlerinden olan ilk sûra üflemenin verdiği sarsıntı anında olduğu gibi içerisinde bulunan hazinelerini ve gömülü olan şeyleri, ikinci nefhanın sarsıntısı anında da ölülerini çıkardığı zaman...

Bir hadiste şöyle denilmektedir: "*Yer ciğerinin filizlerini altından sütunlar halinde kusar (atar.) Katil gelip: 'Ben bunun için öldürmüştüm,' der. Akrabalık bağını kesen: 'Ben bunun için akrabalığı ihmal ettim,' der. Hırsız gelip: 'Benim elim bunun için kesildi,' der. Sonra hiçbirisi bir şey almadan onu terkederler.*" [1] "*Ciğerinin filizleri*" nden maksat, içerisinde gömülü olan hazinelerdir. Rasûlüllah, yerin onları çıkaracağını bildirmiştir.

3. «**İnsan:**» Herkes, kendisini kaplayan korkulardan, kapıldıkları aşırı dehşet ve hayretten dolayı: «**'Buna ne oluyor?'**» yani gördüğü korkunç şeyleri çok büyük bularak, kulakların duymadığı, dillerin söylemediği hayret verici şeylere şaşırarak, bu yere ne oldu ki, bu seferki şiddetli sarsıntı ile sallanıyor «**dediği zaman.**»

4-5. «**O gün yer, Rabbinin ona vahyetmesi sebebiyle bütün haberlerini anlatır.**» Bu cümle, daha önceki üç âyetteki şartın cevabıdır. Yani yaratıklar, ya lisanı hâlleriyle veya gerçek dille -ki bu Cumhûrun görüşüdür- haberlerini anlatırlar. Allah onu konuşturur. O da üzerinde işlenen iyi kötü tüm amelleri haber verir. Öyle ki kâfir, hissettiği utançtan dolayı bir an önce cehenneme götürülmeyi ister.

Rivayet edilmiştir ki, Abdurrahman b. Sa'saa, Ebû Saîd el-Hudrî'nin himayesinde yetim bir çocuktu. Ebû Saîd: "Oğulcuğum, sen çöllerde olduğun zaman ezan okurken sesini yükselt. Çünkü ben Rasûlüllah'ın: '*Onu dinleyen; cin, insan, taş ve ağaç mutlaka ona şahitlik eder,*' buyurduğunu duydum" dedi. [2]

Anlatıldığına göre Ebû Ümeyye, Mescid-i Haram'da farz namazı kıldı.

1- Hadisi Müslim, *Zekât*'ta 1013 numarada, Tirmizî, *Fiten*'de 2209 numarada tahrîc ettiler. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 10/297.

2- Hadisi Buharî, *Ezan*'da 2/72, Nesâî 2/12 ve Mâlik *Muvatta*'da tahrîc ettiler. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 9/386.

Sonra ilerleyip mescidin değişik yerlerinde namaz kılmaya başladı. Namazı bitirince: "Ey Ebû Ümeyye! Bu yaptığın ne?" denildi. "*O gün (yer) bütün haberlerini anlatacaktır*" mealindeki âyeti okudu. "Kıyamet günü bana şahitlik etmesini istedim," dedi. Kendisi için bir yerin zikir, tilâvet, namaz ve benzeri şeylerle şahitlik ettiği kişiye ne mutlu! Zina, içki, hırsızlık ve kötülüklerle şahitlik ettiği kimsenin de vay haline!

Denilir ki: "Ey Ademoğlu! Allah'ın senin hakkında şahitlik edecek yedi tane şahidi var. Bunlar:

1- Mekân (yer): "*O gün yer... bütün haberlerini anlatır,*" âyetinde bu belirtilmektedir.

2- Zaman: Şu hadis bunu ifade ediyor: "*Her gün, ben yeni bir günüm ve bende yapacaklarına şahidim,*" diye seslenir.

3- Dil: "*O gün dilleri, elleri ve ayakları yapmış olduklarına karşılık aleyhlerine şahitlik edecektir,*" (Nûr: 24) mealindeki âyet buna delildir.

4- Eller ve ayaklar: "*...Kazandıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder,*" (Yâsîn: 65) âyeti buna işarettir.

5- İki tane melek: "*Oysa yaptıklarınızı bilen, değerli yazıcılar sizi gözetlemektedirler.*" (İnfitâr: 10-12) âyetleri bunu ifade ediyor.

6- Divan: Şu âyet-i kerime bunun ifadesidir: "*Bu, size karşı gerçeği söyleyen kitabımızdır. Çünkü Biz yaptıklarınızı kaydediyorduk.*" (Câsiye: 29)

7- Rahmân: Bunu da Allah Teâlâ şöyle bildiriyor: *"Ne durumda olursan ol, Kur'an'dan ne okursan oku, siz ne yaparsanız yapın, onu yapmaya giriştiğinizde Biz ona mutlaka şahit oluruz..."* (Yûnus: 61)

Ey isyankâr! Bu şahitler senin aleyhine şahitlik ettikten sonra hâlin ne olur?

6. «O gün», anılan şeyler olduğu gün **«insanlar,»** ister hayır olsun ister şer **«amelleri»** nin karşılığı **«kendilerine gösterilmek için...»** -Gösterilecek olan, amellerinin kendisi değildir. Çünkü ameller gözle görülmezler. Çünkü buradaki görmek, bilmek anlamında değildir. Çünkü aşağıda gelecek olan; "*Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse...*" âyeti, "*amelleri kendilerine gösterilmek için...*" sözünü açıklamaktadır. Buradaki gösterilme fiili de sadece bir tümleç aldığı için gözle görme anlamı ifade eder. Şu kadar var ki, eğer

Allah o amellere nûrânî veya zulmânî şekiller verirse ya da görme işi onların yazısına bağlanırsa müstesna- **«bölük bölük»**, gruplar halinde kabirlerinden **«çıkacaklar»,** hesap yerine gidecekler **«dır.»** Bunlardan bazılarının yüzleri ve elbiseleri beyaz, emniyet içindedirler. Önlerinde birisi: "Bunlar Allah'ın dostlarıdır" diye seslenir. Bazılarının ise yüzleri karadır. Yalın ayak, çıplak ve korkulu haldedirler. Onların önlerinden birisi de: "Bunlar Allah'ın düşmanlarıdır" diye bağırır.

7. «Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlemişse onu görecek.»

8. «Kim de zerre ağırlığınca bir şer işlemişse onu görecektir.» Bu âyetler, amelleri görmenin detaylandırılmasıdır. *"Zerre"*, küçük karınca veya bir delikten kapalı bir yere giren güneş ışınlarında görülen toz parçaları anlamındadır.

İbn Abbas: "Kalçalarını yere koyup sonra kalktığında, üzerine yapışan toprak parçalarından herbiri zerredir," demiştir.

Âyetlerde ifade buyurulan mana şudur: "Mutluluğa erenlerden zerre miktarı hayır işleyen onu görecek, bedbahtlardan da yine zerre ağırlığınca şer işleyen onu görecektir." Kâfirin iyilikleri, küfrü sebebiyle boşa gitmiştir. Mü'minin büyük günahları dışındaki kötülükleri ise, affedilmiştir.

Kâfirin iyiliklerinin, cezasını hafifletmekte müessir olacağı, bu kabilden olmak üzere cömertliğinden ötürü, Allah'ın Hâtem-i Tâî'nin, Ebû Talib'in ve daha başka bazılarının cezalarını hafifleteceği tarzında görüşler vardır. Ama bu, şu âyet ve hadisle reddedilmiştir: *"Onların yaptıkları her işin önüne geçeriz ve onu saçılmış toz zerreleri haline getiririz."* (Furkân: 23)

Hz. Peygamber (s.a.v.) Abdullah b. Cüd'an hakkında şöyle buyurmuştur: *"Ona hiçbir faydası olmaz. Çünkü o, hiçbir gün ya Rabbi! Kıyamet gününde benim günahımı bağışla, demedi."* [3] Rasûlüllah bu sözü Hz. Âişe (r.a.): "Ya Rasûlüllah! İbn Cüd'an cahiliye döneminde akrabayı gözetir, yoksullara yedirirdi. Bunların ona bir faydası olur mu?" dediği zaman söylemiştir. Hz. Peygamber'in Ebû Talip hakkında söylediği: *"Eğer ben olmasaydım cehennemin en dip tabakasında idi,"* sözü ise, sadece ona has bir şefaattır.

Kâfirler Müslüman oldukları takdirde, daha önce yapmış oldukları iyilikler fayda verir. İbn Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mü'min ve

3- Hadisi Müslim, Hz. Âişe'den merfû olarak tahrîc etmiştir. Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 3/372.

kafirin işlediği iyi veya kötü hiçbir ameli yok ki, Allah onu kendisine göstermesin. Mü'minin günahları bağışlanır, iyiliklerinden dolayı ise, ona sevap verilir."

Bikâî tefsirinde de şöyle denilmektedir: "Kâfir, yaptığı hayır üzere durdurulur. Ya onun karşılığı dünyada verilir veya imana dayanmayan bir temel üzerine bina ettiği için boşa çıkarılır. O, manasız bir şekildir. Bu yüzden onun pişmanlığı artar, hüznü ve esefi güçlenir. Mü'min ise, onu, sevinci artsın diye görür. Mü'min şer tarafını da görür ve bağışlandığını bilir, ferahı tamamlanır. Kâfir işlediği şerri görünce, hüznü ve üzüntüsü artar."

Bilginlerden birisi bu âyetin, bir hurma, bir üzüm tanesi ve bir ekmek kırıntısı gibi az bile olsa hayır işlemeye teşvik için nazil olduğunu söylemiştir. Şüphesiz o, halis bir niyette olduğu zaman çoğalır. Âyet ayrıca terazide zerre kadar bir hıyanet, bir bakış, bir adım, küçük bir yalan bile olsa günahtan sakındırmaktadır. Şüphesiz o günahın, Yüce Allah'a karşı bir cür'et olduğu için büyüyüp çoğalması beklenir.

İslâmın ilk günlerinde insanlar, Allah'ın küçük günahlardan dolayı kendilerini müâhaze etmeyeceğini zannederlerdi. Bazıları küçük bir şeyi sadaka olarak vermekten utanır, ondan dolayı bir ecrin olmadığını zannederlerdi. Bu âyet inince hakikati öğrendiler.

Bir hadis-i şerifte: *"İzâ zülzilet sûresi Kur'an'ın dörtte birine denktir,"* [4] buyurulmuştur. Onun dört kez okunması Kur'an'ın tamamının okunması gibidir.

Rivayet edilmiştir ki, Ferazdak İbn Sa'saa'nın dedesi Rasûlüllah'a gelip onun bir şey okumasını istedi. Efendimiz üzerinde durduğumuz bu âyeti okudu. Adam: "Bana yeter, bana yeter. Kur'an'dan başka bir şey dinlemediğime gam yemem," dedi. [5] Bundan dolayı bu sûreye toplayıcı anlamına gelen "el-câmia" adı verilmiştir.

Zeyd b. Eslem (r.a.)'den rivayet edildi ki: Bir adam Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelip: "Allah'ın sana öğrettiği şeyden bana da öğret" dedi. Rasûlüllah onu, kendisine Kur'an öğretmesi için birisine gönderdi. Adam, *"izâ zülzile-*

4- Hadisi İbn Ebî Şeybe merfû olarak tahrîc etmiştir. Ayrıca Tirmizî de tahrîc etmiştir. Bkz. *Muhtasar-u Tefsiri İbn Kesîr*, 3/665.

5- Hadisi Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Taberânî Sa'saa b. Muaviye'den tahrîc ettiler. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/381.

tü'l-ardu" sûresini öğretti. "*Kim zerre ağırlığında bir hayır işlerse...*" mealindeki âyete gelince: "Bana yeter," dedi. Durum Rasûlüllah'a haber verilince: "*Onu bırak, adam fakih oldu,*" buyurdu. [6]

Allah'ın yardım ve tevfîkı ile Zelzele Sûresi'nin tefsiri tamamlandı.

6- Hadisi Abdürrezzak ve İbn Ebî Hâtem tahrîc ettiler. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/381.

ÂDİYÂT SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 11 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

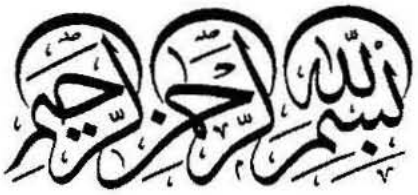

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُغِيرَاتِ
صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ
لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُ لِحُبِّ
الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾
وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

1. Andolsun soluyuşlarıyla ses çıkararak koşanlara,

2. Çakarak ateş çıkaranlara,

3. Sabahleyin saldıranlara,

4. O vakitte tozu dumana katanlara,

5. O zaman topluluğun ortasına dalanlara ki,

6. Şüphesiz insan, Rabbine karşı çok nankördür.

7. Kuşkusuz kendisi de buna şahittir.

8. Gerçekten o, mal sevgisinden dolayı katıdır.

9. O bilmiyor mu ki, kabirlerdekiler çıkartıldığı,

10. Göğüslerde ne varsa derlenip toparlandığı zaman,

11. Gerçekten o gün, Rableri onların bütün yaptıklarından haberdardır.

1. «Andolsun soluyuşlarıyla ses çıkararak koşanlara...» *" Soluyuşlarıyla ses çıkararak"* diye ifade ettiğimiz *"dabhan"*, atın koşarken çıkardığı sestir. Atın ağzından ve karnından çıkar. Bu kişneme değildir. Allah Teâlâ, bu âyette, gazilerin düşmana doğru koşan atlarına yemin etmiştir.

2. «Çakarak ateş çıkaranlara...» *"Mûriyât"* kelimesinin mastarı olan *"Îrâ"*, ateş çıkarmak demektir. Çünkü atlar tırnakları ile taşlara vurup, kıvılcım çıkarırlar. Âyetin manası şudur: Taşlı arazide yürüdüklerinde tırnakları ile ateş çıkartan atlara...

3. «Sabahleyin saldıranlara...» Saldırılarda âdet, sabaha doğru gece saldırısıdır. Düşman hücumu farketmesin diye onlara gaflette oldukları sabah vaktinde hücum yapılır. Araplar bir hücum esnasında: "Ya sabâhâhu" derler. Bu söz: "Ey kavm! Sabahleyin bize doğru gelen şerden sakının," anlamına gelir.

4. «O vakitte» yani sabahleyin saldırı vaktinde **«tozu dumana katanlara...»** *"Toz"* diye ifade ettiğimiz *"nek'an"* kelimesi, aslında yüksek ses manasındadır. Toz, yukarıya doğru yükseldiği için bu kelime ile ifade edilmiştir. Toz kaldırma işinin sabah vaktine has kılınışına sebep, geceleyin kalkan tozun görülmeyişidir.

Sa'di el-Müftî bu toz kaldırma olayını şöyle açıklar: "Onlar saldırı esnasında hücum etme ve çekilme taktiği olarak sağdan soldan, önden arkadan olmak üzere çeşitli yönlerden gelirlerdi. Dolayısıyla çok fazla toz kalkardı. İşte âyet bunu ifade ediyor."

5. «O zaman» o vakitte, düşmanlardan oluşan **«topluluğun ortasına dalanlara ki,»**

6. «Şüphesiz insan, Rabbine karşı çok nankördür.» Bu âyet, bundan önce birbirlerine atıf harfleriyle (bağlaçlarla) bağlı olan yeminlerin cevabıdır. Âyetteki *"insan"* dan maksat, insanların bazı fertleridir. Yani insanlardan ba-

zıları, Rablerinin nimetlerine karşı son derece nankördürler. Yemin harfinin başında bulunduğu ilk âyetteki *"el âdiyât"* kelimesinde ki *"el"* harfi, cins içindir. Yani bu yemin, daha sonra anılan nitelikleri haiz, Allah yolunda koşan tüm atlara şamildir. Onlar bu değerli özellikleri taşıdıkları için kendileri ile yemin edilmeye lâyıktırlar. Kendileri ile yemin edilmeye, gazilerin atlarının seçilişinde, daha fazlası olmayan tam bir üstünlüğe işaret edilmiştir. Sanki şöyle denilmiştir: "Gazilerin şöyle şöyle olan atalarına andolsun ki, onlar nankörlükte aşırı gitmişlerdir."

Gazilerin atları, Allah'ın kendi adlarına yemin edeceği kadar şerefli olunca, bizzat gazilerin şerefi ve Allah katındaki üstünlükleri ne kadardır? Var sen takdir et. Nankör anlamına gelen *"Kenûd"* kelimesinin, kölesini döven, tek başına yiyen, başkasına ikram etmeyen cimri, manalarında kullanıldığı da rivayet edilmiştir.

Denildiğine göre, Araplar arasında aynı asırda üç şahıs yaşamıştır. Bunlardan birisi cömertlik timsali Hâtem-i Tâî, ikincisi cimrilik mümessili Ebû Habâib'ti. Bu adam, insanlar uyuyana kadar ekmek pişirmek için ateş yakmazdı. Onlar uyandığında, aydınlığından kimse yararlanmasın diye ateşi söndürürdü. Üçüncüsü de tamahkârlık timsali Eş'ab b. Cübeyr'dir. Bir çocuk okurken, Eş'ab yanında oturuyordu. Çocuk "şüphesiz babam seni çağırıyor" anlamına gelen metni okudu. Eş'ab hemen kalkıp ayakkabılarını giydi. Çocuk: "Ben dersimi okuyorum," dedi. Birisinin boynunu kaşıdığını görse, kendisine vermek için gömleğini çıkaracağını zannederdi. Bir evden yükselen bir duman gördüğü zaman, sahiplerinin yemek getireceğini sanırdı. Bir yerde zifafa konacak bir gelin görse kendi evine girsin diye kapısının önünü süpürürdü. Bizzat kendisi: "Benden daha tamahkâr, sadece bir köpek gördüm. Sakız çiğnerken beni bir fersah izledi," demiştir.

Hasan Basrî, *"el-kenûd"* kelimesinin: "Rabbini kınayan, nimetleri unutan, musibetleri anan" manalarında olduğunu söylemiştir. Ebû Ubeyde ise: "Hiçbir şey bitirmeyen anlamında kullanılan; 'el-arzu'l-kenûde' terkibine bakarak, 'hayrı az' manasına geldiğini söyler."

7. «Kuşkusuz kendisi de», insanda **«buna»,** nankörlüğe **«şahittir.»** Yani bizzat kendisi de, eseri üzerinde göründüğü için aleyhine şahitlik eder. Burada söz konusu olan şahitlik dille değil, lisanı hâlledir.

8. «Gerçekten o, mal sevgisinden dolayı katıdır.» Güçlüdür, dayanık-

lıdır, isteğinde ve isteğini elde etmekte gayretlidir. Onun için kendini feda eder. O Allah'a ibadet sevgisinde ve nimetine şükürde ise zayıftır, geride kalmıştır.

Âyette *"mal"* anlamında, *"hayır"* kelimesi kullanılmıştır. "Eğer mal bırakırsa" anlamına gelen *"in terake hayran"* (Bakara: 188) âyetinden buradaki *"hayır"* dan maksadın "mal" olduğu anlaşılmaktadır. O, dünyayı tercih eder ve ister. Mal; gayri meşru ve haram olabildiği halde, âdete binaen Allah Teâlâ, "malı" hayır diye adlandırmıştır. Çünkü insanlar malı hayır sayarlardı. Nitekim cihadı da "kötülük" diye isimlendirmiş: *"Kendilerine hiçbir kötülük dokunmadan, Allah'ın lütuf ve keremiyle geri döndüler..."*(Âl-i İmrân: 174) buyurmuştur. Bu âyetteki *"sû': kötülük"* anlamına gelen kelime, savaş manasında kullanılmıştır. Oysa savaş (cihad), kötülük değildir. Ama onların âdeti üzerine, kötülük denilmiştir.

9. «O bilmiyor mu ki, kabirlerdeki» ölü**«ler çıkartıldığı,»**

10. Açık ameller şöyle dursun **«göğüslerde»,** içerisinde münafıkların gizledikleri küfür ve isyanların da bulunduğu sırlardan **«ne varsa»** -kalplerdeki irade ve istekler olmasaydı organların fiilleri hasıl olmazdı. Kalp asıl, organların amelleri tâbidir- **«derlenip toparlandığı zaman,»** yani sahifelerde toplanıp da, topluca ortaya döküldüğü zaman... Âyette ki *"hussıla"* kelimesinin mastarı olan *"tahsîl"*, gizliyi açığa çıkarmak anlamındadır. Özü kabuktan, altını madenden çıkarmak için bu kelime kullanılır. Bu kelimenin; "hayrı şerden ayırma" anlamında olduğu da söylenmiştir.

11. «Gerçekten o gün, Rableri onların bütün yaptıklarından», zatlarından, sıfatlarından ve hâllerinden **«haberdardır.»** O hâlde niçin bu kötülükleri yapıyorlar? Allah'ın kendilerini cezalandıracağını niçin düşünmüyorlar?

Âyette, *"Rab"* kelimesi, bir zamire izafe edilmiştir. Zamir, diriltilenler yerinde kullanılmıştır. İkinci diriltmeden sonra onlar, akıllılara has zamirle anılmışlardır. Onlar kabirde iken, haşir vaktinin aksine aklı ve ilmi olmayan cansız yaratıklar gibi idiler.

Allah o gün onların içlerini ve dışlarını sevap ve cezayı gerek kılacak şekilde bilir. Allah'ın mutlak ilmi, zaten olan ve olacak olan her şeyi kuşatıcıdır.

Âdiyât Sûresi'nin tefsiri Allah'ın inayeti ile sona erdi.

KÂRİA SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 11 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

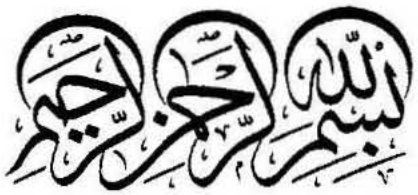

الْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾
يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ
الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ﴿٥﴾ فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾
فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾
فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

1. Kâria,

2. Nedir o Kâria?

3. Kâria'nın ne olduğunu sana bildiren nedir?

4. O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olacak.

5. Dağlar atılmış renkli yün gibi olacak.

6-7. Kimin tartıları ağır basarsa o, hoşnut olacağı bir hayat içerisindedir.

8-9. Kimin de tartıları hafif gelirse onun anası Hâviye' dir.

10. Onun ne olduğunu sana ne bildirdi?

11. O, çok kızgın bir ateştir.

1. «Kâria.» Bu kelimenin mastarı olan "*el-kar'u*", sözlükte kuvvetli ses çıkartacak şekilde şiddetle vurmak anlamındadır. Sonra kâinat olaylarından çok büyük olanlara "*kâria*" denilmiştir. Burada maksat, kıyamettir. Kıyametin başlangıcı birinci sûra üfürüş, sonu da yaratıklar arasındaki dava ve hükmün ayrılmasıdır. Kıyamete, kalpleri ve kulakları çeşitli korkularla çaldığı, yüce ve süflî cisimler bir hâlden başka bir hâle geldiği için kâria adı verilmiştir. O gün, gökyüzü yarılarak ve parçalanarak, güneş ve yıldızlar dürülerek, solarak ve yayılarak, yer ve dağlar da ufalarak, kökten sökülerek hal değiştireceklerdir.

2. «Nedir o Kâria?» Yani büyüklükte ve korkunç olmakta onun ne derece hayret verici oluşu ne? Bu âyette "*Kâria*" kelimesinin yerine zamir koymak mümkünken, o günün korkunçluğuna işaret etmesi için kelime te'kid için aynen tekrar edilmiştir.

3. «Kâria'nın ne olduğunu sana bildiren nedir?» Yani Kâria'nın durumunun ne olduğunu sana ne bildirdi? Şüphesiz o, o kadar müthiş bir şey ki kimsenin bilgisi ona erişemez. Allah Teâlâ sonra, "*Kâria*" nın ne olduğunu şu âyeti ile açıkladı:

4. «O gün insanlar yayılmış pervaneler gibi olacak.» Yani o gün insanların kandilin etrafında dolaşıp ona düşen ve yanan pervaneler gibi olacakları gündür. Bunun anlamı şudur: İnsanlar o gün çoklukta, yaygınlıkta, zaafta ve zillette pervanelerin ateşe uçuştuğu gibi olacaklardır. Cerîr bir şiirinde şöyle demiştir:

Bilmez misin Ferazdak ve kavmi,
Tehlikelerden habersiz ateşe dalan pervaneler gibi.

Allah Teâlâ bu âyette, diriltilme vaktinde insanları yayılmış pervaneye benzetti. Başka bir âyette de dağılan çekirgeye benzetmişti. Çekirgeye benzetmesinin yönü çokluk ve hareketliliktir. Yayılmış pervaneye benzetme sebebi de hareket yönlerinin farklılığıdır. Çünkü insanlar diriltildiklerinde korkarlar. Her biri, birbirinden farklı yönlere giderler. Tıpkı uçtuklarında tek tarafa gitmeyen, çeşitli yönlere yönelen pervaneler gibidirler.

5. «Dağlar atılmış renkli yün gibi olacak.» *"Atılmış"* diye ifade ettiğimiz *"el-menfûş"* kelimesinin masdarı olan *"en nefşü"*, kıl ve yünü parmaklarla ditmek, parçalara ayırmak ve dağıtmaktır. Dağlar, o heybetli hallerinden sonraki hafifliklerinde yüne, renkliliklerinde boyanmış olan şeye, geçip gitmelerinde de atılmış yüne benzetildiler. Dağların atılmış renkli yün gibi olacaklarının ifade edilişi, şu âyet-i kerimede olduğu gibidir: *"Allah'ın gökten su indirdiğini görmedin mi? Biz onunla muhtelif renklerde meyveler çıkardık. Dağlarda beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar yaptık."* (Fâtır: 27)

Âyetin anlamı şudur: "Dağlar, parçalarının dağılışında ve boşlukta uçuşunda atılmış çeşitli renklere boyanmış yün gibidirler." Her iki şey de ikinci sûrdan sonra insanlar haşrolunduğunda, kıyametin eserlerindendir. Allah Teâlâ yeryüzünü başka bir şekle çevirir. Mahşer ehlinin görmesi için dağları yerlerinden kaldırır. Onlar her ne kadar birinci sûr anında kökten sökülseler de yürütülmeleri ve yeryüzünün düzeltilmesi ikinci sûrdan sonra olur.

6-7. «Kimin tartıları ağır basarsa...» Ağırlıktan maksat, üstün olmalarıdır. Çünkü hak ağırdır, bâtıl hafiftir. Tartı kelimesinin çoğul oluşu, tazim içindir. Ya da her ferdin ayrı bir terazisi olduğu için veya tartılan şeylerin çeşitliliği ve ağırlığından dolayı böyle denilmiştir.

İbn Abbas bu teraziyi şöyle anlatır: "O, iki kefesi ve dili olan bir terazidir. Amellerden başka hiçbir şey tartılmaz. Allah Teâlâ kulların aralarındaki ahidlerle ilgili şeyleri belirtmek için tartar."

Bilginlerin dediklerine göre, mazeretin önünü kesmek ve adaleti göstermek için amel sahifeleri oraya konur. Ya da insanın yaptığı ameller, iyilikte ve kötülükte kendilerine münasip düşen cevherî sûretler halinde ortaya çıkartılır. Yani sâlih ameller iyi sûretler, kötü ameller de kötü sûretler haline getirilip teraziye konulur.

Bu durumda iyilik haneleri üstün olan **«o»** kimseler, **«hoşnut olacağı bir hayat içerisindedir.»** Yani sahibi o hayattan razıdır.

8-9. «Kimin de tartıları» hesaba katılacak iyi ameli bulunmadığı için veya kötülükleri iyi amellerinden fazla olduğu için **«hafif gelirse...»**

İbn Mes'ud der ki: "İnsanlar kıyamet gününde hesaba çekilirler. Kimin iyi amelleri kötü amellerinden bir tane fazla olursa cennete girer. Kimin de

kötü amelleri iyi amellerinden bir tane fazla olursa o da cehenneme girer."

«Onun anası» yani sığınacağı yer **«Hâviye'dir.»** *"Hâviye,"* cehennemin isimlerinden birisidir. Çok derin ve dibi uzak olduğu için bu ad verilmiştir. Rivayet edildiğine göre cehennemliklerden herbiri oraya yetmiş yılda düşer.

Çocuğun annesine sığındığı gibi cehennemlikler de cehenneme sığındıkları için, sığınma yerine, anne denilmiştir. Bu ifadede onlarla alay vardır. Yahut da annenin rahmi, çocuğu kuşattığı gibi cehennem de ehlini kuşattığı için sığınma yerine, anne denilmiştir.

Katâde'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Cehennemliğin başının dimağı, cehennemdedir. Çünkü o, oraya başaşağı atılmıştır."

Biliniz ki, Hakk'ın terazisi, halkın terazisine benzemez. Çünkü onda tartılanların yükselişi, ağır basmasıdır. İnişi ve düşüşü ise, hafif gelmesidir. Çünkü Allah'ın terazisi adalettir. Allah katında, tartılanlardan mûteber, tercih edilenin ve ağır olanların kadri kıymeti vardır. Onlar, kalıcı olan sâlih amellerdir. Onun katında değeri olmayan hafifler ise, hissî lezzetlerden ve şehvetlerden kaynaklanan geçici ve fasid amellerdir.

10. «Onun ne olduğunu sana ne bildirdi?» Âyetteki "*mâhiyeh*" kelimesinin sonundaki "*hâ*", vakf ve sekt hâsıdır. Okuyan kişi âyeti, sonrakine bağlarsa "*hâ*" yı düşürür. Düşürmeden okuması da caiz görülmüştür. Ebu'l-Leys'in bildirdiğine göre kıraat imamları Hamza ve Kisâî, vasl halinde "*hâ*" sız, durulduğunda da "*hâ*" ile okumuşlardır. Geri kalan imamlar ise hem vasl hem de vakf halinde "*hâ*" yı okurlar. Bu mesele *el-Hâkka* sûresinde geniş olarak anlatıldı.

Âyet işaret ediyor ki, "*hâviye*", bilgi sınırlarının dışındadır. Onu kimse bilemez. Allah Teâlâ peşinden onu şu sözü ile bildirdi:

11. «O, çok kızgın bir ateştir.» Hararetin son noktasındadır. Güneşin harareti şiddetlendiği zaman "hamiyet iş-şemsu" denilir.

Allah'ın yardımı ile Kâria Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

TEKÂSÜR SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 8 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

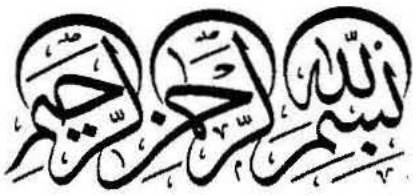

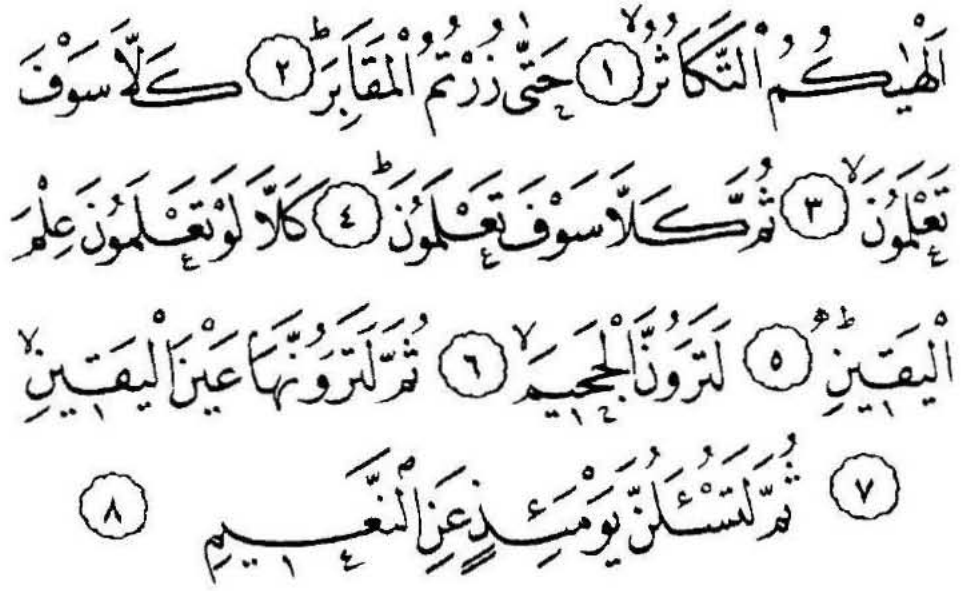

1-2. Çoklukla övünmek, sizi kabirlere varıncaya kadar oyaladı.

3. Hayır! Yakında bileceksiniz.

4. Yine hayır! Yakında bileceksiniz.

5. Hayır! Eğer kesin bir bilgi ile bilseydiniz.

6. O alevlenmiş ateşi mutlaka göreceksiniz.

7. Sonra onu yakîn gözüyle göreceksiniz.

8. Sonra, yemin olsun ki, o gün size elbette nimetlerden sorulacaktır.

1-2. «Çoklukla övünmek, sizi kabirlere varıncaya kadar oyaladı.» *"Oyaladı"* diye ifade ettiğimiz *"elhâ"* kelimesinin kökü olan "el-lehvü", kişiyi önem verdiği ve ilgilendiği şeyden meşgul eden şey anlamındadır. *"Tekâsür"* de çoklukta yarışmak, çoklukla övünmek, demektir. Mana şöyledir: Çoklukla üstünlük taslamak ve övünmek, sizi Allah'ı zikretmekten ve kalbe bağlı olan ilim, tefekkür ve ibret almaktan ve organlara bağlı olan çeşitli taat ve vazifelerden alıkoydu. Buradaki *"çoklukla övünmek"*ten maksat, mal, mevki, avane ve akrabalar gibi fani dünyaya ait çokluktur. İlim, ahlâk, sıhhat ve kuvvet gibi âhirete ait şeylerele övünmek ise, övgüye lâyıktır. Hz. Abbas'ın hacılara su dağıtma işinin elinde olması ile, Şeybe'nin Kâbe'nin anahtarını elinde bulundurmasıyla övünmeleri bu ikinci guruptandır.

Çoklukla övünme iki şeyle; mal ve sayı ile övünmedir. Burada muradedilen sayı ile övünmektir. Çünkü rivayet edildiğine göre Abdü Menâf ve Sehm oğulları üstünlükleri ve kabilelerinin eşrafı ile övündüler. Onlardan her biri: "Biz sizden daha çok efendiyiz ve sayımız sizden daha fazla dediler." Saydılar, sonunda Abdü Menâf oğulları diğerlerinden daha çok geldi. Bunun üzerine Sehm oğulları: "Şüphesiz harpler, bizi cahiliyye döneminde tüketti. Bizimle, diriler ve ölülerle sayışınız dediler. Bunun üzerine bu âyet indi. Âyetin manası şöyledir: "Siz dirilerin çokluğu ile övündünüz, yetmedi nihayet kabirleri de ziyaret ettiniz, saydınız."

"Kabirlere varıncaya kadar" diye ifade ettiğimiz âyetin anlamı şudur: "Öyle ki, siz ölülerin sayılarını da kattınız. Çokluk taslamak ve övünmekte ölülere sığındınız." Onların ölüleri saymaya geçişleri, *"kabirleri ziyaret"* sözüyle ifade edildi. Yani bu, onlarla alay için kinayeli olarak kullanıldı.

Tîbî şöyle demiştir: "Bu, alay için kullanılmıştır. Çünkü kabirleri ziyaret ölümü hatırlamak, dünya sevgisini atmak, övünme ve böbürlenmeyi terk için meşru kılınmıştır. Onlar ise, aksini yaptılar. Kabir ziyaretini, kasveti artırmaya, dünya sevgisine dalmaya ve çoklukla övünmeye sebep olsun diye yaptılar." Âyette, bu tür davranışta bulunanlar azarlanmakta ve bundan men edilmektedirler.

Âyetin şu anlamda olabileceği de söylenmiştir: "Malların ve çocukların çokluğu ile övünmek, sizi ölünceye ve kabirlere gömülünceye kadar meşgul etti. Siz dünyayı elde etmek için ömürlerinizi heba ettiniz. [1] Âhiretiniz için

1- Bu görüş daha açık ve daha meşhurdur. Maksat: "Size ölüm gelip de sizler kabir ehlinden oluncaya kadar..." anlamıdır. Hafız İbn Kesîr ve daha başkalarının tercih ettiği mana budur.

çalışmaktan ve size önemli olan şeylerden yüz çevirdiniz."

Bu izaha göre, kabir ziyareti ölümden, çoklukla övünmek de mal ve evlât çokluğu ile övünmekten ibarettir. Nitekim rivayet edilmiştir ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) bu âyeti okur sonra da şöyle derdi: *"İnsanoğlu, malım, malım der. Senin yiyip tükettiğinden, giyip eskittiğinden veya tasadduk edip tamam kıldığından başka malın mı var ki?"* (2)

Bu âyeti Ömer b. Abdülaziz okudu ve: "Ben kabirler için ziyaretten başka bir şey düşünmem. Ziyaret eden kişi, evine dönerken ya cennete veya cehenneme döner." Bu söz, dünyadan sakındırmakta, âhirete ve ölüme hazırlanmaya rağbet ettirmektedir.

3. «Hayır!» Bu, onları içlerinde bulundukları çoklukla övünme haleti ruhiyesinden mendir. Yani şöyle denilmektedir: Mesele onların zannettikleri gibi, insanın üstünlüğü ve mutluluğu, avanesinin ve malının çokluğu ile değildir. Böyle bir düşünceden kaçınız. Hataya düşmeye karşı uyanık olunuz. Akıllı kişinin himmeti dünyaya münhasır olamaz. Çünkü bunun sonu vebal ve hüsrandır.

«Yakında» mahşerin dehşetini önünüzde gördüğünüz zaman, hatanızı **«bileceksiniz.»** Bu ifade, korkmaları ve gafletlerinden uyanmaları için onları korkutma ve uyarıdır.

Hasan Basrî rahimehullah şöyle demiştir: "Etrafında gördüklerinin çokluğu seni aldatmasın. Çünkü sen tek başına ölecek, tek başına dirilecek ve tek başına hesaba çekileceksin."

4. «Yine hayır! Yakında bileceksiniz.» Uyarma ve men etmenin tekrarı için te'kittir. *"Yine"* diye ifade ettiğimiz *"sümme"*, ikinci uyarının birincisinden daha beliğ olduğuna işaret etmektedir. Çünkü bunda, öncekinde olmayan te'kid vardır. Meselâ nasihat ettiğin kişiye: "Sana diyorum, sana diyorum, yapma" dediğin zaman, ikinci "sana diyorum" sözü birincisinden daha etkili olur. Ya da aynı anlamdaki iki âyetten birincisinin, ölmek üzere olan kişiye, ölüm anında cennetlik veya cehennemlik olduğu haber verildiği zaman; ikincisinin de, münadinin "falan artık kendisinden sonra saadet olmayan bedbahtlıkla bedbaht oldu" diye nida ettiği ve: *"Ey mücrimler! Bu gün bir tarafa ay-*

2- Hadisi Tirmizî Abdullah b. eş- Şıhhîr'den tahric etti. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Nesâî tahric ettiler. Bkz. *İbn Kesîr*: 3/671.

rılın." (Yâsîn: 59) denildiği zaman söylenecek sözler olması da caizdir. Bu izaha göre, konumlar değişik olduğu için âyetlerde bir tekrar söz konusu değildir.

Hz. Ali'den: "Bu sûre ininceye kadar biz kabir azabından şüphe ediyorduk," dediği rivayet edilmiştir. Bir hadisin manası da şu şekildedir: "*Kâfire kabrinde doksan dokuz tane ejdarha musallat edilir. Bunlar kâfiri ısırırlar, sokarlar. Bu hal kıyamete kadar devam eder. Eğer o ejderhalardan birisi yeryüzünde bir üflese, hiç bir yeşillik bitmez.*" (3)

5. «Hayır!» Bu kelime te'kit için tekrarlanmıştır. **«Eğer kesin bir bilgi ile bilseydiniz.»** Şart edatının cevabı, korkutmak için hazfedilmiştir. Çünkü cevap anılmayınca sözden bir çok manaların çıkartılması mümkündür. Mana şudur: "Eğer siz önünüzdeki kesin şeyi bilseydiniz nitelendirilemeyecek ve gerçeğine varılamayacak şeyler yapardınız. Ama siz cahillersiniz."

6. «O alevlenmiş ateşi mutlaka göreceksiniz.» Bu cümle, gizli bir yeminin cevabıdır. Onunla tehdit kuvvetlendirilmiştir. Çünkü onun tehdit ettiği şey, içerisinde hiç şüphe bulunmayan bir şeydir. Dolayısıyla bu âyetin, bundan önceki âyetteki şart edatının cevabı olması caiz değildir. Çünkü cehennemin görülmesi, vukuu kesin bir olaydır, bir şeye bağlı değildir. Eğer bu âyeti, önceki âyetteki şart edatının cevabı sayarsak, mananın: "Siz onu, cahil olduğunuz için göremezsiniz" olması gerekir ki, bu asla caiz değildir.

7. «Sonra onu yakîn gözüyle» yani kesin bilgi ve yakînin kendisi ile **«göreceksiniz.»** Çünkü hissedilen şeyleri görerek bilmek, kesin bilgi mertebelerinin en üstünüdür. Bu âyet de, hükmü kuvvetlendirmek maksadıyla, önceki âyetin tekrarıdır. Yahut da birincisinde "onu uzak bir yerde gördükleri zaman", bu âyette de "içine girdikleri zaman" manaları kastedilmiştir.

8. «Sonra, yemin olsun ki, o gün size elbette nimetlerden» şükür mü ettiniz, yoksa nankörlük mü ettiniz diye **«sorulacaktır.»** Mana şudur: Sonra siz, cehennem görüldüğü gün, sizi dinden alıkoyan nimetten sorulacaksınız. *"Sorulacak"* sözündeki hitap, tüm himmetini lezzetleri elde etmeye sarfeden, sadece iyi şeyleri yemek, güzel giyisiler giymek için yaşayan, zamanını oyun ve eğlencede harcayan, ilmi ve ameli umursamayan, meşakkatlere katlanmayanlara mahsustur. Âyetin, kâfirlere mahsus olduğu da söylenmiştir.

3- Hadisi Almed b. Hanbel, *Müsned*'de, Ebû Ya'la ve İbn Hıbban tahric etmişlerdir. Bkz. Münzirî. *et-Terğib ve't-Terhîb*, 4/362.

Bazı bilginlerin söylediklerine göre, nimetten murat, sıhhat ve boş vakit tir. Bir hadisi şerifte: *"İki nimet var ki insanların çoğu onlarda aldanmıştır. Bunlar, sıhhat ve boş zamandır,"* buyurulmuştur. [4] Bu hadis, anılan iki nimetin büyüklüğüne ve değerlerinin yüceliğine delâlet etmektedir: Çünkü dünyanın ve âhiretin maslahatları bunlarla elde edilir. Diğer nimetler, bunların tâbilerinden sayılır.

Eski âlimlerden birisi şöyle demiştir: "Besmele çekip yiyen, bitirdiğinde de hamdeden kişi o nimetten sorguya çekilmez."

Bir adam Hasan Basrî'ye: "Bizim bir komşumuz var, şükrünü eda edemem diye nişasta helvası yemiyor," dedi. Hasan şu karşılığı verdi: "Komşunuz ne kadar cahilmiş, Allah'ın onun üzerindeki soğuk su nimeti, tüm tatlılarla olan nimetinden daha fazladır." Bundan dolayı bir hadiste belirtildiğine göre, kulun nimetlerden ilk sorulacağı soru şudur: *"Senin bedenine sıhhat vermedik mi? Seni soğuk su ile kandırmadık mı?"*

Aynü'l-Meânî adındaki eserde kişinin şu beş nimetten sorulacağı bildirilmiştir: "Karınlarının doyması, içeceğin soğukluğu, uykunun lezzeti, evlerin gölgesi, yaratılıştaki ahenk ve güzellik."

Ben fakir derim ki: Nimet ya cismânî, ya da rûhânîdir. Cismânî olanın şükrü şeriatın hükümlerini muhafaza, rûhânî olanın şükrü ise, İslâm âdâbına riâyettir. Şüphesiz muhafaza ve riâyet arttığı gibi, nimette artar. Nitekim Allah Teâlâ: *"...Eğer şükrederseniz elbette size (nimetlerimi) artıracağım..."* (İbrahim: 7) buyurmuştur. Her organ ve her kuvvetten bir çeşit şükür istenilir. Bundan dolayı Yüce Allah: *"...Kulak, göz ve kalp, bunların hepsi yaptığından sorumludur,"* (İsra: 36) buyurmuştur.

Şüphesiz tüm sıfatları ve isimleri bilen, nimetleri de bilir. Allah bizi ve sizi nimetlere şükretmeye muvaffak etsin. Şüphesiz O, iyidir, merhametlidir.

Allah'ın yardım ve tevfikıyle Tekâsür Sûresi'nin tefsiri tamamlandı.

4- Hadisi Buhârî, Tirmizî ve İbn Mâce tahric etmişlerdir. Bkz. *el-Fethu'l-kebir*, 3/264.

ASR SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 3 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

1. Asra yemin ederim ki,

2. Şüphesiz insan ziyandadır.

3. Ancak iman edenler, sâlih amel işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesna.

1. «Asra yemin ederim ki,» Allah Teâlâ, ikindi namazına yemin etti. Bu, o namazın, gündüzün çiftli namazı olan öğle ile tekli namazı olan akşam arasındaki orta namazı olduğu için açık üstünlüğünden dolayıdır. Bir hadis-i şerifte: "*Kim ikindi namazını kaçırırsa sanki ailesini ve malını kaybetmiş gibidir.*" [1] buyurulmuştur. Öyleyse nasıl malını ve ailesini kaybetmekten sakınırsa, onu kaçırmaktan da sakınsın.

1- Hadisi Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'de 5/229 ve Nesâî, *Sünen*'de tahrîc etmişlerdir. **Bkz.** *Câmiu'l-Usûl*, 5/205.

Bu tehdidin sırrı, ikindi namazını edadaki sorumluluğun zorluğudur. Çünkü insanlar, günün sonunda özellikle Hicaz'da o esnada hava serin olduğu için ticaretlerine ve kazançlarına dalarlar, maîşetleri ile meşgul olurlar. Bu vakitte namazı ihmal ederek elde edilen kazanç, zarar hükmündedir, rüsvaylık sebebidir.

Deniliyor ki, Allah Teâlâ fecre yemin ettiği gibi, ikindi vaktine de yemin etmiştir. İnsanlığın atası Hz. Âdem'i o anda yaratmıştır. Bu yüzden ikindinin diğer vakitlere karşı bir üstünlüğü vardır.

Ya da *"asr"*dan maksat, nübüvvet asrıdır. Buna göre Allah Teâlâ Peygamberlik asrına yemin etmiştir. O asır, Rasûlüllah'ın gönderildiği vakittir. Bu asrın diğer asırlara karşı üstünlüğü açıktır. Çünkü peygamberlerin en hayırlısının, en hayırlı ümmetin ve ilâhî kitapların en hayırlısının asrıdır. Kemâlâtların tamamı en geniş biçimde o dönemde görülmüştür.

Bir diğer görüşe göre, Allah Teâlâ mutlak olarak zamana yemin etmiştir. Çünkü zaman hayret verici işleri içerir. Bir de insanlar, zararları ve musîbetleri zamana bağlarlar, mutsuzluğu ve zararı ona yüklerler. İşte bu anlayışı da gidermek için Rabbimiz zamana yemin etmiştir. Çünkü bir şey adına yemin etmek, onu tazimdir. Oysa kendisine hüsranın bağlandığı bir şey âdeten tazim edilmez. Rasûlüllah şöyle buyurmuştur: *"Zamana (dehre) söğmeyiniz. Şüphesiz Allah zamandır."* [2] Yani zamanı yaratandır. Allah zamana yemin etmiştir. Çünkü o, gece, gündüz, güneş, ay, yıldızlar ve daha başka ilâhî âyetlerin görüntü mahallidir. *"Asr (zaman)"* kelimesi, Allah'ın aşağıda işaret edeceğimiz âyetlerle yemin ettiği tüm alâmetleri içinde topladığı için yeminlerini, *"asr"* a yeminle sona erdirmiştir: *"Fecre ve on geceye yemin ederim ki."* (Fecr: 1-2); *"Güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığına, güneşi takip ettiği zaman aya yemin ederim ki..."* (Şems: 1-2); *"Bürüyüp örttüğü zaman geceye, açıldığı zaman gündüze yemin ederim ki..."* (Leyl: 1-2); *"Kuşluk vaktine ve kararıp durgunlaştığı zaman geceye yemin ederim ki..."* (Duhâ: 1-2)

2. «Şüphesiz insan...» Buradaki *"insan"*kelimesi, tüm insan cinsine şamildir. Sonraki âyetteki istisna buna delâlet etmektedir. Çünkü istisna bunun umûm ifade ettiğinin delilidir. **« Ziyandadır.»** Bu anlamı veren *"husr"* kelimesi, eksilmek ve sermayenin tükenmesi anlamındadır. Kelimenin belirsiz oluşu, konunun boyutuna dikkat çekmek içindir. "İnsanlar ticarethanelerinde

2- Hadisi Müslim, *Sahih*'inde Ebû Hüreyre'den merfû olarak rivayet etmiştir. Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 3/323.

ve ömürlerini lezzet aldıkları yerlerde sarfetmelerinde, aslını Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği ölçüde çok büyük bir zarar içerisindedirler," anlamındadır.

3. «**Ancak**» Allah'a yakînî bir imanla «**iman edenler**», gerçekte Allah'tan başka bir müessirin olmadığını bilenler, «**sâlih amel işleyenler,**» kalıcı hayırları ve faziletleri işleyenler, fâni olan değersiz dünyayı verip de değerli olan ebedî âlemi alanlar, gelip geçen fâni şeyleri, zevkleri kalıcı olan sâlih amellerle değiştirenler hariç... Doğrusu bunlar, ne kârlı alış verişlerdir.

«**Birbirlerine hakkı tavsiye edenler**» yani yek diğerlerine izlerinin güzellikleri iki cihanda silinmeyen, inkârına imkân olmayan sabit şeyi tavsiye edenler. Bu hak, tamamı hayır olan Allah'a inanmak, her akid ve amelde kitaplarına ve peygamberlerine uymaktır.

«**Ve sabrı tavsiye edenler müstesna.**» Sabır, beşerî yaratılış gereği nefsin kendilerine karşı arzu duyduğu günahlara karşı olur, edası nefse ağır gelen taatlere karşı olur ve Allah'ın kullarını sınamak için gönderdiği belâlara karşı olur. Çünkü sabırdan murat, mücerred anlamda nefsi, yapmakta veya yapmamakta istek duyduğu şeylerden menetmek değildir. Aksine o, Allah'tan gelen şeyleri açıkta ve gizlide güzellikle ve rıza ile karşılamaktır. Herhalde Allah Teâlâ, maksadı belirtmekle yetinerek kazanç sebebini anmış, zarar sebebini anmamıştır. Çünkü maksat, ebedî hayatta kurtuluş ve daimi saadet olan şeyi belirtmek, onun dışındakilerin hüsrana ve zarara götürdüğünü hissettirmektir.

İmam Şafiî (r.a.)'den bu sûre ile ilgili olarak: "O öyle bir sûre ki eğer insanlara başka bir sûre inmeseydi o yeterdi," dediği rivayet edilmiştir.

"Asr sûresi, insanın saadetini beyan etme bakımından Kur'an ilimlerinin tamamına şamildir," diyenler bu anlamda söylemişlerdir.

Asr Sûresi'nin tefsiri Allah'ın yardım ve tevfîki ile sona erdi.

HÜMEZE SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 9 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾
يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾
وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ الَّتِي تَطَّلِعُ
عَلَى الْأَفْـِٔدَةِ ﴿٧﴾ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

1-2. Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı ayıplamayı âdet edinen, malı yığıp onu tekrar tekrar sayan herkesin vay haline!

3. O, malının kendisini ebedî kıldığını sanır.

4. Hayır! Andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır.

5. Hutame'nin ne olduğunu biliyor musun?

6. Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir.

7. Öyle ki kalplerin içine işler.

8-9. Cehennemlikler dikilmiş direklere bağlı oldukları halde o ateşin kapıları, üzerlerine kapatılacaktır.

1-2. «Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı ayıplamayı âdet edinen...» Âyetteki *"hümeze"* ve *"lümeze"* kelimeleri, insanların onurlarını kırmakta, onları ayıplamakta yaygın olarak kullanılan kelimelerdir.

Kâmus'ta: *"el-hâmiz ve el-hümeze*; jurnalcı, kötüleyen, *lümeze*; insanları ayıplayan veya *lümeze*; seni yüzüne karşı kınayan, *hümeze* de; gıyabında ayıplayandır" denilmektedir.

Bu kelimelerin kullanılmış oldukları "füaletün" kalıbı bir şeyin âdet edinildiğine delâlet için kullanılır. Meselâ bir kimse çok gülmeyi âdet edindiği zaman "duhaketün", çok lânetlemeyi âdet edindiğinde de "lüanetün" denilir.

Edebu'l-Kâtip isimli eserde, bu sûrenin Ahnes veya Velid b. Mugîre hakkında indiği söylenmektedir. Çünkü onların her ikisi de Rasûlüllah'ın ardından onu çekiştirirlerdi. Ama doğrusu şu ki, hüküm umumîdir. Âyetteki *"herkes"* ifadesi de buna işaret etmektedir. Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Mü'min, akıllı ve uyanıktır. Münâfık ise, insanları yüzlerine karşı kınayıcı, arkadan ayıplayıcı ve sert olup geceleyin odun toplayan gibi malını, nereden kazanıp nereye harcadığını bilmez."* [1]

Bu iki huy, cehalet, öfke ve kibirden meydana gelmiş iki kötü huydur. Çünkü onlarda eziyet vardır, insanlara karşı üstünlük arzusu vardır. Bu huyları üzerinde bulunduran kişi, insanlara üstün gelmeyi ister, kendisinde üstün olabilecek bir fazilet bulamaz ve onlara karşı üstünlüğünü göstermek için onlara birtakım ayıplar ve düşüklükler nispet eder. Yaptığı şeyin düşüklüğün ta kendisi olduğunu, birisinde düşüklüğün olmayışının fazilet sayılmadığını bilmez. O, nefsi ve şeytanı tarafından kandırılmıştır. Nutkî (konuşma) ve gadabî (öfke) kuvvet rezillikleriyle nitelenmiştir.

«Malı yığıp onu tekrar tekrar sayan herkesin vay haline!» O, mal çokluğunun kişinin izzet ve şerefine sebep olduğunu sanır. Bu yüzden başkalarını küçümser. Topladığı maldan Allah'ın hakkını vermeden onu tekrar tekrar sayar. Bunun kendisine birtakım belâlar getireceğini ve onları defetmeyeceğini bilmez.

3. «O, malının kendisini ebedî kıldığını», ölmeyeceğini, malının kendisini hayatta bırakacağını ve ebedîlik makamına ulaştıracağını **«sanır.»** Âyette "ebedî kılacağını" denilmedi, *"ebedî kıldığını"* denildi. Çünkü maksat

---

1- Hadisi el-Kudâî *Müsnedü'ş- Şihâb*'da tahrîc etti. Bkz. Süyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, 3/251.

şudur: Bu adam zanneder ki, malı kendisini ebedî kılmaya kefil olmuş, ona ölüme karşı eman vermiştir. Sanki bunun kesinleşmiş bir hüküm olduğunu sanmıştır.

Hasan Basrî şöyle demiştir: "Ölüm kadar hiç şüphesi olmayan, ama sanki kesin değilmiş gibi şüpheye yakın, kat'î bir şey görmedim."

4. «Hayır!» Bu ifade, yukarıdaki özellikleri taşıyanı, bu bâtıl hesaptan mendir. **«Andolsun ki o, Hutame'ye»** yani âdeti, içine atılan her şeyi kırmak ve parçalamak olan ateşe **«atılacaktır.»** Çünkü onun huyu da insanların namuslarıyla oynamak ve mal toplamaktı. Bu sözden anlaşılıyor ki, onların hutame'ye atılmaları kendi amellerine uygun bir cezadır. Çünkü onların âdeti, yüze karşı ve arkadan kınamak, ırz ve namuslara sataşmak olunca parçalayıcı cehenneme atılmak da âdet oldu. Hümeze ve lümeze kelimelerinin kalıbı, aynen "*hutame*" de de kullanıldı. Aynı şekilde onlar kendilerini keramet ve çok mal sahibi zannettiler. Onun için cezaları, hakaret sayılan atılma fiili ile ifade edilmiştir. Yani Allah Teâlâ onları, kendileri ile hakaret için ve sayılarını az bularak, birisinin avcuna alıp da denize fırlattığı küçük çakıl taşlarına benzetmiştir.

5. «Hutame'nin ne olduğunu biliyor musun?» Bu ifade ile onun, kul aklının alabileceği şeylerden olmadığı belirtilerek korkutulmaktadır.

6. O, **«Allah'ın»** emri ile **«tutuşturulmuş ateşidir.»** Ateşin Allah'a izafe edilmesi, onun büyüklüğüne ve başka ateşler gibi olmadığına işaret içindir. Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: "*Onu kızarana kadar bin sene tutuşturdu. Sonra beyazlaşıncaya kadar bin sene daha tutuşturdu. Nihayet bin sene daha tutuşturdu ve siyahlaştı. O, simsiyahtır.*" [2]

Hz. Ali şöyle der: "Altında cehennem ateşi yakılırken yeryüzünde Allah'a isyan eden kişiye hayret!"

7. «Öyle ki» o ateş **« kalplerin içine»,** ortasına **«işler.»** Onları kaplar. Âyetteki "*ef'ide*" kelimesi, kalbin ortası anlamındadır. Ruha bitişiktir. Yani bu ateş kemikleri ufalar, etleri yer, şehvetine düşkün olanların içlerine girer, göğüslerine ulaşır ve kalplerini kaplar. Ama onları tümüyle yakmaz. Çünkü yaksa sahipleri ölürler. Sonra Allah Teâlâ onların etlerini ve kemiklerini tekrar iade eder.

2- Hadisi Tirmizî, *Sıfat-u Cehhennem* babında tahrîc etti, No: 2594 Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 10/51.

Kalpler, çirkin niyetlerin yeri ve kötü amellerin kaynağı olduğu için âyette özellikle anılmıştır. Ateşin, vücudun gizli mahalli ve emanetlerinin yeri olan kalplere ulaşabilmesi, bedenin geri kalan yerlerine daha kolay ulaşabileceğinin en açık kanıtıdır.

8-9. «**Cehennemlikler**» hırsızların bağlandığı prangalar gibi «**dikilmiş direklere bağlı oldukları halde o ateşin kapıları**», onların umutsuzluklarını güçlendirmek ve ebediyyen hapiste kalacakları konusunda kesin inanca vardırmak için «**üzerlerine kapatılacaktır.**» Onların bağlandıkları bu ağaçlar, mahpusların kaçmamaları için ayaklarını soktukları delikler bulunan ağaçlardır. Cehennemliklerin üzerlerine kapılar kapatılır, kapılar üzerine uzun direkler uzatılır. Oraya ne bir rahatlık girebilir, ne de bir keder çıkabilir.

Allah bizi ve tüm Müslümanları cehennem azabından muhafaza buyursun.

Allah'ın yardımı ile Hümeze Sûresi'nin tefsiri tamamlandı.

FÎL SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 5 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

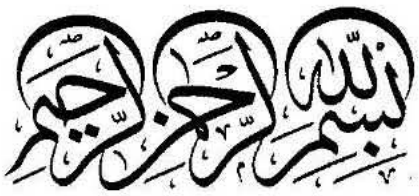

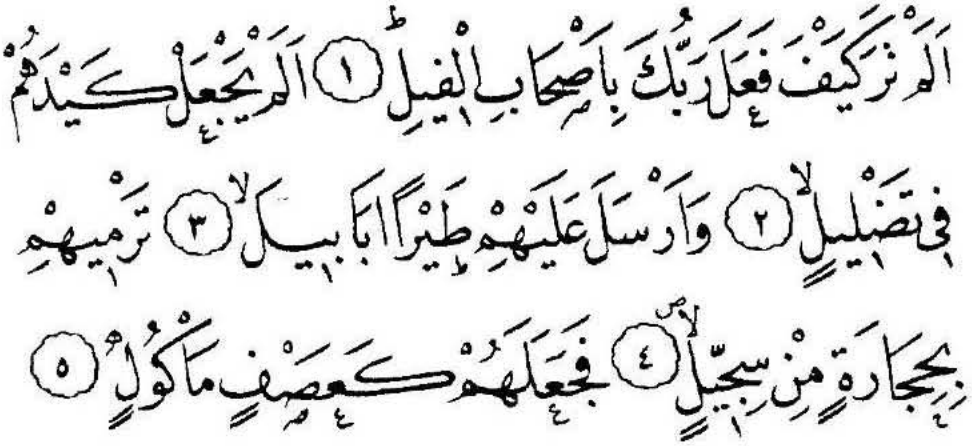

1. Rabbinin fîl ashabına ne yaptığını görmedin mi?

2. Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?

3. Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi.

4. Onlara sert çamurdan taşlar atarlardı.

5. Sonunda (Allah), onları yenmiş ekin yaprağı gibi yaptı.

1. «Rabbinin fîl ashabına ne yaptığını görmedin mi?» Hitap, Hz. Peygamber (s.a.v.)'edir. Görmek, bilmek anlamındadır. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) fil hadisesi olduğu yıl dünyaya gelmiş, o olayı görmemiştir. *"Fil ashabı"*ndan murat, Ebrehe ve halkıdır. Mana şudur: "Ey Rasûlüm! Sen Allah Teâlâ'nın fil ashabına neler yaptığını, onların başına nelerin geldiğini görmüş gibi kesin bir şekilde bilmedin mi?"

Olay, korkutmak, onun dehşetli bir şekilde akıllara durgunluk verecek boyutlarda meydana geldiğini bildirmek, Allah'ın kudretinin büyüklüğüne, bilgisinin ve hikmetinin kemaline ve Rasûlünün şerefine işaret etmek için anlatılmıştır. Çünkü bunlar, nebevî irhâslardır. İrhâs, peygamberden, peygamberlik iddiasından önce zuhur eden, mucizeye benzer olağanüstü olaylardır. Maksat, Peygamberlik için bir hazırlık ve mukaddimedir. Bunun Rasûlüllah'a ait birçok örnekleri vardır. Bir bulutun, Efendimizi gölgelemesi, taşın ve sert çamurun onunla konuşması bu kabil olaylardandır.

Fil hadisesi, Rasûlüllah dünyaya teşrif ettiği sene Muharremin on beşinde meydana gelmiştir. Fil olayı ile Rasûlüllah'ın doğumu arasında elli beş gün vardır. Fil hadisesi ile Rasûlüllah'ın hicreti arasında ise elli üç sene vardır. Olayın hatırlatılmasından maksat, Hz. Peygamber'i teselli ve zalimleri tehdittir. Fil olayının detayları şöyledir:

Yemen valisi Ebrehe b. es-Sabah el-Eşrem, hac mevsiminde insanların Kâbe'yi ziyaret için hazırlandıklarını gördü. Bunun üzerine kıskançlık damarları kabardı. San'a'da renkli mermerden cevherlerle süslü, nakışlı bir kilise yaptırdı. Onu güzelleştirmek için elinden geleni yaptı. Mermerleri ve taşları altınla süsledi. Altından ve gümüşten haçlar, abanos ve fil dişinden minberler yaptırdı. Kiliseye "el-Kuleys" adını verdi. Hac etmek isteyenleri oraya yöneltmeye çalıştı. Habeş kralı Necaşi'ye bir mektup yazarak şöyle dedi: "Ben senin için bir kilise yaptım. Senden önce hiçbir kral için onun bir benzeri yapılmamıştır. Arapların hacılarını oraya yöneltinceye kadar gönlüm rahat etmez." Ebrehe'nin Necaşi'ye yazdığı bu mektup, Araplar arasında yayılmaya başlayınca Kinâne oğullarından bir adam kızdı. Kuleys'e geldi. Orayı necaset ve pislikle kirletti. Oraya pisledi ve memleketine geri döndü. Mabedin hizmetçileri bu pisliği görünce olayı Ebrehe'ye anlattılar ve: "Bunu, insanları mabetlerinden çevirmek istediğine kızan bazı Kureyşliler yaptı" dediler. Ebrehe, Mekke üzerine yürümeye ve Kâbe'yi taş üstünde taş kalmayacak şekilde yıkmaya yemin etti. Büyük ve kalabalık bir ordu ile yola çıktı. Beraberinde beyaz renkli bir fil vardı. İrilikte ve kuvvette benzeri görülmemiş bir fildi. Kalabalık bir fil sürüsünün önünde gidiyordu. Ebrehe ordusunun rehberi, Sakif kabilesinin büyüğü Ebû Ruğâl'di. Öldüğünde Araplar bu adamın kabrini taşa tuttular. Kabir kocaman bir dağ gibi oldu. Cerîr, bir beyitinde şair Ferezdak hakkında, buna işaretle şöyle demiştir:

Ebû Ruğal'in kabrine taşlar attığımız gibi
Ferezdak öldüğünde de taşlayınız.

İbn Ömer (r.a.)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlüllah'la birlikte Taif'e gittiğimizde bir kabre uğradık. Efendimizin şunları söylediğini işittim: '*Şu, Ebû Ruğal'in kabridir. O, Sakîf'in babasıdır. Semûd kavmindendi. Haremde idi, orasını terkedip gitti. Oradan çıkınca şurada kavminin başına gelen belâ onun da başına geldi. Oraya gömüldü.*'" [1]

Cevherî'nin onun hakkındaki: "Habeşlilerin rehberi idi, Mekke'ye yöneldiklerinde yolda öldü" sözü, isabetli değildir. İbn Seyyide'nin şu sözü de yerinde değildir: "Şuayb'ın kölesi idi, zalim bir vergi toplayıcı idi..."

Ebrehe, Habeşlilerden el-Esved adında birisini Mekke'ye gönderdi. Bu adam Mekke'ye varınca Tıhâme oğullarının mallarını sürüp getirdi. Ebrehe Taif yolundaki Muğammes denilen yere varınca Abdülmuttalip, Ebrehe'nin yanına gitti. Kendisine Tıhâme oğullarının mallarının üçte birisini alıp dönüp gitmesini teklif etti. Ebrehe kabul etmedi. Araplar, Ebrehe ile savaşmayı görevleri olarak gördüler. Onunla yolda vuruşmak için kabile kabile toplanıyorlardı. Ama Ebrehe onları hezimete uğrattı. Hezimete uğrayan ve esir alınanlar içerisinde Nufeyl b. Hubeyb de vardı. Ebrehe, bu adamı, kendisine rehber olsun diye öldürmedi, yanında tuttu. Öte yandan Abdülmuttalip Kâbe'nin halkasına tutunup şöyle dua etti:

Ey Allah'ım! Şüphesiz insan kendi evini korur,
Sen de evini koru.

Bugün haçlılara ve haça tapanlara karşı,
Kendi âline yardım et.

Onların güçleri ve haçları ebediyyen
Senin gücüne galip gelmeyecektir.

Bu şekilde dua edişinin sebebi, Ebrehe'nin haçlı Hristiyan olmasıdır. Abdülmuttalip bu şekilde dua ederken bir ara yüzünü çevirdi, bir kuş gördü. "Vallahi bu garip bir kuş. Ne Necid tarafının, ne Hicaz tarafınındır. Şüphesiz onun özel bir durumu var," dedi. Bunun akabinden Allah Teâlâ gagaları sarı, kırlangıca benzer, daha önce de, daha sonra da, emsali görülmemiş kuşlar

1- Hadisi Ebû Davud *Sünen*'inde İbn Ömer'den merfû olarak tehrîc etmiştir. Bkz. *el-Fethu'l-Kebîr*, 3/282.

gönderdi. Her bir kuşun gagasında bir, ayaklarında da iki taş vardı. Bu taşlar mercimekten biraz büyük, nohuttan küçüktü. Taşlar, Ebrehe askerlerinden herbirinin başına düşer, tabanından çıkardı. File de girer ve yeri delerdi. Adamlar kaçtılar ama yolda helâk oldular.

Bazı âlimler: "Taş, kime değdi ise mutlaka öldü, fakat hepsine değmedi," dediler.

Abdülmuttalip, Ebrehe ordusunun Mekke'ye gelişi geciktiği için ne haber var diye bakmak üzere hayvanına bindi. Onların helâk olduklarını ve kalanların çoğunun geri dönüp gittiğini anladı. Allah'ın dilediği kadar altın ve gümüş yüklendi. Sonra Mekkelilere, gelen ordunun helâk olduğunu bildirdi. Mekkeliler de onlara bakmak için çıktılar olanlara hayret ettiler. O andan itibaren Arapların ve tüm insanların kalplerinde Harem-i Şerif'e saygı ve Kâbe'nin heybeti arttı.

2. «Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?» Âyetin başındaki soru edatı (hemze), takrîr içindir. Mana şudur: Allah Teâlâ onların, Kâbe'yi tahrip etme konusundaki hile ve tuzaklarını boşa çıkardı, iptal etti. Çünkü onları, en beter bir şekilde helâk etti. Daha sonra onları bir de kendi niyetlerine ugun bir şekilde cezalandırdı. Zira kiliselerini harap etti. Onların tuzaklarını boyunlarına geçirdi.

İnsânü'l-Uyûn adındaki eserde şöyle denilmektedir: "Fil sahibi ve ordusu helâk edilince Kureyş'in şerefi arttı, tüm insanlar onları daha çok saymaya başladılar. Onlar, Allah'ın ehlidir. Çünkü Allah onlarla beraberdir, diyorlardı."

Habeşliler paramparça oldular. Ebrehe'nin inşa ettiği bu kilisenin etrafı harap oldu. Kimse onu tamir etmedi. Etrafında yılanlar ve yırtıcı hayvanlar çoğaldı.

3. «Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi.» Yani birbirlerini izleyen grup grup topluluklar halinde...

4. «Onlara sert» sertleşmiş **«çamurdan taşlar atarlardı.»**

5. «Sonunda» Allah, **«onları yenmiş»** yani içerisini kurt yemiş **«ekin yaprağı gibi yaptı.»** [2] Allah Teâlâ Ebrehe askerlerini tümüyle yok olma ve çekip gitmekte kurdun yediği ekine benzetti. *"Keasfin me'kûl"* yukarıdaki

2- Hafız İbn Kesîr tefsirinde (3/677) şöyle rivayet etmiştir: "Ebrehe Kâbe'yi yıkmak amacıyla Mekke'ye yaklaşınca ordusu, Mekkelilerin deve ve başka hayvanlarının bulunduğu mer'asına

manaya geldiği gibi, hayvanların yeyip pislik olarak çıkardığı, kurutup parçalara ayrılan saman anlamına da gelir. Onların durumu buna benzetilmiştir. Ordunun mafsallarının parçalanması, tersin yani dışkının içindekilerin ayrılmasına benzetilmiştir. Bu benzetmede onların hâllerini çirkinleştirme ve güzel bir mübalâğa vardır. Şöyle ki: Allah Teâlâ onları ekinin en basit şekli olan, fazla bir yararı olmayan saman şekline sokmakla kalmadı, gübre şekline soktu. Ama gübreyi, güzel edebi gözetmek için ve gübre kelimesini kullanmak istemeyerek kinaye yoluyla yenilen diye ifade etti. Nitekim Allah Teâlâ, yemenin tabiî sonucu olan büyük ve küçük abdest bozmayı da yemek kelimesi ile ifade edip şöyle buyurmuştur: "*...Her ikisi de yemek yerlerdi...*" (Mâide: /5) Bu tür yerlerde zâhirî manadan ayrılmak Kur'an'ın âdetidir.

Âriflerden birisi şöyle demiştir: "Kimin güvenci Allah'tan başka bir şeye ise, Allah onu en zayıf yaratığı ile helâk eder. Görmüyor musunuz fil ashabını? Onlar Allah'ın yarattıklarının en irisi olan file dayanınca Allah onları, yaratıklarının en zayıfı olan kuşla helâk etti."

Allah'ın yardımı ile Fîl Sûresi'nin tefsiri tamamlandı.

---

baskın yapıp, onları aldı. Mer'ada Abdülmuttalip'in de iki yüz tane devesi vardı. Ebrehe komutanlarından birisini, Kureyş'in en saygın kişisini getirmesi için Mekke'ye gönderdi. Halk onu, Rasûlüllah'ın dedesi Abdülmuttalip b. Hişam'a gönderdi. Adam Abdülmuttalip'e gelip, melikleri Ebrehe'nin Mekkelilerle savaşmaya değil, Kâbe'yi yıkmaya geldiğini söyledi. Abdülmuttalip: "Vallahi biz de savaş istemiyoruz. Zaten buna gücümüz de yetmez. Bu, Allah'ın evidir. Dostu İbrahim'in evidir. Eğer korursa bu, O'nun evi ve haremidir. İsterse Ebrehe ile Kâbe'nin arasından çekiliriz. Vallahi biz onu koruyabilecek durumda değiliz," dedi.

Abdülmuttalip adama: "Beraberce ona gidelim" dedi. Birlikte Ebrehe'ye gittiler. Ebrehe Abdülmuttalip'i görünce saygı gösterdi, iltifat etti. Koltuğundan inip, onunla birlikte yere oturdu. -Abdülmuttalip iri yarı sağlam yapılı, güzel görünüşlü birisi idi.- Sonra tercümana: "Sor bakalım ona istediği neymiş?" dedi. Abdülmuttalip: "İstediğim Ebrehe'nin, develerimi geri vermesidir. Askerleri iki yüz devemi aldılar" dedi. Ebrehe: "Gözümde değerin büyüktü ama bunları söyleyince düştün. Senin ve babalarının dini olan Kâbe'yi yıkmaya geldim. Benimle onu konuşmuyorsun da, iki yüz deveni mi konuşuyorsun?" dedi. Abdülmuttalip: "Ben develerin sahibiyim. Şüphesiz Kâbe'nin, onu koruyacak ve seni geri çevirecek Rabbi var" dedi. Ebrehe: "O, benden korunabilecek değil" dedi. Abdülmuttalip: "Sen ve o karşı karşıyasınız" cevabını verdi. Ebrehe Abdülmuttalip'e develerini iade etti. Abdülmuttalip Kureyşlilerin yanına döndü. Ebrehe ordusundan korkutarak, Mekke'nin dışına çıkmalarını, dağ başlarına sığınmalarını emretti. Allah Teâlâ Ebrehe'nin ordusu üzerine deniz tarafından kırlangıça benzeyen kuşlar gönderdi. Onları helâk etti. Bu, Peygamberlerin peygamber olmadan önce gösterdikleri mucizevî şeylerdendir.

KUREYŞ SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 4 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

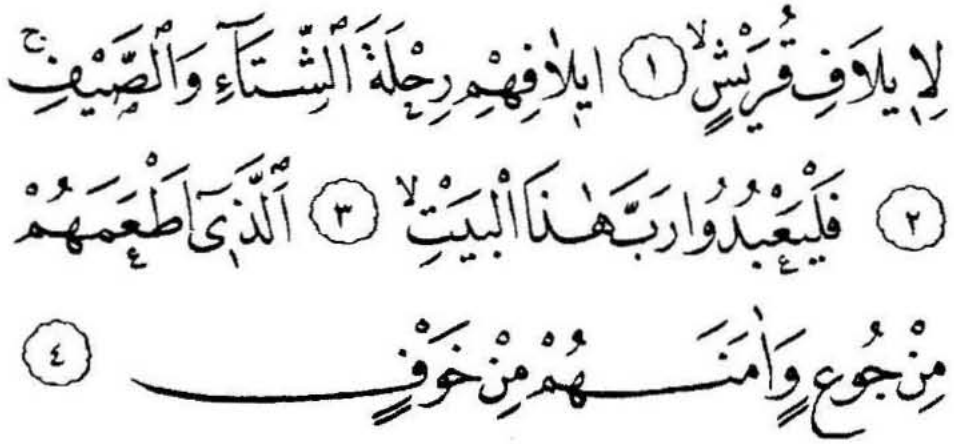

لِإِيلَٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِيلَٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

1. Kureyş'in uzlaşması için,

2. Onların kış ve yaz yolculuklarında uzlaşmaları için,

3. Bu evin Rabbine kulluk etsinler.

4. O, kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan emniyette kılandır.

1. «Kureyş'in uzlaşması için...» Âyetin başındaki *"için"* anlamına gelen "*lâm*" harfi cerri, üçüncü âyetteki *"kulluk etsinler"* anlamındaki "*fe'l-ya'budû*" kelimesine bağlıdır. Bu kelimenin başındaki *"fâ"*, sözde, şart manası olduğu için getirilmiştir. Çünkü mana şu şekildedir: "Şüphesiz Allah'ın onlar üzerindeki nimetleri sayılamayacak kadar çoktur. Ona diğer nimetleri için kulluk etmeseler bile, hiç olmasa bu değerli nimet için bari kulluk etsinler."

"*Îlâf*" kelimesi, mastardır. Bir şeye sarılma ve devam etme manasındadır. Kureyşlilerin iki istikamete seferleri olurdu. Kışın Yemen'e, yazın da Şam'a yolculuk ederler, gıda maddesi getirirler, ticaret yaparlardı. Onlar bu yolculuklarında emniyette idiler. Çünkü Allah'ın Harem'inin ahalisi, Kâbe-i Muazzama'nın hizmetkârları idiler. İnsanların soyulduğu mallarının alınıp kaçıldığı bir dönemde onlara saldırılmazdı.

Kureyşten birisi aç kaldığında, kendisi ve ailesi bir yere çıkarlar, bir çadır kurarlar ve ölünceye kadar orada dururlardı. Bu âdet, kavminin efendisi olan Haşim b. Abdi Menaf gelinceye kadar sürdü. Haşim bir gün kalkıp halka hitabetti, şöyle dedi: "Siz yeni bir şey ihdas ettiniz. Onunla azalıyor, zillete düşüyorsunuz. Siz Allah'ın Harem'inin ahalisisiniz. Hz. Âdem'in oğullarının en şereflilerisiniz. İnsanlar size tâbidirler" dedi. Kureyşliler: "Biz sana tâbiyiz, sana muhalefet edecek değiliz" dediler. Haşim onları kışın Yemen'e, yazın da Şam'a ticaret yapmaları için iki yolculukta birleştirdi. Zenginler ne kazanırsa onu, fakirlerle paylaştı. Öyle ki fakirleri zenginleri gibi oldu. İslâm geldiği zaman onlar bu vaziyette idiler. Araplar arasında Kureyşlilerden daha izzet sahibi, daha çok malı olan bir baba evlâdı yoktu. Haşim, Şam'dan Mekke'ye buğdayı ilk getirendir.

2. «Onların kış ve yaz yolculuklarında uzlaşmaları için...» Bu cümle öncekinden bedeldir. *"Rihle"* yolculuk demektir. Aslında bu "râhile" yani kuvvetli deve üzerinde yolculuk demektir. Daha sonra bu kelime, her yolculuk için kullanılmıştır.

3. «Bu evin Rabbine kulluk etsinler.»

4. «O,» Allah'ın Haremi'nin sakinleri ve komşuları olmaları sebebiyle şeref bulmaları ve zenginleşene kadar gitme imkânı buldukları bu iki yolculuk vasıtasıyla **«kendilerini»** daha önce mübtela oldukları şiddetli **«açlıktan doyuran...»** Bunun, Hz. İbrahim (a.s.)'in şu âyetlerde belirtilen duâsı sebebiyle olduğu söylenmiştir: "*...Ey Rabbim! Bu beldeyi emniyetli kıl. Halkından Allah'a ve âhiret gününe iman edenleri mahsullerle rızıklandır...*" (Bakara:126) "*...Onları meyvelerle rızıklandır ki şükretsinler.*" (İbrahim:37) Hz. İbrahim (a.s.)'in bu dualarını Rabbimizin kabul ettiğini ve her şeyin ürünleriyle rızıklandırdığını da şu âyetten anlıyoruz: "*...Biz onları kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere yerleştirmedik mi?...*" (Kasas: 57)

Kureyşliler, Haşim kendilerini anılan iki sefere alıştırıncaya kadar açlık

onların yakasını bırakmıyordu.

Ben derim ki, bütün bunlardan çıkacak olan mana şudur: "Onları rızıklandırmak ve yedirmek suretiyle açlıktan kurtardı."

«Ve korkudan emniyette kılandır.» Burada muradedilen korku, takdir edilemeyecek derecede büyük korkudur. O da memleketlerinde ve yollarda yağmalanmak, soyulmak korkusudur. Mana şudur: Onları doyurdu, artık kendilerine açlık musallat olmaz. Emniyette kıldı, korku musallat olmaz.

Ebû Talib'in kızı Ümmühânî (r.a.)'den, şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah, Kureyşi yedi özellikle üstün kılmıştır. Bunları daha önce kimseye vermemiş, onlardan sonra da kimseye vermez. Peygamberlik, hilâfet, Kâbe'nin perdedarlığı, hacılara su dağıtma görevi hep onlardadır. Fil ashabına karşı onlara yardım etti. Onlardan başka kimse kulluk etmezken on sene Allah'a kulluk ettiler. Onlar hakkında Kur'an'dan bir sûre indi. O sûrede, "*Li iylâfi kureyşin*" sûresinde, başka hiç kimseyi anmadı. İşte bunlar Kureyşin faziletleridir.

Allah'ın yardımı ile Kureyş Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

MAÛN SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 7 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

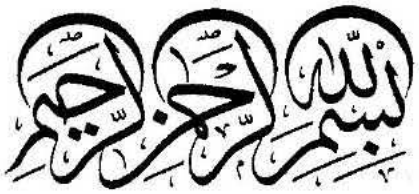

أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ﴿١﴾ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِى
يَدُعُّ ٱلْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿٣﴾
فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾
ٱلَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ ٱلْمَاعُونَ ﴿٧﴾

1. Dini yalanlayanı gördün mü?

2. İşte o, yetimi itip kakandır.

3. Yoksulu doyurmaya teşvik etmez.

4-5. Vay haline o namaz kılanların ki onlar namazlarından gafildirler.

6. Onlar riyakârlık yapıyorlar.

7. Zekâtı da vermez onlar.

1. Ey Muhammed! «**Dini**», cezayı veya İslâmı «**yalanlayanı gördün mü?**» Bildin mi? Onu öğrenmek istiyorsan:

2. «İşte o, yetimi itip kakandır.» Yani onu şiddetle iter veya kötü bir şekilde azarlar ve reddeder.

Müfessirlerin dediklerine göre o, Ebû Cehil'dir. Bir yetimin vasîsi idi. Yetim çırılçıplak ona geldi, kendine ait maldan istiyordu. Ebû Cehil onu çirkin bir şekilde geri çevirdi. Kureyş'in ileri gelenleri yetime: "Muhammed'e söyle, sana şefaatçı olsun" dediler. Maksatları Rasûlüllah'la alay etmekti. O, hiçbir ihtiyaç sahibini geri çevirmezdi. Yetimle birlikte Ebû Cehil'e gitti. Ebû Cehil kalktı ve yetime malını verdi. Bunun üzerine Kureyşliler Ebû Cehil'i ayıpladılar. "Sen dininden döndün mü?" dediler. O: "Hayır, vallahi ben dinimden dönmedim. Ama sağında ve solunda gizlenmiş birer mızrak gördüm, vermeseydim onu bana saplayacaktı," dedi.

Bu izaha göre âyetteki "*ellezî*" kelimesi, bilinen birisi içindir. Ama cins (âyette belirtilen işi yapan herkes) için olması da muhtemeldir. O zaman, dini yalanlayan, kendisini hayvânî nefsin kapladığı için huyu zayıflara eziyet ve onu kötü bir biçimde geri çevirmek olan herkese şamil olur.

3. Zengin olan aile efradını ve başkalarını **«yoksulu doyurmaya»** yani ona yiyecek vermeye **«teşvik etmez.»** Hak sahibine iyiliği engeller. Çünkü cimrilik hastalığı içine işlemiştir. O, başkalarını bu işe teşvik etmezse kendisi nasıl yapsın ki?

Bu ifadeden anlıyoruz ki, iyilik yapmamak ve teşvik etmemekten her birisi yalanlama alâmetlerindendir. Yedirmenin, yoksula izafe edilmesi onların, zenginlerin mallarında hakları ve ortaklıkları olduğuna delildir. Demek ki, yoksula kendi hakkı olan şeyi vermemek, en büyük cimrilik, kalbin katılığı ve huyun kötülüğüdür.

4-5. «Vay haline o namaz kılanların ki onlar namazlarından gafildirler!» *"Gafildirler"* diye ifade ettiğimiz "*es-sehvü*" kelimesi, gafletten dolayı hata etmek anlamındadır. Mana şudur: "Namazlarından, onları terkederek, fazla iltifat etmeyerek, onları önemsemeyerek gafil olanlar, unutanlar..." Bu davranışlar, münafıkların veya günahkâr mü'minlerin işidir. Bundan dolayı Enes (r.a.): "Allah'a hamdolsun ki, namazlarında demedi. Çünkü Müslümanlardan bundan kurtulabilen neredeyse bulunmaz. Gafletten korunabilmek çok zor, öyleyse aklı olan kişi, mîrac ve münacât babından olan namazı terketmez. Namazda sakalı ve elbisesiyle oynamaz, fazlaca esnemez, sağa sola dönmez. Namaz kılanlar içerisinde kaç rekât kıldığını, ne okuduğunu bilmeyenler var!"

6. «Onlar riyakârlık yapıyorlar.» Yani kendisini övsünler diye amel lerini insanlara gösteriyorlar. Gösteriş için amel işliyorlar.

Keşşâf'ta şöyle denilmektedir: "Eğer sâlih amel, farzlardansa, farzların hakkı ilândır ve teşhirdir gizli yapılmazlar. Çünkü farzlar İslâmın alâmetleri, dinin şiarlarıdırlar. Ve çünkü onları terkedenler kınanmayı ve öfkeyi hakketmişlerdir. Öyleyse farzı açıktan yapmak suretiyle töhmeti gidermek gerekir. Ama amel nafile cinsinden ise, onun hakkı da gizlemektir. Çünkü onları terk, kınanmayı gerektirmez ve bunda töhmet yoktur. Fakat başkaları da yapsın diye açıklarsa güzel olur."

Riya olanı, gözler görsün de onu iyiliğinden dolayı övsünler maksadıyla açıklamaktır. Riyadan kaçınmak çok zordur. Çünkü o, kara karıncanın karanlık gecede, kara taş üzerinde yürümesinden daha gizlidir. Münafıkla mürâî arasındaki fark şudur: Münafık içinde inkârı gizler, dışa iman aksettirir. Mürâî (riyakâr) ise, görenin kendisinin, salâh ehlinden olduğuna inanması için ibadetinde aşırı huşû ve salâh izleri ortaya koyar.

7. «Zekâtı da vermez onlar.» Âyetteki *"zekât"* manasına gelen *"el-mâûn"* kelimesi, sözlükte az şey anlamındadır. Zekât, malın kırkta biri oranında -ki o az bir şeydir- alındığı için *"mâûn"* kelimesi ile ifade edilmiştir. Âyet: "Zekâtı menederler yani vermezler anlamındadır. Namazdan hemen sonra anılmış olması, mananın bu olduğuna işaret eder. Ya da *"mâûn"*, âdeten aralarında alıp verdikleri şeydir.

Yetime ve yoksula önem vermemek, kınamayı ve azarlamayı gerektirir. Dinin direği olan namaza önem vermemek, küfrün bir şubesi olan riyada bulunmak, İslâmın köprüsü olan zekâtı vermemek ve halka karşı kötü muamelede bulunmak, kınama ve azara daha çok müstehaktır. Müslüman adını taşıyan, ama bu nitelikleri üzerinde bulunduran niceleri var. O, ne büyük musîbet!

İnsanların aralarında alıp verdikleri şeylerden murat, birbirlerine yardım olarak iyreti verip aldıkları şeylerdir. Bunlar balta, kazan, kova, iğne, taş, kalbur, keser, su ve tuz gibi şeylerdir. Komşunun, senin fırınında ekmek yapmak istemesi veya bir malını birgün ya da yarım gün senin yanında bırakması da bu kabildendir.

Âyet-i kerime, münafıkların özelliği olan cimrilikten menetmektedir.

Allah'ın yardım ve tevfîkı ile Mâûn Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

KEVSER SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 3 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

إِنَّآ أَعْطَيْنَٰكَ ٱلْكَوْثَرَ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ ۝٢ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلْأَبْتَرُ ۝٣

1. Şüphesiz Biz sana Kevser'i verdik.

2. Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

3. Şüphesiz asıl sonu kesik olan, sana buğzedendir.

1. «Şüphesiz Biz sana Kevser'i verdik.» *"Şüphesiz"* anlamını veren "*inne*" harfi, yemin yerinedir. *"Kevser"*, "çok hayır" demektir. Oğlu seferden dönen bedevî kadınına: "Oğlun ne ile döndü?" denilir, o da: "Kevserle -çok hayırla- döndü," cevabını verirdi.

Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bu âyeti okudu ve: *"Kevser nedir?" biliyor musunuz? O cennette bir nehirdir. Onu bana Rabbim vaadetti. Onda çok hayırlar vardır. Baldan daha tatlı, sütten daha beyazdır. Kenarları zeberced, gümüşten olan kapları (bardakları) göğün yıldızları sayısıncadır. Ondan içen bir daha ebediyyen susamaz."* [1]

İbn Abbas (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre o, Kevser'i, bol hayır diye

1- Bu, Müslim, Ebû Davud ve Nesâî'nin tahrîc ettikleri uzun bir hadisten bir bölümdür.

tefsir etmiş; Saîd b. Cübeyr: "Şüphesiz insanlar, onun cennette bir nehir olduğunu söylüyorlar," demiş; buna karşı İbn Abbas: "O da bol hayırdandır," karşılığını vermiştir.

Atâ da: "Gelenlerin çokluğundan dolayı, o nehrin havuzudur," demiştir.

Açık olan şu ki, Allah'ın tüm nimetleri ister açık olsun, ister gizli Kevser teriminin içine dahildir. Dünya ve âhiretin hayırları açık nimetlerdendir. Feyz-i ilâhî ile hasıl olan, çalışma sonucu olmayan ledünnî ilimler gizli olanlardandır.

2. «Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.» Yani sana, hiçbir nimetin denk olamayacağı bunca büyük nimetleri veren Rabbine sırf O'nun rızası için ve şükrünü eda için namaz kılmaya devam et. Çünkü namaz, şükrün tüm kısımlarını toplayıcıdır. Şükür üç çeşittir:

1- Kalple şükür; nimetin başkasından değil sadece Allah'tan olduğunu bilmektir.

2- Dille şükür; nimet vereni övmek, senâ etmektir.

3- Organlarla şükür; nimet verene hizmet etmek, ona boyun eğmektir.

Namaz, işte bu üç çeşidin hepsini bünyesinde toplamaktadır.

"Kurban kesmek" için kullanılan kelime, Arapların en değerli malları olan deve kurban etmekte kullandıkları kelimedir. Allah Teâlâ, onun kendi adını anarak kurban edilmesini ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını emretmiştir.

3. «Şüphesiz asıl sonu kesik olan, sana buğzedendir.» *"Sonu kesik"* anlamındaki "*el-ebter*" kelimesi, aslında mutlak anlamda kesmek manasındadır. Bu kelime, daha sonra sonu kesilmek anlamında kullanılmaya başlamıştır. Meselâ bir kimsenin yerini tutacak, peşinden gelen birisi yoksa "fülânün ebter" denilir. Âyetin manası şudur: "Kendisinden sonra kimsesi olmayan asıl odur. Çünkü geride nesli kalmamıştır, iyi bir nam da bırakmamıştır. Sen ise, hem zürriyet, hem de çok iyi bir şöhret bırakıyorsun. Senin ünün kıyamet gününe kadar yayılmıştır. Senin için ahirette de anlatılamayacak şeyler vardır.

Bu âyetin iniş sebebi şudur: Hz. Peygamber'in oğlu öldüğünde nesli kalmadığı için Muhammed (a.s.)'in zikri yani isminin anılması kesiliyor zannettiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, asıl nâmı kesilenin, ona buğzeden olduğuna

dikkat çekiyor. Rasûlüllah (s.a.v.) ise, Cenab-ı Hakk'ın: *"Senin namını ve şânını yüceltmedik mi?."* (İnşirah: 4) âyetinde belirttiği gibidir. Çünkü Allah Teâlâ Hz. Muhammed (a.s.)'e asırlar boyu kalan bir nesil vermiştir.

Bir bak! Onun torunlarından, ehl-i beytinden ne kadar çok insan var. Ayrıca onu, mü'minlerin babası yapmıştır. Mü'minler, kıyamete kadar onun çocukları ve devamıdırlar. Ona, hak dinini koruyacak kişiler lutfetti. Emîrü'l-Mü'minîn (r.a.) buna işaretle şöyle demiştir: "Dünya durdukça âlimler bakîdirler. Kendileri yok olmuştur ama eserleri kalplerde mevcuttur." Bu söz, Hz. Peygamber'in tâbîleri olan âlimler hakkındadır. Âlimler böyle olunca, ününü yükselttiği ve Peygamberlerin hâtemi (mühürü) kıldığı, Rasûlü nasıldır?

Allah'ın yardımıyla Kevser Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

KÂFİRÛN SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 6 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ
عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ
عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

1. De ki: "Ey kâfirler!

2. Ben sizin taptıklarınıza tapmayacağım.

3. Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edici değilsiniz.

4. Ben asla sizin taptıklarınıza tapıcı değilim.

5. Siz de benim kulluk ettiğime kulluk ediciler değilsiniz.

6. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."

1. «De ki: 'Ey kâfirler!» Onlara kendi memleketlerinde, kendi güç ve kuvvetlerinin bulunduğu yerde böyle küçültücü bir vasıfla seslenilmesi gösteriyor ki, Rasûlüllah (s.a.v.) onlardan korunmuştur. Ayrıca bu, onda peygamberlik alâmetlerinden bir alâmetin varlığına delildir. Bu hitaba maruz kalanlar; Velid b. Muğire, Ebû Cehil, Âs b. Vâil, Ümeyye b. Halef ve onlar gibi bazı özel kâfirlerdir.

Rivayete göre Kureyş'in ileri gelenlerinden bir gurup, Rasûlüllah'a: "Gel dinimize uy, sen bir sene bizim ilâhlarımıza taparsın, biz de bir sene senin ilâhına kulluk ederiz" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: *"Allah'a O'ndan başakasını ortak koşmaktan Allah'a sığınırım"* buyurdu. Bu sefer: "Bizim bazı tanrılarımızı kabul et, biz de seni tasdik edelim ve senin ilâhına tapalım" dediler. Bunun üzerine bu sûre indi. Efendimiz doğru Mescid-i Haram'a gitti. Orada Kureyşten bir kalabalık vardı. Onların önünde ayağa kalktı, bu sûreyi okudu. O anda Rasûlüllah'tan umudu kestiler. Ona ve ashabına eziyet ettiler.

2. «Ben sizin taptıklarınıza tapmayacağım.» Âyetteki *"lâ"* harfi genelde, gelecek zaman için olan muzârînin başına gelir. Âyetin anlamı şudur: "Gelecekte, ben istediğiniz ilâhlarınıza tapma işini yapmayacağım."

3. «Siz de» gelecekte **«benim kulluk ettiğime kulluk edici değilsiniz.»** Yani gelecekte, sizden istediğim benim ilâhıma kulluk etme işini yapacak değilsiniz.

4. «Ben asla sizin taptıklarınıza tapıcı değilim.» Yani daha önce sizin taptığınız şeylere tapmış değilim. Cahiliyye döneminde benim puta taptığım hiç bilinmedi. O halde Müslümanlık geldikten sonra, bu benden nasıl umulur?

5. «Siz de benim kulluk ettiğime kulluk ediciler değilsiniz.» Siz hiç bir zaman benim kulluk ettiğim Allah'a kulluk etmediniz. Bu açıklamalarda görüldüğü üzere sûrede tekrar yoktur. Bir diğer izah biçimine göre; bu iki âyet, şimdiki zamandaki ibadeti; onlardan önceki iki âyette de gelecek zamandaki ibadeti ortadan kaldırmaktadır.

Allah Teâlâ: "Sizin ibadet ettiğiniz şey" anlamında ki *"mâ abedtüm"* fiiline uygun olması için, "ibadet etmedim" anlamında "mâ abedtü" demedi. Çünkü Araplar, Rasûlüllah peygamber olarak gönderilmeden önce puta tapmakla maruf idiler. Hz. Peygamber (a.s.) ise, puta tapıcı olarak bilinmiyordu. O, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in dini üzere idi.

6. «Sizin dininiz size...» Bu, *"sizin taptıklarınıza tapmayacağım"* âyeti ile *"ben asla sizin taptıklarınıza tapıcı değilim"* âyetlerinin anlamını pekiştirmektedir.

«Benim dinim de banadır.'» Bu cümle de, *"siz de benim kulluk ettiğime kulluk ediciler değilsiniz"* mealindeki âyetin anlamını pekiştirmektedir.

Ayette muradolunan mana şudur: "Sizin, Allah'a ortak koşmaktan ibaret olan dininiz, size mahsustur. Sizin istediğiniz gibi bana geçmez. Öyleyse boş arzularınızı ona bağlamayınız. Çünkü bu imkânsızdır. Tek Allah inancı olan benim dinim de bana aittir. O size geçmez. Zira siz onu, benim açımdan imkânsız olan bir şeye, yani putlarınıza tapmama bağladınız."

İbn Abbas'tan bu sûre ile ilgili olarak şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kim onu okursa şirkten uzak olur. Şeytanların azgınları ondan uzaklaşır. Büyük korkudan emin olur. O sûre, Kur'an'ın dörtte birine denktir."

Bir başka âlim de şöyle demiştir: "Kim yolculuğa çıkarken şu beş sûreyi; Kul yâ eyyühel kâfirûn, İzâ câe nasrullâhi, Kul hüvellahu ehad, Kul eûzü bi rabbil felak ve Kul eûzü bi rabbinnâs sûrelerini okursa, yolculuğundan sağ sâlim ve kazançlı olarak döner." Süyûtî'nin *ed-Dürru'l-mensûr* adındaki eserinde böyle denilmektedir. 6/406.

Allah'ın yardım ve tevfîkı ile Kâfirûn Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

NASR SÛRESİ

Medine devrinde nazil olmuştur, 3 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

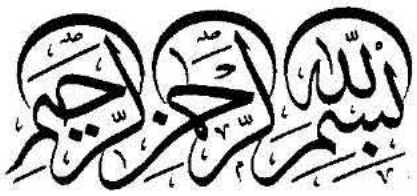

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ
يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

1. Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman,

2. Ve insanların grup grup Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman,

3. Hemen Rabbine hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan bağışlanmanı dile. Şüphesiz O, tevbeleri çok kabul edicidir.

1. «Allah'ın yardımı», seni düşmanlarına galip getirdiği **«ve fetih»**, Mekke fethi **«geldiği zaman...»** Allah Teâlâ'nın, bu fethi vukûundan önce bildirmesi, Peygamberlik alâmetlerindendir. Çünkü rivayete göre bu sûre, Mekke'nin fethinden önce nazil olmuştur. Çoğunluğun görüşü bu istikamettedir. Mekke fethi; gözlerin beklediği bir fetihtir. Bundan dolayı ona "fetihlerin fethi" adı verilmiştir. Mekke fethi, Fetih sûresinin başında vaadedilmiştir.

Bir diğer görüşe göre de maksat; Allah'ın tüm yardımları ve mutlak an-

lamda herhangi bir fetihtir. Çünkü fetihler, kapalı iken Allah tarafından kula açılan her şeydir. Bu, rızıklar, ibadetler, ilimler, anlayışlar, keşifler ve benzeri tüm açık ve gizli nimetlere şamildir. Yakın olan fetih de nefsânî merhaleleri geçiş esnasında Allah'ın sıfatlarının ve kemâlatının görülmesi ve kalbin makamından kula açılan şeydir. "*Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih.*" (Saf: 13) âyetinde muradedilen de budur. "*Şüphesiz Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik. Böylece Allah senin (nefsânî ve kalbî sıfatlardan) geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar...*" (Fetih: 1-2) âyetlerindeki "*apaçık fetih*" ten maksat, Allah Teâlâ'nın kuluna açtığı velâyet makamları ve ilâhî isimlerinin nurlarının tecellileridir.

Mutlak anlamda fetih, fetihlerin en üstünü ve en mükemmelidir. O da Allah'ın zatı ehadiyyetinin tecellisinden kula açılan şeydir. Bu, "*Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman*" âyetinde murad edilendir. Bu izahtan açığa çıktı ki, âyetteki yardım ve fetihten herbirinin mutlak olan fethe hamledilmesi gerekir. Ama ben tefsir âlimlerine uydum ve mukayyed olanı öne aldım.

2. «Ve insanların» yani Arapların **«grup grup»** Mekkeliler, Tâifliler, Yemenliler, Hevâzinliler ve diğer Arap kabileler gibi büyük topluluklar halinde **«Allah'ın dinine»,** kendisinden başka gerçek din olmayan İslâm dinine **«girdiklerini gördüğün zaman...»** Rivayet edilmektedir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'yi fethedince Araplar birbirlerine gidip: "Hz. Muhammed (s.a.v.) Harem ehline karşı muzaffer olunca artık ona kimse karşı koyamaz" dediler. Savaşsız olarak gruplar halinde İslâm dinine girmeye başladılar.

3. «Hemen Rabbine hamdederek O'nu tesbih et,» yani sana ülkeler açtığı için, kulların boyunları eğildiği için Rabbine şükret, O'na hamdet. O'nu âcizlikten tenzih etmek için de tesbih et. Çünkü Allah Teâlâ her şeye muktedirdir.

İmam Süheylî şöyle demiştir: "*Hemen Rabbine hamdederek onu tesbih et*" ve "*...O'na hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur...*" (İsrâ: 44) âyetlerinde olduğu gibi devamlı olarak hamdin tesbihe bitişmesinin sırrı şudur: Allah'ı tanımak iki kısma ayrılır: Zâtını tanımak, isimlerini ve sıfatlarını tanımak. Birisi olmadan ötekini ispat mümkün değildir. Zâtının varlığını ispat, aklın gereğidir. İsimlerini ve sıfatlarını ispat da şeriatın gereğidir. Akılla müsemma (ad konulan), şeriatle de isimler bilinir. Akılda zâtı ispat, ancak O'ndan, sonradan yaratılma alâmetlerini atmakla mümkündür. İşte bu tesbihtir. Nakle dayanan şeriat, akılların ve düşüncenin oluşumundan sonra gelmiş-

tir. Akıllar düşünceyi ikaz eder ve tanır. Sonra ona bilmediği isimleri öğretir. Ona tesbih, hamd ve sena eklenir. Biz O'nu tesbihle, sırf kendisine hamd ile emrolunduk.

«**Ve**» nefsini kırmak için amelini küçük görerek ve kaçırdığın şeyleri tedarik için **«O'ndan bağışlanmanı dile.»** Tesbihin istiğfardan öne alınması duâ edebini öğretmek içindir. Bu edep, kendisinden istenilen zâta, önce bir övgü ve senada bulunmadan doğrudan istememektir.

Hz. Âişe (r.a.) şöyle demiştir: "Rasûlüllah (s.a.v.) ölmeden önce çokça: "*Sübhânekallâhümme ve bi hamdik. Estağfiruke ve etûbü ileyk = Allahım! Seni tesbih eder ve Sana hamdederim. Senden bağış diler ve Sana tevbe ederim,*" derdi." [1]

Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde: "*Ben gündüz ve gece yüz defa Allah'a istiğfar ederim*" buyurmuştur. [2] Bu hadis gösteriyor ki istiğfar virdi, ebediyyen düşmez. Çünkü insan gafletten ve hatadan uzak kalamaz.

Rivayete göre, Hz. Peygamber bu sûreyi okuyunca sahabîler sevindiler, amcası Abbas ağladı. Rasûlüllah: "*Amca niçin ağlıyorsun?*" dedi. Hz. Abbas: "Senin vefaat haberini aldım" dedi. Bundan sonra Hz. Peygamber'in güldüğü ve sevindiği görülmedi.

Rasûlüllah'la konuşanın Hz. Abbas değil de oğlu Abdullah olduğu da söylenmiştir. Bundan dolayı Hz. Ömer, İbn Abbas'ı kendisine yakın tutar, Bedir'e iştirak eden yaşlılarla birlikte yanına girmesine izin verirdi. Buhârî, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: "Hz. Ömer, beni Bedir yaşlıları ile birlikte yanına alırdı. Bunun üzerine bazıları sanki içinde bir şey hissetti ve: 'Bunu niçin bizimle birlikte alıyorsun. Bizim onun gibi oğullarımız var,' dediler. Hz. Ömer onlara: 'Onun kim olduğunu biliyorsunuz!' dedi. Birgün beni çağırıp onlarla birlikte yanına aldı. Anladım ki, beni onlara göstermek için çağırdı. Sonra: '*Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman...* âyeti hakkında ne dersiniz' dedi. Bazıları: 'Biz, Allah bize yardım ettiği ve fethi müyesser kıldığında O'na hamdetmekle emrolunduk,' dediler. Bazıları sustular bir şey demediler. Bana döndü: 'Sen de böyle mi diyorsun Ey İbn Abbas?' dedi. 'Hayır' dedim. 'Peki ne diyorsun?' dedi. 'O Rasûlüllah'ın ecelidir, onu kendisine

1- Hadisi benzeri sözlerle Müslim tahrîc etti. Bkz. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6/408.

2- Hadisi Müslim: *"Ey insanlar! Allah'a tevbe ediniz, O'ndan bağış dileyiniz. Şüphesiz ben günde yüz kere tevbe ederim."* lâfzıyla tahrîc etmiştir.

bildirdi. Allah Teâlâ: '*Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman...*' Bu âyet senin ecelinin işaretidir. O zaman '*Hemen Rabbine hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan bağışlanmanı dile. Şüphesiz O, tevbeleri çok kabul edicidir*' buyurdu', dedim. Hz. Ömer: 'Vallahi ben onun dediğinden başka bir şey bilmiyorum' dedi." Hadisi Buharî tahrîc etti.

Herhâlde bu, davet işinin tamamlandığına, dinin kemâle erdiğine delâlet içindir. Nitekim bir âyette: "*...Bugün dininizi ikmal ettim...*" (Mâide: 3) buyurulmuştur. Bir şeyin kemali, zevaline delildir. Bunun için "tamam denildiğinde zevali bekle" denilmiştir. Ya da istiğfarı emir, ecelin yakınlığına dikkat etmek olduğu içindir. Sanki şöyle buyurmuştur: "Vakit yaklaştı, göçe az kaldı. O hâlde emre hazırlan."

Allah Teâlâ bununla akıllı kişinin, eceli yaklaştığı zaman tevbeyi çoğaltması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Rivayet edildi ki, bu sûre nazil olduğu zaman Rasûlüllah halka hitaben şöyle dedi: "*Şüphesiz bir kul var, Allah onu dünya ile kendisine kavuşma arasında muhayyer kıldı. O kul, Allah'a kavuşmayı seçti.*" Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ağladı ve: "Canlarımız, mallarımız, babalarımız ve oğullarımız sana feda olsun," dedi. [3]

Yine Rasûlüllah'tan rivayet edildi ki: O, Hz. Fatıma'yı çağırdı ve "*Kızcağızım! Bana vefat haberim verildi*" dedi. Hz. Fatıma ağladı. Efendimiz: "*Ağlama, şüphesiz sen ailemden bana ilk katılacak olansın*" buyurdu. Bunun üzerine Fatıma (r.a.) güldü. [4]

İbn Mes'ud'dan bu sûrenin "Sûretü't-Tevdî" (Veda sûresi) diye isimlendirildiği rivayet edilmiştir. [5] Çünkü bu sûrede dünyaya vedaya işaret vardır.

Ali (r.a.) da şöyle demiştir: "Bu sûre inince Hz. Peygamber hastalandı. İnsanların yanına çıkıp, onlara veda etti. Sonra eve girdi, birkaç gün sonra ve-

3- Hadisi Buharî, Müslim ve Tirmizî tahrîc ettiler. Tirmizî'de şu şekildedir: "Ebû Bekir ağladı, biz ağlamasına şaştık. Rasûlüllah muhayyer bırakılan kulu haber veriyor. Halbuki muhayyer bırakılan Rasûlüllah'tı. Onu bize Ebû Bekir bildirdi. Bkz. *Câmiu'l-Usûl*, 8/586.

4- Hadisi Beyhakî tahrîc etti. Benzerini de Nesâî rivayet etti. Bkz. *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, 3/687.

5- Sahabe arasında bu sûre "Sûretü't-tevdî" diye meşhur olmuştur. Hafız Ebû Bekir el-Bezzâr İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu sûre Hz. Peygamber'e teşrik günlerinin orta larında indi. Onun bir veda olduğunu anladı. Devesi Kusvâ'nın getirilmesini emretti, getirildi. Sonra kalkıp insanlara meşhur hutbesini iradetti. Bkz. *Tefsîr-u İbn Kesîr*, 3/687.

lat etti."

Hasan Basrî şöyle dedi: Rasûlullah'a ecelinin yaklaştığı bildirildi. Ömrünün sâlih amelle son bulması için tesbih ve tevbe ile emrolundu. Bunda her akıl sahibi için bir uyarı vardır."

«**Şüphesiz O,**» mükellefleri yarattığından beri «**tevbeleri çok kabul edicidir.**» O halde tevbe eden, istiğfar eden herkes kabulü beklesin. Âyette: "*O'ndan bağışlanmanı dile*" emri, "O, çok bağışlayıcıdır" demeyi çağrıştırdığı halde bu kelimenin değil de *"tevbeleri çok kabul edicidir"* sözünün seçilmesine sebep şudur: Bağış dilemek, ancak tevbe, pişmanlık ve bir daha günaha dönmemeye kesin azim olduğu taktirde fayda verir.

Âyetteki *"Vestağfirhu"* emrinden sonra gizli bir "tüb/tevbe et" emrinin olduğunu söyleyen müfessirler âyette bir edebî sanat türü olan ihtibâk sanatının olduğunu söylerler. Çünkü *"bağış dileme"* emri, Allah'ın bağışlayıcı olduğu sonucunu çıkarmaya; *"tevbeleri çok kabul edici"* oluşu da tevbe emrinin varlığı sonucuna götürür. Yani mana şudur: "O'ndan bağış dile ve O'na tevbe et. Ta ki O, tevbeleri kabul etsin."

Allah'ın yardımı ve tevfîkı ile Nasr Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

MESED SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 5 âyettir.

Bu sûre Dr. Hüseyin KAYAPINAR tarafından tercüme edilmiştir.

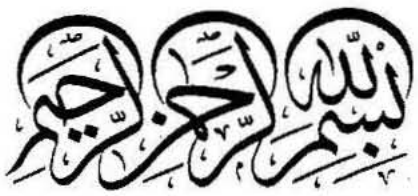

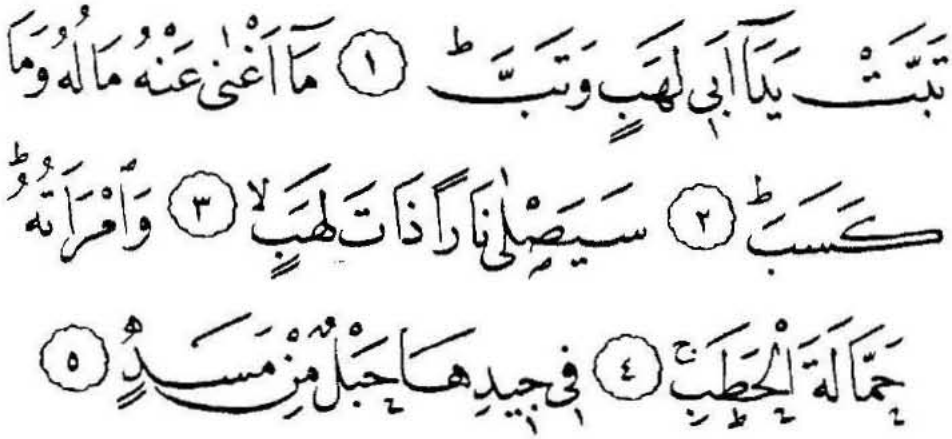

1. Ebû Leheb'in elleri kurusun, zaten o helâk oldu.

2. Onu malı ve kazandığı şey kurtarmadı.

3. O, alevli bir ateşe girecektir.

4. Karısı da odun hamalı olarak.

5. Boynunda da bükülmüş bir ip olacaktır.

1. «Ebû Leheb'in elleri kurusun.» *"Leheb,"* ateşin tutuşması anlamındadır. Ebû Leheb, Abdül Uzzâ b. Abdülmuttalib'in künyesidir. *"Kurusun"* diye ifade ettiğimiz *"tebbet"* kelimesi, helâk edilsin veya hüsrana uğratılsın manalarınadır. Zaten hüsran da helâke götürür.

Rivayete göre: *"En yakın akrabını uyar."* (Şuarâ: 214) âyeti indiği zaman Hz. Peygamber (s.a.v.) Safâ tepesine çıktı. Akrabalarını topladı ve onları uyardı: *"Ey Muttalip oğulları! Ey Fihr oğulları! Size şu dağın eteğinde süva-*

riler var desem bana inanır mısınız?" dedi. "Evet, çünkü senden hiç yalan duymadık," dediler. Rasûlüllah: *"Ben sizi gelecek olan çok şiddetli bir azaptan uyarıyorum,"* buyurdu. Bunun üzerine amcası Ebû Leheb: "Helâk ol ya Muhammed! Bizi bunun için mi çağırdın?" dedi. Bu söz üzerine bu sûre nazil oldu.

«Zaten o» tamamen **«helâk oldu.»** *"Tebbet"* ve *"tebbe"* kelimelerinin her ikisi de haber anlamındadır. Buna göre mana: "Ebû Leheb'in elleri helâk oldu ve onun tamamı helâk oldu" şeklinde olur. Mananın geçmiş zaman kipi ile ifadesi, vukuunun kesinliğinden dolayıdır. "*Helâk oldu*" manasını verdiğimiz *"tebbe"* kelimesi, helâk meydana geldi, hasıl oldu anlamlarındadır. Kelimeyi, *"kad tebbe"* okuyanların kıraatı, bu anlamı te'kid eder. Çünkü *"kad"* kelimesi, duânın başına gelmez.

Her iki kelimenin de, onun helâki için beddua olduğunu söyleyenler de vardır. Maksat onun, helâki için bedduayı hak ettiğini belirtmektir. Aslında birisine künye vermek bir ikramdır. Ama bu adama künye verilişi ona ikram için değildir. Yüce Allah, bu künye ile meşhur olduğundan dolayı veya çirkin ismi "Abdul Uzzâ" yı kullanmak istemediği için bu künyeyi kullanmıştır. Çünkü Abdül Uzzâ isminde bir puta izafe vardır. Bu künye ile anılışının sebebi, *"Alevli bir ateşe girecektir"* âyetindeki ateşle münasebetinden dolayı da olabilir. Yani Ebû Leheb künyesi, izafi manası itibarıyle cehennemlik olan hâlinden kinaye olmaya elverişlidir.

El-İtkan adındaki eserde şöyle denilmektedir: "Kur'an-ı Kerim'de, Ebû Leheb'den başka künye yoktur. Onun Abdül Uzzâ olan adı, anılmamıştır. Çünkü Uzzâ bir puttur. Onu ad koymak, şer'an haramdır."

Sûrede, Efendimiz amcasına karşı kötü konuşma ve kınama durumunda olmasın diye "elin kurusun, de" denilmemiştir. Çünkü babaya karşı olduğu gibi, amcaya da saygı gösterilir. Ve çünkü Hz. Peygamber âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Onun çok yüksek bir ahlâkı vardır. Onun için Ebû Leheb'e Allah Teâlâ cevap vermiştir.

2. «Onu malı ve kazandığı şey kurtarmadı.» Yani kendisine helâk geldiği zaman bunlar ona asla fayda vermedi. Yahut da bu âyet: "Onu ne kurtardı?" anlamındadır. Buna göre âyetteki *"mâ"* soru edatıdır. İnkâr içindir. *"Kazandığı şey"*, dünyada kazandığı kârlar, menfaatler, saygı ve taraftarlardır. Kârun'dan daha zengin kimse yoktur. Ama malı onu ölümden de azaptan da koruyamamıştır.

Rivayete göre Ebû Leheb şöyle demiş: "Eğer kardeşimin oğlunun söylediği haksa, ben kendimi malım ve oğlumla kurtarırım." Ama nafile. Umudu boşa çıktı, arzusu yerine gelmedi. Oğlu Uteybe'yi Şam yolunda aslan parçaladı. Uteybe Rasûlüllah'ın kızı ile evli idi. Şam'a doğru gitmek istedi. "Muhammed'e varıp ona eziyet edeceğim" dedi. Rasûlüllah'ın yanına gelip: "Ey Muhammed! Ben, *'battığı zaman yıldıza yemin ederim ki!'* (Necm: 1) ve *'yaklaştı ve sarktı'* (Necm: 8) âyetlerini inkâr ediyorum," dedi. Sonra Rasûlüllah'ın yüzüne tükürdü. Kızını boşayıp geri gönderdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: *"Allah'ım! Ona köpeklerinden birisini musallat et,"* diye beddua etti. Uteybe babasına varıp olanları haber verdi. Sonra Şam'a doğru sefere çıktılar. Bir yerde konakladılar. O aradaki bir kiliseden bir rahip yanlarına geldi ve: "Burası yırtıcı hayvanların bulunduğu tehlikeli bir yer," dedi. Ebû Leheb: "Ey Kureyş! Bu gece bana yardım ediniz. Çünkü ben Muhammed'in bedduasından oğluma bir şey geleceğinden korkarım," dedi. Develerini topladılar, onları etraflarına çöktürdüler. Uteybe'yi ortalarına aldılar. Aslan onların arasını yara yara ve yüzlerini koklayarak geldi, Uteybe'yi öldürdü.

Ebû Leheb'de, Bedir savaşından yedi gece sonra, kara kızıl hastalığından öldü. Bu hastalık bulaşıcı olduğu için, ailesi kendilerine bulaşır korkusuyla ondan uzak durdular. Leşi üç gün kaldı, koktu. Onun için bir çukur bile kazmadılar. Bir duvara yasladılar ve o gömülünceye kadar duvarın arkasından taş attılar.

3. «O,» şüphesiz **«alevli»** yanan, parlayan büyük **«bir ateşe girecektir.»** O ateş cehennem ateşidir. O, küfründen, fıskından, sapıklığından ve kötülüklerinden dolayı girecektir o ateşe.

4. «Karısı da...» O, Harb'in kızı Ümmü Cemil'dir. Ebû Süfyan'ın kardeşidir. Adı Avrâ'dır. Dikenden, pıtraktan ve demir dikeni gibi olan bir dikenden bir demet taşır ve geceleri Hz. Peygamber'in yoluna yayardı. **«Odun hamalı olarak.»** *"Hamal olarak"* anlamındaki "hammâlete" kelimesinin harekesinin fetha (üstün) oluşu, kınama ve hakaret içindir. Yani, "ben odun hamalı olanı kınarım" manasınadır.

Ebû Leheb'in karısı kıyamet günü bir demet odun yüklenir. Boynunda ateşten, zincirlerden bükülmüş bir ip vardır. Her suçlu suçuna uygun bir şekilde azabedildiği gibi o da böyle azap edilir.

Katâde'den gelen bir rivayette belirtildiğine göre; o kadın, onca zenginliğine rağmen, çok cimri olduğu için sırtında odun taşırdı. İşte o cimriliğinden

dolayı ayıplanmıştır. Buna göre *"hammâle"* kelimesinin mensup oluşu sırf hakaret içindir. Bir diğer görüşe göre ise, insanlar arasında söz taşır, bozgunculuk yapardı. Sanki aralarında odun taşır, kavgayı alevler, kötülük yayardı.

5. «Boynunda da bükülmüş bir ip olacaktır.» Yani boynunda oduncuların yaptıkları gibi, dikenden veya hurma kabuğundan bükülmüş bir çeşit ip olacaktır. Bu, onun hâlini tahkir ve onu bazı oduncu kadınların şekliyle tasvir içindir.

Anlatıldığına göre, o kadına Tebbet sûresi haber verilince kardeşi Ebû Süfyan'a geldi. Öfkesinden yanıyordu. Ebû Süfyan'a: "Yazıklar olsun sana! Muhammed beni kötülüyor, sen oturuyorsun," dedi. Ebû Süfyan: "Ben senin öcünü alırım, onun hakkından gelirim," diyerek kılıcını aldı ve evden çıktı. Az sonra süratle geri geldi. Ümmü Cemil: "Onu öldürdün mü?" diye sordu. Ebû Süfyan şu karşılığı verdi: "Kardeşim! Kardeşinin başının bir ejderhanın ağzında olması seni memnun eder mi?" Kadın: "Hayır vallahi" dedi. Ebû Süfyan da: "Şu anda bu, neredeyse olacaktı," dedi. Yani Ebû Süfyan büyük bir ejderha gördü. Eğer yaklaşsaydı başını yutacaktı. Daha sonra Ebû Süfyan Müslüman oldu, kız kadeşi ise kâfir olarak öldü. Her şey Allah'ın önceden belirlediği hükmüne göre olur.

Tefsir âlimleri şöyle derler: "Ebû Leheb ve karısı Avrâ (Ümmü Cemil), Rasûlüllah'a şiddetle düşmandılar. Kadın, kocası ve kendisi hakkında inen sûreyi duyunca Rasûlüllah'a gitti. Rasûlüllah Mescid'i Haram'da Kâbe'nin yanındaydı. Yanında Hz. Ebû Bekir vardı. Kadının elinde sert ve keskin bir taş parçası vardı. Efendimize yaklaşınca Allah onun gözünü aldı. Sadece Ebû Bekir'i görüyordu. Dedi ki: 'Ey Ebû Bekir! Duyduğuma göre, senin arkadaşın beni hicvediyormuş. Vallahi eğer onu bulsaydım, şu taşı yüzüne vuracaktım,' dedi. Sonra da: 'Biz Müzemmem'e karşı geldik, onu işinden imtina ettik, dinine buğzettik,' deyip defoldu gitti. Hz. Ebû Bekir: 'Yâ Rasûlüllah! O seni görmedi mi?' dedi. Hz. Peygamber: *'Allah onun gözünü beni görmekten alıkoydu,'* buyurdu."

Kureyşliler Rasûlüllah'a küfrediyorlar, onu hicvediyorlardı. Muhammed demiyorlar, onun yerine alay olsun diye dalga geçerek "Müzemmem" diyorlardı. Onun için Rasûlüllah: *"Allah'ın Kureyşlilerin eziyetini benden nasıl uzak tuttuğuna şaşmıyor musunuz? Onlar, Müzemmem'i hicvedip ona küfür ediyorlar. Ben ise Muhammed'im,"* buyururdu.

Allah'ın yardım ve tevfiki ile Mesed Sûresi'nin tefsiri sona erdi.

İHLÂS SÛRESİ

Mekke devrinde nazil olmuştur, 4 âyettir.

Bu sûre Ali Rıza TEMEL tarafından tercüme edilmiştir.

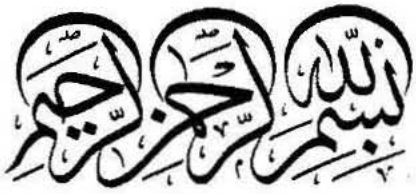

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ
وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

1- De ki: "O Allah bir tektir.

2- Allah hiçbir şeye muhtaç değil, her şey O'na muhtaçtır.

3- O, doğurmamış ve doğmamıştır.

4- Hiçbir şey O'na denk değildir."

1. «De ki: 'O Allah bir tektir. » *"Hüve"* zamiri, durum bildirmek içindir. Yani, durum şudur ki; Allah biriciktir. Burada, daha başlangıçta sûrenin içeriğinin önem ve büyüklüğüne dikkat çekme vardır.

Rivayet edildi ki, müşrikler Hz.Peygamber (s.a.v.)'e şöyle dediler: "İnanmamızı istediğin Rabbini bize tanımla ve anlat." Bunun üzerine bu sûre nâzil oldu.[1] Cenab-ı Hak bu sûre ile denklik, doğmak ve doğurmak gibi hususları reddederek kendisini bir varlığa nisbet edilmekten tenzih etmiş ve gerçek mahiyetini açıklamıştır.

1-Rivayet edildi ki, müşriklerden bir kısmı Rasûlüllah'a geldiler ve: "Ey Muhammed! Bize Rabbini tanımla. O, altından mıdır, yoksa gümüşten mi? Zebercedden mi, yoksa yakuttan mı?" dediler. Bunun üzerine İhlâs sûresi nazil oldu. Bkz. *Muhtasarü Tefsir-i İbn Kesir* 3/691.

"*Allah*" kelimesi, hakiki mâbuda delâlet eden bir özel isimdir. Tam anlamıyla ilâhî zatın adıdır. "*El-Ahad*", kendisine zatında hiçbir şey ortak olmayan kimse için bir isimdir. Nitekim "vâhid"de; kendisine sıfatlarında kimse ortak olmayan varlığın adıdır.

İbnüş Şeyh *Havaşî*sinde şöyle der: "'*Hüvallahü ahad*' cümlesi, üç kelimeden ibarettir ve her biri, Allah'a gidenlerin makamlarından bir makama işaret etmektedir:

Birinci makam, mukarreblerin makamıdır ki, bunlar varlıkların mahiyet ve hakikatlerine olduğu gibi bakanlardır. Şüphesiz bunlar Allah'tan başka hiçbir varlık görmezler. Çünkü Hak, Vacib'ül-Vücud (olması şart) olandır. Başkasının varlığı ise, şart değil, mümkündür. Mukarrebler Hak Teâlâ'dan başka varlık görmezler. '*Hüve*' kelimesi, her ne kadar mutlak anlamda işaret içinse de, kastedilen manaya göre değişik anlam ifade eder. Belirttik ki, mukarrebler akıllarının gözüyle sadece biri görürler. Bundan dolayı '*hüve*' kelimesi, tam bir bilginin meydana gelmesi için onlara yeterlidir.

İkinci makam ise, Ashabü'l-Yeminin (sağcıların) makamıdır ki bu, birinciye göre daha aşağıdadır. Çünkü bunlar Hakk'ı da yaratıkları da var olarak görürler, böylece varlıklar âleminde kesret (çokluk) meydana gelir. Bu takdirde '*hüve*' kelimesi, Hakk'a işaret için kâfi gelmez, Hakk'ı halkdan ayıracak başka bir şeye ihtiyaç duyulur. İşte bunlar yani ashab-ı yemin, '*hüve*' zamirinin yanına '*Allah*' sözünün getirilmesine muhtaçtırlar. '*Hüvallâhü*' bunlar için söylendi. Çünkü Allah sözü, bütün varlıkların kendisine muhtaç olduğu ama kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan varlığın adıdır.

Üçüncü makam ise, Ashab-ı Şimal (solcu) in makamıdır ki, en düşük olanı da budur. Bunlar Vâcibü'l-Vücud'un birden fazla olmasını caiz görenlerdir. İşte bunları red ve sözlerini iptal için '*hüvallahü*' yanına birde '*ahad*' kelimesi ilâve edildi." İbnü'ş-şeyhin sözü burada bitti.

2. «Allah hiçbir şeye muhtaç değil, her şey O'na muhtaçtır.» O, ihtiyaçlar için kendisine müracaat edilen hakimdir. Kendi kendine yeterlidir. Başkaları ise, her cihetten ona muhtaçtır.Varlık âleminde Allah'tan gayri samed yoktur. Nasıl ki,"kral Zeyddir" dediğimizde, krallığı sadece Zeyd'e tahsis ediyorsak aynı şekilde samedlik de Allah'a mahsustur. Kendi kendine yeterli olan ve bütün varlıkların ihtiyacını gideren yegâne varlık Allah olduğuna göre başkaları ilâhlık sıfatına lâyık değillerdir.

Cenab-ı Hak, önce kemâl sıfatlarını takip ettiren ilâhlığını, sonra sayı ve terkib (birleşim) şüphesinden uzak olmayı gerektiren birliğini, daha sonra da başkalarına muhtaç olmamayı ve diğer varlıkların ise, varlık, bekâ ve başka yönlerden kendisine ihtiyaç duymasını gerektiren samedliğini açıkladı. Cenab-ı Hak bilâhare, belirtilen hükümler çerçevesine giren bazı cüz'î hükümleri de belirterek şöyle buyurdu:

3. «O, doğurmamış» Melekler ve Hz. İsa hakkında iftira edenlerin iddialarını çürütmek için açıkça bu ifadeyi kullanmıştır. Yani kendisinden herhangi bir çocuk meydana gelmemiştir. Çünkü O, hiçbir şeyin cinsinden değildir ki, kendi cinsinden bir eşi olsun da çocuk meydana gelsin. Veya kusurlardan münezzeh olan Allah Teâlâ için yokluk ve bir ihtiyaç mevzu bahis olmadığına göre kendisine yardım edecek veya yerine geçecek birine de muhtaç değildir. **«Ve doğmamıştır.»** Önceden veya sonradan kendisine yokluk nisbet etmek mümkün olmadığı için başka bir varlıktan meydana gelmemiştir.

Bazıları dedi ki: "Doğurmak ve doğmak ancak benzerlik ve denklikle olur. Çocuk mutlaka babaya benzer. Allah'ın zaruri olan varlığıyla bizim mümkün olan varlığımız arasında ise, herhangi bir benzerlik yoktur."

Baklî: *"O, doğurmamış ve doğmamıştır"* âyetini şöyle tefsir etmiştir: "Allah'ın konumu ayrıdır, yaratıkların konumu ayrıdır. Doğurmamıştır sözü, doğmamıştır manasını da içermiş olmasına rağmen *'doğmamıştır'* ifadesinin açıkça söylenmesi, bu iki şeyin birbirinden ayrılmazlığına işaret etmek içindir. Bilinen odur ki, doğuran da bir başkasından doğmuş demektir. Aksi mümkün olmaz. Cenab- Hakkın doğmamış olduğunu söylemek aynı zamanda doğurmamış olduğunu da itiraf etmek demektir."

4. «Hiçbir şey ona denk değildir. '» *"Küfüv"*, denklik demektir. Maksat Cenab-ı Hakkın zatında denkliği kaldırmaktır.Yani O'na hiçbir şey denk değildir, benzer değildir, eşit değildir. Aksine O, denk sanılanların yaratıcısıdır.

Kısa olmasına rağmen bu sûrenin bütün ilâhiyat konularını kapsaması ve bu konuları inkâr edenlere cevap vermesinden ötürüdür ki, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"İhlâs sûresi Kur'an'ın üçte birine denktir."* [2] Çünkü Kur'an'ın konuları akaid, ahkâm ve kıssaları içermektedir. Bu sûre de akaid

2- Hadisi Ahmed bin Hanbel ve Nesâî Übey b. Ka'b'ın hadisinden merfu olarak tahric etmişlerdir. İbn Kesir de tefsirinde rivayet etmiştir. 3/692.

yönünü ele almıştır ki, akaid İslâmın en önemli esasıdır. İşte bundan dolayı bu sûre, sevap yönünden Kur'an'ın üçte birini teşkil etmektedir. Hadis-i Şerifte Şöyle buyuruldu: Rasûllüllah: *"Sizden biriniz Kur'an'ı bir gecede okumaktan âciz midir?"*buyurdu. Dediler ki : "Ya Rasûlüllah! Kimin buna gücü yeter?" Rasûlüllah da: *"Üç defa (Kulhüvallahüahad) okur. Böylece Kur'an'ın tamamını okumuş olur"* buyurdu. [3]

Bu sûrenin İhlâs diye adlandırılması, Allah'ı şirkten hâlis kıldığı veya azaptan halâs ettiği içindir. İmam Gazalî şöyle dedi:

Rabbimin affı, kurtuluş vesikamdır.
İhlâs sûresi ise, sığınağımdır.

Veya içinde dünya ve âhiretle ilgili bir şey olmadığı ve sırf Allah'tan bahsettiği için bu sûreye ihlâs denilmiştir.

Denildi ki: "İhlâs sûresi, okuyucusunu âhiretin sıkıntılarından, ölüm sarhoşluğundan, kabir karanlıklarından ve kıyamet korkularından halâs eder, kurtarır."

Allah'ın yardımıyla İhlâs Sûresi'nin tefsiri bitti.

3- Hadisi Ahmet b. Hanbel ve Müslim: *"Sizden biriniz hergün Kur'an'ın üçte birini okumaktan aciz midir? Kulhüvallhü ahad, Kur'an'ın üçte birine denktir"* ifadesiyle tahric etmişlerdir.

FELAK SÛRESİ

Medine devrinde nazil olmuştur, 5 âyettir.

Bu sûre Ali Rıza TEMEL tarafından tercüme edilmiştir.

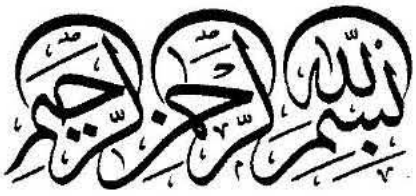

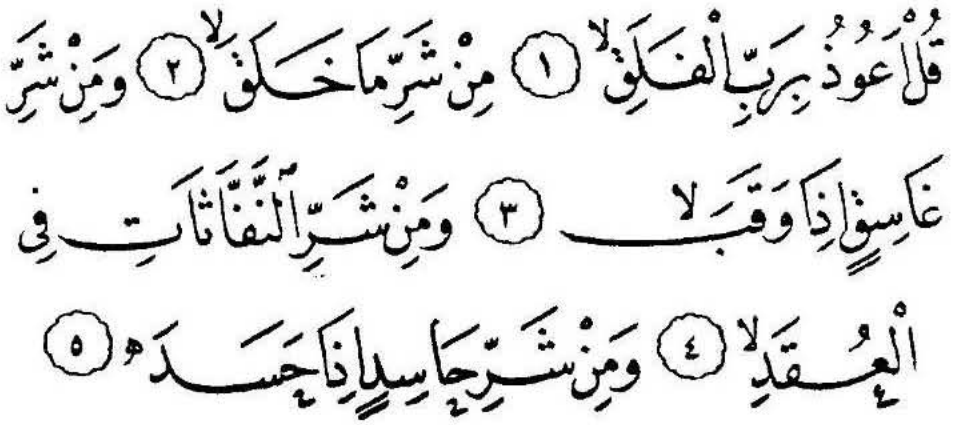

1. De ki: "Ben ağaran sabahın Rabbine sığınırım,

2. Yarattığı şeylerin şerrinden,

3. Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden,

4. Ve düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden,

5. Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden."

1.«De ki: 'Ben ağaran sabahın Rabbine sığınırım.» *"Felak"* sabah demektir. Çünkü geceyi kendisinden ayırmakta, üzerindeki gece karanlığını gidererek belirginleşmektedir. Çünkü *"felak"*, ayırmak manasına da gelir. Ata sözünde şöyle denir: "O, sabahın *felak*'ından daha açıktır." Ayrıca *"felak"*, yaratmak anlamına da gelir. Çünkü bütün yaratıklar Allah'ın ilminde sabit fakat yokluk karanlığıyla örtülü idiler. Allah Teâlâ ise, yapma ve yaratma nuruyla karanlıkları dağıttı. Sığınmanın, felak'a izafe edilen Rabbin adıyla olmasında cömertce bir vaad vardır. Çünkü Rab, sakınanı, sakındığı şeyden

korumakta ve kurtarmaktadır. Ayrıca bunda, Allah'a sığınma kapısını çalarak gayret ve özen göstermeye teşvik de vardır.

2. «Yarattığı şeylerin şerrinden...» Haşerat, yırtıcı hayvanlar, cin ve insanlardan ne varsa yarattıklarının hepsinin şerrinden. Buradaki şer, ister bedenî, isterse başka olsun bütün şerleri ve zararları kapsamaktadır. Şerrin yaratılanlara nisbet edilmesi, sırf halk (yaratıklar) âlemine has olması itibariyledir. Çünkü bu âlem, zıt unsurların karışımından oluşmakta, varlık ve yokluğa maruz zıt durumların etkileşimine dayanmaktadır.

Âlem-i emir (mâna âlemi) ise, sırf hayırdır. Şer şaibelerinden tamamen uzaktır. Allah şerri yaratmaz diyen Mûtezileye mensup bazıları, şerri, izafet şeklinde değil, tenvinli *"min şerrin"*şeklinde okudu. *"Mâ halaka"*daki *"mâ"* yı da olumsuzluk manasına aldı. Buna göre mana şöyle olur: "Bir şerden ki, Allah o şerri yaratmadı." Bu kıraat reddedilmiştir. Ve bâtıl bir mezhebe dayanmaktadır. Zira Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: *" Allah her şeyi yaratandır."* (Zümer: 62)

3. «Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden...» Karanlığı yoğun ve içiçe olan gecenin şerrinden. Bu hâl, şafağın kaybolmasından sonra meydana gelir. *Kâmus*'ta şöyle dendi: "*Ğasak*, gecenin ilk karanlığıdır. 'ğaseka'l-leylû'; 'karanlığı arttı' anlamındadır. '*Ğâsık*', karanlık gece demektir."

Gecenin şerrinden sığınmanın, karanlığın basmasıyla kayıtlanması, kötülüklerin karanlıkta daha çok ortaya çıkması ve sakınmanın da daha zor olmasından ötürüdür. Bundan dolayı dendi ki: " Geceler şerlere gebedir yani şerri gizler. " Çünkü gece karardığı zaman zulüm artar, yardım azalır.

Sözün kısası, geceleyin azgın takımı ortaya dökülür. Haşerat, zararlılar ve cinlerin ifritleri meydana çıkar. Onun için Hz. Peygamber (s.a.v.) gecenin başında yolculuğa çıkmayı yasakladı. Kapların ağızlarının örtülmesini, kapıların kilitlenmesini, su kırbalarının (kaplarının) ağızlarının bağlanmasını, çocukların evlere alınmasını emretti. Bütün bunlar belâ ve musîbetlerden sakınmak içindir.

Ayrıca denildi ki: "Ğâsık, dolunay haline gelen ay demektir. Onun vukûbu (kararması) ise, tutulmasıdır. Zira Hz. Âişe (r.a.) şöyle dedi: 'Rasûlüllah elimi tutup ayı gösterdi ve: *'Bunun şerrinden Allah'a sığın. Çünkü o, karardığı zaman ğâsıktır."* [1]

1- Hadisi, Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Nesaî tahric etmişlerdir. Tirmizi, hasen sahih olduğunu söylemiştir.

4. « Ve düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden... » *"Nefes"* ile nefha birbirine benzer. Tedavi kastıyla okumada tükrüksüz üflemeye denir. Eğer üflemede tükrük olursa buna "Tefl" denir. Nefesçiler (üfleyiciler) den maksat, bu işi sanat haline getirenlerdir. *"Ukad,"* ukdenin çoğuludur. Ukde ise, sihirbazın, yay kirişi, ip veya saç üzerine bağladığı düğümdür. Oraya üfler ve okur. Âyetin mânası şöyledir: İpler üzerine düğümler yapıp üzerlerine üfleyen sihirbaz kadınların şerrinden.

İbn Abbas ve Hz. Âişe şöyle rivayet ettiler: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Yahudi bir hizmetçisi vardı. Yanında Rasûlüllah'ın tarağından dişler vardı. Bunları Yahudilere verdi. Onlarda bu dişlerle Rasûlüllah'a sihir yaptılar. Bu işi, Yahudi Lebîd b. A'sam ve kızları üstlendi. Bu kızlar düğümleri üflemede mahirdiler. Yahudi hizmetçi bu sihri Eris kuyusuna gömdü. Cebrâil (a.s.) Felak ve Nâs sûrelerini indirdi ve bu sihrin yerini ve kimin yaptığını Rasûlüllah'a haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz.Ali, Zübeyr ve Ammâr'ı gönderdi. Kuyunun suyunu boşalttılar. Kına suyu gibi olmuştu. Sonra kapak taşını kaldırdılar. Bu, kuyunun dibine konan bir taştı. Altından sihir yapılan tarağın dişlerini çıkardılar. Bunlarla beraber bir de yay kirişi vardı. O kirişte iğnelerle tesbit edilmiş on bir düğüm vardı. Alıp onu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e getirdiler. O da düğümler üzerine muavvizeteyni (Felak ve Nas sûrelerini) okumaya başladı. Her bir âyet okuduğunda bir düğüm çözülüyor ve Peygamber (s.a.v.) hafiflik buluyordu. İki sûrenin okunması bitince son düğümde çözüldü. Rasûlüllah sanki bağından çözülmüş gibi ayağa kalktı. Cebrâil de şu duâyı okumaya başladı: *Allah'ın adıyla sana okuyorum. Allah sana şifa versin. Sana eziyet veren her şeyden, hasetçiden ve gözden seni korusun, şifa versin.*[2]

Bilmiş ol ki, Mûtezîlî'lere göre sihir hayalden ibarettir ve aslı astarı yoktur. Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğuna göre ise, sihrin aslı ve tesiri vardır. Bundan ötürü şeriat sihri büyük günahlardan saymıştır. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurdu: *"...Sihirle karı koca arasını ayırıyorlardı..."* (Bakara:102) Mûtezîle zikredilen rivayetin sahih olmadığını ve sihrin Rasûlüllah'a tesir etmediğini ileri sürdüler ve şöyle dediler: Bunun doğruluğu aklen nasıl mümkün olabilir ki, Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"...Allah seni*

2- Yahudinin Hz. Peygambere sihir yaptığına dair olan hadis sahihtir. Buharî bu hadisi *Tıb Kitabı*'nda tahric etmiştir. Aynı hadisi Müslim ve Ahmed b. Hanbel de rivayet etmiştir. Bazı mûtezilenin inkârı, hadisin sıhhatini kaldırmaz. Musannıf bu mânâyı belirtmiştir. Buhari ve Müslim'e Bkz.

insanlardan korur..."(Mâide: 67) *"...Sihirbaz nereden gelirse gelsin, başarı gösteremez."* (Tâhâ: 69) Sihri caiz görmek, peygamberliği zedelemeye yol açar. Zaten kâfirler de Hz. Peygamber (s.a.v.)'i büyülenmiş diye ayıplıyorlardı. Şayet bahsedilen olay doğru olsa idi kâfirler, iddialarında haklı olurlardı. Bu durumda Rasûlüllah töhmet altında kalmış olur ki, bu da caiz değildir.

Buna karşılık Ehl-i sünnet şöyle dedi: Olayın doğruluğu kâfirlerin, Muhammed büyülenmiştir sözlerinde haklı olduğunu gerektirmez. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in büyülenmiş olmasından onun deliliğini kastediyorlardı. Yani "sihir sebebiyle aklı gitmiştir, babalarının dinini bundan ötürü terketti," diyorlardı. Fakat Rasûlüllah'ın bedeninde acı duyması manasında büyülendiğini hiç kimse inkâr etmez. Sözün özü şudur: Cenab-ı Hak Hz. Peygamber'e, aklı ve peygamberliğiyle ilgili olarak ne cin, ne insan, ne de bir şeytan asla musallat etmemiştir. Fakat bedenî ve insanî cihetiyle onun zarar görmesi yadırganacak bir şey değildir. Sihirin ona tesiri, peygamberliği cihetinden değildir. İnsan olması yönünden sadece bedenine yöneliktir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) insan olduğu için diğer insanların maruz kaldıkları sıhhat, hastalık, ölüm, yeme, içme ve abdest bozma gibi şeylere o da maruz kalmaktadır. Beşer olması yönüyle sihrin O'na tesiri peygamberliğine zarar vermez. Peygamberliğe yönelik bir işte sihrin tesiri olsa o takdirde zarar verir. Böyle bir tesir de yoktur. Nasıl olabilir ki, Allah O'nu herhangi bir kimsenin peygamberliğe yönelik bir konuda zarar vermesinden korumuştur. Diğer taraftan Uhud harbinde dişinin kırılması *"Allah seni insanlardan korur"* (Maide: 67) âyetinde belirtilen koruma teminatına zıt değildir.

Keşfu'l Esrar'da şöyle dendi: "Sihrin Hz. Peygambere tesir etmesinin hikmeti nedir? Allah, tuzak kuranın tuzağını niye boşa çıkarmamıştır? Onu niçin iptal etmemiştir? denirse, biz de şöyle cevap veririz: Aslında bu, Rasûlüllah'ın doğruluğuna, Mûcizelerin gerçekliğine ve kendisine sihirbazlık ve kâhinlik isnad edenlerin yalancılığına delâlet eder. Çünkü sihirbazın sihri Rasûlüllah'a tesir etmiş, öyleki bazı şeyleri karıştırmış, bir çeşit acı hissetmiştir. Halbuki Hz. Peygamber sihir bilmiyordu. Rabbine duâ etti, sonra yine duâ etti. Rabbi de O'nun duâsını kabul ederek durumunu açıkladı. Şayet olağanüstü olaylar şeklinde mûcizelerle ortaya çıkan şeyler, Rasûlüllah'ın düşmanlarının iddia ettikleri gibi sihir kabilinden olsaydı, sihrin tesiriyle durum kendisine karışık gelmez, Allah'a duâ yerine sıkıntıyı kendi kendine savmaya kalkardı. Allah'a hamdolsun ki, bu durum O'nun peygamberliğine en büyük delillerdendir."

Hz. Âişe (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) uyku-da iken yahutta uyku ile uyanıklık arasında iken O'na iki melek geldi, Birisi başı ucuna diğeri ise iki ayağı yanına oturdu. Ayak ucundaki melek, başı ucundakine seslendi: 'Bu uyuyan zatın şikâyeti nedir?' Başı ucundaki: 'Sihir-dir' dedi. Öteki: 'Peki sihri kim yaptı?' deyince başı ucundaki: 'Yahûdi Lebib b. A'sam' dedi. Ayak ucundaki melek: 'Peki sihri nereye koydu?' dedi. Öteki melek: 'Filân kuyunun dibine' deyince bu sefer 'bunun ilâcı nedir?' diye sor-du. Başı ucundaki melek: 'Bu kuyuya gidilecek, suyu boşaltılacak ve inşallah iyileşecektir,' dedi. Hz. Peygamber uyandı. Zaten söylediklerini anlamıştı. Bunun üzerine, daha önce de belirtildiği gibi Hz. Ali'yi gönderdi."

Yine Hz. Âişe (r.a.)'den şöyle rivayet edilmiştir:"Rasûlüllah, vücudunda herhangi bir rahatsızlık hissedince sağ eli içine İhlâs ve muavvizeteyn sûrelerini okur ve eliyle ağrıyan yerini sıvazlardı." [3]

5. « Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden.'» Yani içindeki kıs-kançlığı dışa vurunca ve haset edilen kimseye zarar vermek için söz ve davra-nış olarak gerekenleri yapınca.

"Haset;" lâyık olan kimseden nimetin gitmesini istemektir. Bu nimet ister dînî olsun isterse dünyevî. Mü'min gıpta, münafık ise haset eder. Haset tehlikeli bir hastalıktır. Ateşin, odunu yeyip bitirdiği gibi iyilikleri yer bitirir.

Gökyüzünde Allah'a karşı işlenen ilk günah, İblis'in Hz. Âdem'e haset etmesidir ki, bu yüzden Allah O'nu cennetten kovdu ve taşlanmış bir şeytan oldu. Yeryüzünde işlenen ilk günah ise, Kâbil'in, Hâbil'e haset edip öldürme-sidir.

Hüseyin b. Fazl şöyle dedi: "Allah bu sûrede şerleri zikretti ve son ola-rak da hasedi söyledi. İbn Abbas'ın da dediği gibi böylece hasedin en kötü huylardan olduğunu göstermek istedi."

Allah'ın yardımıyla Felak Sûresi'nin tefsiri bitti.

3- Hadisi, Mâlik Ebu Davud ve Nesaî tahric etmiştir. Bu hadiste Âişe validemiz şöyle demiştir: "Rasûlüllah'ın ağrısı artınca ben O'na Felak ve Nâs sûrelerini okur, ağrıyan yere, bereket umarak elimi sürerdim." Bkz. *Tefsiru İbn Kesîr*. 3/694.

NÂS SÛRESİ

Medine devrinde nazil olmuştur, 6 âyettir.

Bu sûre Ali Rıza TEMEL tarafından tercüme edilmiştir.

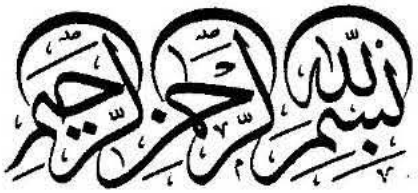

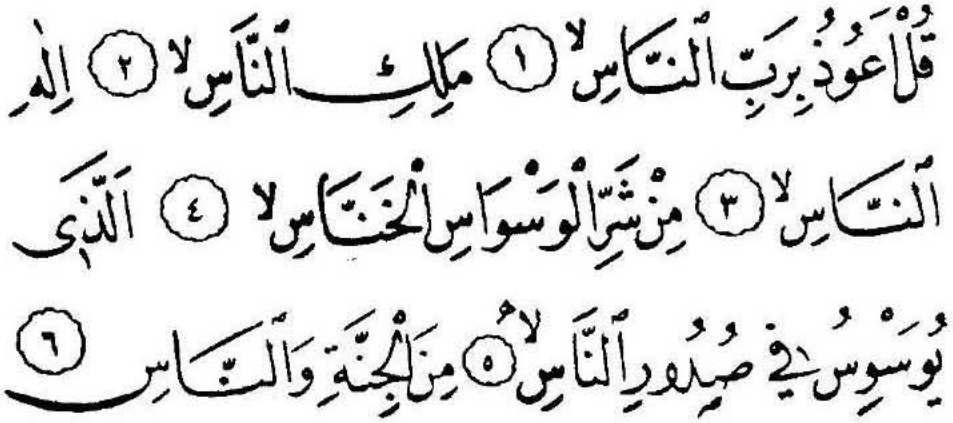

1. De ki: "Sığınırım ben insanların Rabbine,

2. İnsanların hükümdarına,

3. İnsanların ilâhına,

4. O sinsi vesvesecinin şerrinden.

5. O ki, insanların göğüslerine vesveseler fısıldar.

6. Gerek cinlerden ve gerekse insanlardan."

1. «De ki: 'Sığınırım ben insanların Rabbine...» Yani faydalarına olan şeyleri bolca vermek ve zararlarına olan şeyleri de uzaklaştırmak suretiyle kendilerini terbiye eden, işlerini çekip çeviren Allah'a sığınırım.

2. «İnsanların hükümdarına...» Bu âyet açıklamaktadır ki, Cenab-ı Hak'kın onları terbiye etmesi, diğer mal sahiplerinin, sahip oldukları malların-

da uyguladıkları terbiye üslûbuna benzemez. O'nun Rabliği, kâmil bir hükümranlık, yaygın bir tasarruf ve mutlak bir hakimiyet tarzındadır. Hz. Peygamber'in duâlarından birisi şöyledir: *"Hamd, sadece sanadır. Senden başka ilâh yoktur. Her şeyin Rabbi ve hükümdarı sensin."*

3. «İnsanların ilâhına...» Bu âyet belirtmektedir ki, Allah Teâlâ'nın hakimiyeti, diğer hükümdarların en fazla yapabildikleri gibi sadece insanlar üzerinde üstünlük kurmak, yaşama tarzlarını düzenleyip yönetmek, muhafaza ve himaye esaslarını üstlenmekten ibaret değildir. O'nun hakimiyeti bundan da öte ilâhlığa dayalı, yok etme, var etme, öldürme ve diriltme gibi, onlar üzerinde her türlü tasarrufu, kâmil manada sağlayacak olan mabudluk yoluyladır. Bütün âlemlerin düzeni O'nun ilâhlığı, otoritesi ve Rabliğine tâbi olduğu halde özellikle, *"insanların Rabbi, hükümdarı ve ilâhı"* denmesi şundan ötürüdür: Burada kendisinden sığınılan, insanlara düşmanlığıyla bilinen şeytanın şerridir. İnsanların Allah'ın kulluğu ve otoritesi altında bulunduğunu söylemek, onları şeytanın baskı ve tehlikesinden kurtarmanın bir bakıma işaretini vermektedir. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *"Kullarım üzerinde senin bir nüfuzun olamaz..."* (Hicr: 42) Muzaf-ı ileyh (tamlayan) olan *"insanlar"* sözünün tekrar edilmesi, izafet yoluyla durumun iyice açığa çıkarılması ve vurgulanması içindir. Çünkü şerefli sayılmayanlara önem verilmez, adı tekrarlanmaz, aksine ihmal edilip bir tarafa bırakılır. İnsanlar ise şerefli oldukları için tekrar edilmişlerdir. Şâir şöyle dedi:

Numân'ın adını bize tekrar tekrar an,
O, andıkça kokusu yayılan misktir her an.

Şayet insanlar, yaratılmışların en şereflisi olmasalardı, Allah kitabını onların adıyla bitirmezdi.

4. «O sinsi vesvesecinin şerrinden...» *"Vesvâs,"* vesvese anlamında bir isimdir. Hissedilip sakınılamayan gizli bir fısıltıdır. Vesvese, vesvesecinin tekrarladığı ve kalbine attığı kimsenin yanında vurguladığı bir söz olduğu için, mana tekrarlandıkça vesvese sözü de tekrarlandı. *"Vesvâs"*tan maksat, şeytandır. Çünkü o, sesini işitmeksizin kalbin anladığı gizli bir sözle yani fısıltıyla günaha çağırmaktadır. Bu da, Allah'ın rahmetinin genişliğini ileri sürerek veya ömrünün uzun olduğunu ve tevbe için çok zaman bulunduğunu hayal ettirerek olmaktadır. Şeytan, mübalâğa için yaptığı vesvese fiiliyle adlan-

dırıldı. Devamlı vesvese verdiği için sanki bizzat vesvesenin kendisi sayıldı. Cenab-ı Hak, vesvesesinin şerrinden demedi de vesvâs diye tanımlanan şeytanın şerrinden sığınmayı dile getirdi ki, sığınma, onun bütün şerlerini kapsasın. O, şeytanı, sıfatlarının en kötüsü, en tesirlisi ve en bozguncusuyla tanımladı.

Şeytanın, insanoğlunu çağırdığı şeyler şu altı mertebede toplanmaktadır:

Birinci mertebe: Küfür, şirk, Allah ve Rasûlü'ne düşmanlık. Bu konuda insanoğluna galip gelirse içi serinler ve beraberindekilerle yorgunluğundan istirahat eder. Şeytanın insandan ilk istediği budur.

İkinci mertebe: Bid'attır ki, bu, iblise günahtan daha sevimli gelir. Çünkü günahtan tevbe edilir ve günah silinir. Bid'at ise, sahibi onu doğru sanır ve tevbe etmez. Şeytan bundan âciz kalırsa üçüncü mertebeye geçer.

Üçüncü mertebe ise, bütün çeşitleriyle büyük günahlardır. Bundan da âciz kalırsa dördüncü mertebeye atlar.

Dördüncü mertebe; biriktiğinde sahibini mahveden küçük günahlardır. Küçük günahlar, küçücük odunlardan yakılan ateş gibidir. Şeytan bunda başarılı olmazsa beşinci mertebeye geçer.

Beşinci mertebe: Kendisinde sevap ve ceza bulunmayan mübah işlerle meşgul olmaktır. Ancak burada mübah işlerle uğraşmaktan ötürü sevabı kaçırma cezası vardır. Bunda da başarılı olamazsa sonraki mertebeye geçer.

Altıncı mertebe: Bu mertebe ise, daha sevaplı işleri bırakıp az sevaplı işlerle meşgul etmektir. Şeytan, hiç olmazsa insanı daha sevaplı olan amelin sevabından mahrum etmek istemektedir.

Ebû Amr el-Buhârî (r.a.) şöyle dedi: " Vesvesenin aslı ve neticesi on şeyden meydana gelir. Birincisi hırstır. Ona tevekkül ve kanaatla karşılık ver. İkincisi emeldir. Onu da hemen öleceğini düşünerek kır. Üçüncüsü dünya nimetleriyle zevklenmedir. Ona da, nimetlerin kaybolacağını ve hesaplarının uzunluğunu düşünerek karşı koy. Dördüncüsü hasettir. Onu da Allah'ın adaletini göz önüne alarak yok et. Beşincisi sıkıntıdır. Ona da Allah'ın ihsanını düşünerek karşı koy. Altıncısı kibirdir. Onu tevazu ile kır. Yedincisi mü'minin değerini küçümsemedir. Onu da mü'minleri sayarak ve hürmet ederek izale et. Sekizincisi dünya sevgisidir. Onu ihlâsla yok et. Dokuzuncusu yükselme

ve baş olma arzusudur. Onu zillet ve huşu ile defet. Onuncusu cimriliktir. Onu da cömertlikle yok et."

Hannâs: İnsan Rabbini andığı zaman sinip geri çekilmeyi huy edinen demektir.

Hikâye edildiğine göre velîlerden birisi Allah Teâlâ'ya duâ ederek şeytanın nasıl gelip vesvese verdiğini görmek istedi. Bunun üzerine Allah ona billur şeklinde bir insan silüeti gösterdi. İki omuzu arasında kuş yuvası gibi siyah bir boşluk vardı. Sinsi şeytan geldi. O domuz kılığında idi ve fil hortumu gibi uzun hortumu vardı. İnsan vücudunun her tarafını yoklamaya başladı ve iki omuzu arasına gelip hortumunu kalp tarafına sarkıttı, hemen ona vesvese vermeye koyuldu. Kul Allah'ı zikredince şeytan geriye çekildi, bundan dolayı ona, geriye çekilen manasına *"hannâs"* dendi. Çünkü zikrin nuru kalpte gözükünce o gerisin geriye çekilir. Şeytanın cisimlere girmesi de mümkündür. Çünkü o, her ne kadar ateşten yaratılmış olsa da lâtif bir cisimdir. Yakıcı değildir. Zira ateş, hava ile karışınca insan gibi özel bir karışım ortaya çıkmaktadır.

5. «O ki, insanların göğüslerine vesveseler fısıldar.» İnsan Allah'ı anmaktan gafil olunca vesvese verir. Cenab-ı Hak önce şeytan'ın vesvesesini, sonra da vesvese yeri olan göğüsleri zikretti. *"İnsanların göğüslerine vesveseler fısıldar"* sözündeki inceliği iyi düşün. Kalplerine demedi de, göğüslerine dedi. Göğüs kalbin alanı ve evidir. Şeytandan insan aleyhinde olan kötü duygular içeri girer, göğüste toplanır sonra kalbe ulaşır. Göğüs, dehliz konumundadır.

Kalpten çıkan duygu ve emirler de göğüse gelir, oradan diğer organlara dağılır. Şeytan kalp mıntıkasına ve evine girer. İstediğini kalbe atar. Böylece göğüsten kalbe ulaşacak şekilde göğüslere vesvese vermiş olur.

6. «Gerek cinlerden, gerek insanlardan.'» *"el-Cinnetü,"* cin topluluğu demektir. *"Min"* vesvese vereni açıklamak için gelmiştir. Vesvese veren ise, insan ve cin olmak üzere iki kısımdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Cin ve insan şeytanlarını her peygambere düşman yaptık..."* (En'am: 112) Kendisine vesvese verilen ise, birtek cinstir. O da, insandır. Cin şeytanı, bazan vesvese verip, bazan çekildiği gibi, insan şeytanı da aynı şekil-

de yapmaktadır. Önce insana bâtıl fikirleri aşılar, sonra da ona karşı kendisini çok samimi ve merhametli bir dost gibi takdim eder. Dinleyen onu reddederse geri çekilip vesvese vermeyi bırakır. Şayet sözünü dinleyip kabul ederse vesveseyi artırır.

Burada mühim bir incelik vardır; Felak sûresinde kendisine sığınılan Allah, bir sıfatla belirtildi. O da, *"felakın Rabbi"* sıfatıdır. Kendisinden sığınılan ise, üç çeşit musîbettir. Bunlar; gece, büyücüler ve hasetçidir. Nâs sûresinde ise, kendisine sığınılan Allah, üç sıfatla sıfatlanmıştır. Bu sıfatlar; Rab, melik ve ilâh'tır. Kendisinden sığınılan musîbet ise, bir tektir. O da, vesvesedir. Malumdur ki, istenilen şey çok önemli, ona karşı arzu da tam ve aşırı olursa, istekten önce isteyicinin övgüsü çok olur. Önceki sûredeki istek, bedenin, belirtilen âfetlerden selâmette olmasıdır. Bu sûredeki ise dinin, şeytanın vesveselerinden selâmette olmasıdır. Bu, her nekadar bir tek istekse de çok önemli bir istektir. Bedenin belirtilen musîbetlerden selâmette olmasını istemek çeşitli ise de, dinin vesveseden selâmetini istemek kadar önemli değildir.

Hz. Âişe validemizden şöyle rivayet edilmiştir: "Rasûlüllah (s.a.v.), her gece yatağına girdiği vakit, iki avucunu bir araya getirir, onlara üfler, İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okur, sonra da vücudunun erişebildiği yerlerini sıvazlardı. Önce başından, yüzünden ve vücudunun ön taraflarından başlar ve bunu üç defa yapardı."[1]

Kûtu'l-Kulûb adlı eserde şöyle denilmektedir: " Kul, dersine şöyle diyerek başlasın: 'Kovulmuş şeytanın şerrinden, her şeyi bilen ve işiten Allah'a sığınırım. Ey Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım. Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım Rabbim!' Sonra Nâs ve Fatiha sûrelerini okusun ve her sûreyi okuduğunda da: *'Allah doğru söyledi, Peygamber'i de tebliğ etti'*desin ve şöyle devam etsin: Allahım! Bu duâmızda fayda ve bereket ihsan et. Hamd alemlerin Rabbi Allah'a aittir. Hayy ve Kayyum olan Allah'tan af dilerim."

Rivayet edildiğine göre, İbni Kesîr Kur'an'ı okuyup, Nâs sûresine geldiğinde Fatiha'yı ve Bakara'nın ilk beş âyetini de okurdu. Bu hâle, varıp göçenin hâli denir. Çünkü o, okumasıyla hatmin sonuna ulaşıyor, hemen başka bir hatme geçiyor. Şeytanı mat etmek için Müslümanların toplu oldukları yerlerde ha-

1- Hadisi, Buharî ve Sünen sahipleri tahric ettiler. Bkz. *Muhtasar-u ibn Kesîr:* 3/692.

tim, bu şekilde yani İbn Kesîr ve başkalarının yaptıkları gibi yapılmaktadır.

Ahmet b. Hanbel'den de şöyle bir söz rivayet edilmiştir: "Nâs sûresini okuyan peşinden duâ eder, hatmine başka bir kıraat eklemesi müstehap olmaz. " Bunun müstehap olduğuna dair de kendisinden bir görüş varid olmuştur. Irak âlimleri, Kur'an hatmedildiğinde üç kerre İhlâs okunmasını güzel görmüşlerdir. Şayet hatim, namazlarda olmuşsa İhlâs tekrar edilmez.

İmam Buhârî'den şöyle rivayet edilmiştir: "Her hatimde makbul bir duâ vardır. Kişi Kur'an'ı hatmettiğinde melek onun alnından öper."

Ahmet b. Hanbel, hatim esnasında duâ etmenin müstehap olduğunu söyledi. Seleften bir topluluk da aynı görüştedir. Hatim indiren kimse, kıbleye yönelerek istediği duâyı eder. Ellerini açar, Allah'a boyun eğer, duanın kabulünü umar, duada yaldızlı ifadelerden kaçınır. Duadan önce ve sonra Cenab-ı Hak'kı över, Hz. Peygamber'e salevât getirir. Dua bitince ellerini yüzüne sürer.

Hz. Ali, hatim indirdiğinde şu duayı okurdu: "Allahım! Senden, huşû duyanların tevazuunu, yakîn sahiplerinin ihlâsını, fazîletlilerle berâber olmayı, her güzelliğin ganîmetini, her günahtan selâmeti, cennete ermeyi, cehennemden kurtulmayı dilerim."

Cezerî şerhinde şöyle denilmektedir: "Hatim indiren kişinin duada ısrar etmesi, mühim şeyler istemesi, manalı kelimeler kullanması, çoğu isteklerinin âhiretle, mü'minlerin işleriyle, kralların ve diğer idarecilerin ıslahıyla, onları itaatta başarı ile, aykırılıktan korunmaları, takva ve fazîlet hususunda yardımcı olmaları, hakkı yerine getirmeleri, din düşmanlarına ve diğer isyankârlara galip gelmeleriyle alâkalı olmalıdır."

Hatim sırasında Hz. Peygamber'in söylediği bazı sözler şunlardır: *"Allahım! Bu yüce Kur'an'la bana merhamet et. Onu benim için önder, nur, hidayet ve rahmet kıl. Allahım! Kur'an'dan unuttuklarımı bana hatırlat. Ondan bilmediklerimi bana öğret. Gece gündüz Kur'an okumakla beni rızıklandır. Ey Âlemlerin Rabbi! Kur'an'ı benim için delil yap."*

Ebu'l-Kasım Şâtıbî de hatim indirdiğinde şu duâyı okurdu: "Allahım! Biz senin âciz kullarınız. Erkek ve kadın kullarının çocuklarıyız. Üzerimizde hükmün geçerlidir. Üzerimizdeki hükmün sırf adalettir. Allahım! Sana ait bütün güzel isimlerinle - ki sen kendini bunlarla isimlendirdin veya kullarından birine öğrettin veya Kitabında bildirdin veya kimseye bildirmeyip kendine

sakladın- senden istiyoruz ki, Kur'an'ı kalplerimizin baharı, gönüllerimizin şifası, üzüntülerimizin ve dertlerimizin ilâcı yap. Kendilerine nîmet verdiğin Peygamberler, sıddîklar ve sâlihlerle birlikte Sana, selâmet yurduna ve Naîm cennetine giden yolda onu bize delil eyle. Ey merhametlilerin en merhametlisi! "

Duâlarımızın sonu, *"âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun"* demektir.

Allah'ın yardımıyla bu yüce Kur'an'ın tefsiri, Peygamberlerin önderi Hz. Muhammed (s.a.v.)' in hicretinin 1404. senesinde Mekke'de tamamlandı. Efendimiz Muhammed (s.a.v.) ve bütün ashabına salât ve selâm olsun.

Kitap ve Sünnetin Hizmetkârı
Şeyh Muhammed Ali es-Sâbûnî.

Muhtasar Ruhu'l- Beyan Tefsiri'nin Türkçe olarak yayınlama çalışması, Cenâb-ı Hakkın lütfu ve yardımıyla 21. C. Evvel. 1416 H. - 16 Ekim 1995 M. Pazartesi saat 07.28'de Soğuksu İstanbul'da tamamlandı. Elhamdü lillâhi Rabbil-âlemîn.

Mehmet Doğru
Emekli Eminönü Müftüsü

Muhtasar Ruhu'l- Beyan Tefsiri'nin Türkçe baskısı, baştan sona tekrar okunarak ilk baskıda gözden kaçan dizgi ve tercüme hataları tashih edilmiştir. Bu çalışma, 13. Cemaziyel Ahir. 1418 H, 15.10.1997'den 15 Ramazan 1422 H., 30 Kasım 2001 M. tarihine kadar devam ederek Yüce Allah'ın lütfu ve yardımıyla tamamlanmıştır.

Mehmet Doğru
Emekli Eminönü Müftüsü